

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Mgr. Kamila Šimková Broulová

SAMUEL FRITZ - AUTOR PRVNÍ PŘESNÉ MAPY AMAZONKY

**SAMUEL FRITZ – AUTHOR OF THE FIRST EXACT MAP OF AMAZON
RIVER**

Rigorózní práce

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 2016

Mgr. Kamila Šimková Broulová

Poděkování:

Chtěla bych na tomto místě také poděkovat všem lidem, kteří mi byli nápomocni s realizací této práce. Jsou to především Eva Šimková a Vladimír Šimek, prof. RNDr. Bohumír Janský PřF UK, PhDr. Simona Binková, CSc. Středisko iberoamerických studií FF UK Praha, Dr. P. Joaquín García Sánchez, Centro de estudios teológicos de la Amazonia, Iquitos, Peru, Dr. Octavio Latorre, T., Quito, Ecuador, PhDr. Anežka Baďurová, Knihovna AV ČR, Ing. Antonín Švejda, Národní technické muzeum Praha, Jean – Yves Sarazin, Národní knihovna Paříž, P. Josef Koláček, S.J., Radio Vaticana, Waldemar Espinoza Soriano, Universidad Nacional Mayor de San Marcos, Lima, Peru.

ABSTRAKT

Tato práce je věnována osobnosti jezuitského misionáře Samuela Fritze. Ucelená monografie o tomto trutnovském rodákovi nebyla dosud v českém jazyce publikována, přestože je dnes odborníky vysoce ceněna nejen Fritzova duchovní práce mezi amazonskými Indiány, ale zejména jeho přínos světové kartografii a vědeckému poznávání této části jihoamerického kontinentu. Fritz byl nejvýznamnější z kartograficky činných misionářů v oblasti Amazonie, jeho mapa Amazonky z roku 1691 je prvním relativně přesným obrazem tohoto veletoku, která po více než 200 let sloužila jako vzor pro další mapování této oblasti. Až do poloviny 20. století rovněž platil jeho údaj o pramenu Amazonky v jezeru Lauricocha v Peruánských Andách. Životopisné údaje Samuela Fritze jsou v této práci zasazeny do kontextu historicko-politické situace i úrovně zeměpisných znalostí Nového světa na přelomu 17. a 18. století. Kromě zpracování historických dokumentů, vědeckých publikací a dochovaného archivního materiálu, přináší práce také srovnání aktuálního obrazu této části Amazonie se situací v době Fritzova působení. Je výsledkem vlastního průzkumu zaměřeného na sledování Fritzova odkazu během více než dvouměsíčního pobytu v tomto regionu v roce 2000. Text je tak rozdělen do tří rovin. Historická fakta se prolínají s citacemi z Fritzova deníku a zprávami autorky ze současného prostředí někdejšího Fritzova působiště.

Klíčová slova: Amazonka, provincie Mainas, redukce, historie mapování Amazonky, jezuité v Novém světě

ABSTRACT

The thesis focuses on the personality of the Jesuit missionary Samuel Fritz. A comprehensive monograph of this Trutnov native has not yet been published in Czech, despite the fact that Fritz's spiritual work among Amazonian Indians, as well as his contribution to the world's cartography and exploration of the South American continent, are highly appreciated by specialists. Fritz was the most significant of cartography committed missionaries in Amazonia; his map of the Amazon from 1691, which gives the first relatively precise record of the river, became a model for further mapping of this area for more than 200 years. The source of the Amazon set by Samuel

Fritz into the lake of Lauricocha was thought accurate until the mid-20th century. The thesis presents the biography of Samuel Fritz in the context of the historical and political situation at the verge of the 17th and 18th century as well as the contemporaneous geographical knowledge of the New World. Apart from compiling the information from historical documents, scientific publications and archives, the thesis compares the picture of current Amazonia to that from Fritz's times. It builds upon the conclusions of my own research of Fritz's heritage, conducted during a more than two-month stay in the region in 2000. The thesis thus covers three levels - the historical facts interweave with the quotations from Fritz's diary and the author's reports of the current state of Fritz's former territory.

Keywords: Amazon river, province Mainas, reductions, history of mapping of Amazon river, Jesuits in the New World

OBSAH

I.	Úvod	8
II.	Historické souvislosti	9
	II.1. Duchovní dobyvatelé	10
	II.2. Tovyaryštvo Ježíšovo	12
	II.3. Jezuité z České provincie v Novém světě	13
III.	Samuel Fritz v Čechách	16
	III.1. Dětství	16
	III.2. Jindřich Václav Richter	18
	III.3. Mezidobí – nová cesta	18
IV.	Stručná geografická charakteristika oblastí působení S. Fritze	28
	IV.1. Hydrologické poměry	29
	IV.2. Klimatické poměry	30
V.	Samuel Fritz v Novém světě	31
	V.1. La Laguna centrem misie	32
	V.2. Kmen Omaguú	36
	V.3. Velká plavba	39
	V.4. Španělsko-portugalský hraniční spor	44
	V.5. Cesta napříč kontinentem	47
	V.6. Richter mučedník	49
VI.	Fritz kartograf	50
	VI.1. Redukce – systém fungování jezuitských osad	53

VI.2. Fritzovy mapy vydané tiskem	58
VI.3. Stručná historie mapování Amazonky	63
VI.4. Legenda k Fritzově mapě z roku 1691	72
VII. Prameny Amazonky	75
VIII. Shrnutí	77
IX. Seznam literatury	88
X. Latinské dopisy S. Fritze, J. V. Richtera a V. Brejera	90
XI. Příloha	92
XI.1. Seznam dokumentů.....	92
XI.2. Seznam map.....	92
XI.3. Seznam fotografií	93

I. Úvod

Bylo to v červenci roku 1995, kdy jsem poprvé stanula v údolí říčky Carhuasanta. Tehdy jsem se účastnila studentské expedice do Peru organizované prof. Bohumírem Janským z katedry fyzické geografie Přírodovědecké fakulty UK. Zážitků bylo mnoho, ale ten nejsilnější byl právě tady, v nehostinné krajině andských velehor. Carhuasanta je totiž, jak o několik let později potvrdily expedice Hatun Mayu (rovněž organizované PřF UK pod vedením prof. Janského) jednou z pramenných zdrojnic Amazonky. A právě v tomto údolí jsem poprvé zaslechla z úst prof. Janského jméno Samuel Fritz. Tehdy nás všechny překvapil otázkou „víte vlastně, že první přesnou mapu Amazonky vytvořil misionář z Čech?“

Uplynuly další čtyři roky, než jsem se do jihoperuánských And znovu vydala – jako členka zmiňovaných expedic Hatun Mayu '99 a 2000 a současně pátrat po stopách onoho misionáře. Samotné cestě však předcházela dlouhá příprava. Bylo potřeba shromáždit co nejvíce publikací, dokumentů a záznamů, které jakkoli souvisely s postavou Samuela Fritze a vytvořit tak základní materiál pro přípravu scénáře hodinového dokumentárního filmu pro Českou televizi, výstavy, knihy a současně i této rigorózní práce. Snad právě kvůli tomu, že většinu života prožil mezi divochy na Amazonce, jsou misionářské i vědecké zásluhy otce Samuela v jeho rodných Čechách nedoceny, a tak bylo nutné obrátit se na archivy a knihovny v zahraničí, v Evropě i zámoří. Součástí projektu bylo rovněž umístění dvou pamětních desek věnovaných Samueli Fritze - na břehu jezera Lauricocha a v jeho rodném městě, na trutnovském náměstí. Samuel Fritz totiž ve své velkolepé mapě, považované za vůbec první relativně přesný obraz Amazonky, určil za pramen celé řeky vysokohorské jezero Lauricocha. Tento údaj se všeobecně přejímal až do poloviny 20. století. Jeho mapa přinesla průlom do vědeckého poznávání tohoto veletoku a získal si tak významné místo v historii geografie...

Prvořadým úkolem otce Samuela byla ale duchovní péče o Indiány. A i tady vykonal mimořádné dílo, třebaže dnes může být ve stínu obecné kritiky misionářské činnosti přehlíženo. Dlouhá léta aktivně zasahoval do vleklého sporu o koloniální půdu mezi Portugalci a Španěly. Nakonec se rozhodl k odvážnému činu, jenž mu posléze přinesl

vděk a vážnost a zařadil ho mezi největší misionáře v dějinách celého kontinentu. Ne náhodou ho ekvádorský historik Dr. Octavio Latorre nazývá „gigantem mezi giganty“.

Tento spravedlivý, mírumilovný a neobyčejně nadaný člověk netoužil po moci a blahobytu a slibnou kariéru universitního profesora v Čechách vyměnil za nepohodlí a strádání, jež přinášel skromný život mezi Indiány. Společně s jeho zásluhami o další vědecké poznávání Nového světa vychází obraz muže, který určitě zasluhuje pozornost. A právě o takový jsem se ve své práci co nejušilovněji snažila... Jejím hlavním cílem je tak podat ucelený pohled na životní příběh jednoho neobyčejného člověka. Příběh, který se sice odehrál před třemi staletími, avšak zcela jistě dokáže zaujmout a oslovit i současnou generaci. Fritzovo mimořádné kartografické dílo, jež bylo před českou odbornou veřejností ještě donedávna utajeno a které je v této práci detailně představeno, pak výrazně obohacuje dosavadní vědomosti o vývoji mapování této části amerického kontinentu. Tato práce by tak mohla sloužit rovněž jako studijní materiál v rámci programu regionální geografie či historické kartografie..

II. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

NA PRAHU NOVOVĚKU - ZÁMOŘSKÉ OBJEVY

Dvanáctého října roku 1492 se začíná psát další, zcela nová epocha v dějinách lidstva. Když Kryštof Kolumbus toho dne doplul ke břehům bahamského ostrova Guanahani, jemuž dal posléze jméno San Salvador, splnil se jeho životní sen.

Objevil novou cestu na západ, která by mohla vést do Indie. Velké zeměpisné objevy na sklonku 15. století dosáhly v průběhu následujících desetiletí rozměrů, jaké lidstvo dosud nepoznalo. Třebaže romantizující příděch velkého dobrodružství doprovázel každou z cest, vyžadovala se především odvaha, trpělivost, odhodlanost snášet nemalé útrapy a odříkání, bezmezná víra ve vlastní úspěch. A právě to před světem na prahu novověku dokázal Kryštof Kolumbus. Jistě, politická situace připravovala půdu k novým objevům a bylo jen otázkou, kdo v boji o prvenství zvítězí. Která z obou mocností Pyrenejského poloostrova bude mít k asijskému koření blíže. Obchodní spojení se zeměmi Dálného východu do té doby znepríjemňovalo ustavičné soupeření

s arabskými kupci. A tak se zdá, že nalezení nové, západní cesty do Indie bylo nevyhnutelné.

Plavby Kryštofa Kolumba, jakož i posléze dalších velikánů – objevitelů Vaska da Gamy či Fernaa Magalhaese – byly tak jen výsledkem připravované expanze Evropy na ostatní kontinenty. Navzdory vikinským mořeplavcům, kteří již pět století před Kolumbovou první plavbou přistáli u břehů Grónska a východního pobřeží Severní Ameriky, zůstane „oficiální“ objevení nového kontinentu natrvalo spojeno se jménem tohoto velkého Janovana.

Následný tvrdý boj Španělů a Portugalců o prvenství v zámořských objevech vedl dva roky po objevení Nového světa ke smlouvě uzavřené ve španělském městě Tordesillas. Tou byla stanovena hraniční čára – demarkační linie ve vzdálenosti 370 mil (středověká španělská míle, také legua – odpovídala přibližně 5,57km) západně od ostrova San Antonio v Kapverdském souostroví. Tato pomyslná spojnice obou pólů rozdělila teritorium Nového světa mezi obě mocnosti. Španělské koruně přidělila veškerá území směrem na západ a naopak vše, co leželo na východ od této hranice, náleželo Portugalcům. Tato dohoda byla však v pozdějších letech mnohokrát porušena. V důsledku laxního postoje Španělska k udržení vlastních hranic i díky geografickým nepřesnostem při jejich vymezování získali Portugalci nakonec mnohem větší území, než stanovila tordesillaská smlouva, stejně jako později dohoda uzavřená v Lisabonu (1681) o vzájemném soužití na koloniální půdě.

Objevený kontinent vystřídal během dalších let několik názvů. Gracia jej nazval Kolumbus, Pedro Álvares Cabral Zemí svatého kříže, často se mluvílo o Novém světě či Západní Indii. V kosmografii Martina Waldseemullera z roku 1507 se vůbec poprvé objevuje „America“ – po mořeplavci italského původu Vespuccim, který jako první ve svých listech označil nalezený kontinent za „Mundus Novus“. Právě jeho zásluhou vzali Evropané na vědomí existenci čtvrtého světadílu (Janáček 1992, Kašpar 1992, Šimková Broulová 2002).

II.1. DUCHOVNÍ DOBYVATELÉ

Ačkoli evangelizace domorodých obyvatel byla důležitým předpokladem i motivací už od samého počátku konkvisty v Novém světě, obracet na křesťanskou víru se důsledně

započalo až s příchodem prvních misionářů. V Evropě se mělo za to, že Indiáni nevyznávají žádné náboženství, a bylo tudíž nezbytné jim principy katolické víry předat. Mnohé papežské buly i nařízení španělských a portugalských králů tuto povinnost přímo zakotvovaly. *(Podřízení církve státu v Americe mělo svůj počátek v bulách papeže Alexandra VI. z roku 1493. Katolickým králům Ferdinandovi a Isabele se v nich ukládalo vykonávat misionářskou činnost v nově objevených územích. Díky patronátu nad duchovní péčí o domorodé obyvatelstvo Nového světa, který španělským králům udělil papež Julius II. roku 1508, se církev stala státní institucí. Kandidáty na místa arcibiskupů a biskupů navrhoval král papeži, který jen formálně tyto doporučené osoby potvrzoval.)*

Koloniální éra a zejména pak mnohaletý spor obou mocností Iberského poloostrova o území a přístup k jeho obyvatelům přinesly celou řadu krutých důsledků a tragédií mnohým domorodým kmenům. Mezi sebou tu soupeřili evropští otrokáři, kteří chtěli zneužít divochy pro své komerční účely, a duchovní dobyvatelé, jež usilovali získat Indiánovu duši pro větší slávu Boží. Mezi prvními duchovními byli vysíláni muži, kteří vykazovali vlastnosti hodné tvrdých bojovníků, nikoli lidí s tak humánním posláním, jaké by se od církevních vyslanců očekávaly. Nechyběli při žádném tažení a svou bezcitností se často vyrovnali vojákům. Tato sorta kleriků neměla s duchovním stavem nic společného. Nacházelo se v ní mnoho nevzdělanců ignorujících slib daný církvi i španělskému králi. Tyto lidi však zanedlouho vystřídali muži, kteří svou úlohu – pokojně získávat indiánské obyvatelstvo - brali nanejvýš zodpovědně a oddaně, až do konce svých životů sloužili Bohu, církvi a svému králi.

Postupem doby sílil vliv církve a do Ameriky přicházeli členové řádů augustiniánů, dominikánů, karmelitánů, františkánů, milosrdných bratří. Jejich činnost podléhala směrnicím a kontrole státu. Žádný uchazeč nemohl opustit Španělsko bez královské licence. Platilo to i pro členy posledního z evangelizačních řádů, kteří do Nového světa přicházejí - jezuity. Ti na počátku druhé poloviny 16. století výrazně zasahují do osudů amerických obyvatel. Velice brzy, snad díky vojenské disciplíně uvnitř řádu, převzali rozhodující úlohu při christianizaci a výchově Indiánů. Jezuitští Otcové působili na celém území nového kontinentu, od Santiaga de Chile až po Mexiko a Kalifornii. Mezi jednotlivými řády, které působily na území španělské a portugalské Ameriky, docházelo občas k rivalitě. Neshoda panovala zejména ve způsobech

získávání domorodého obyvatelstva pro křesťanskou víru. Také územní spory mezi Portugalci a Španěly, do nichž kněží v obraně domorodého obyvatelstva zasahovali, překračovaly někdy úlohu jejich poslání. Zanedlouho na základě získaných zkušeností jezuitští misionáři sami doporučovali, aby je v misiích následovali lékaři, lékárníci, matematici, astronomové, knihtiskaři, učenci v oborech kartografie či geografie, ekonomové. Byli mezi nimi i laičtí bratři (členové Tovaryšstva Ježíšova bez kněžského vysvěcení) a Otcové pocházející z různých zemí Evropy. Často se vydávali na nebezpečné cesty do míst, kam se Španělé neodvažovali. Svými objevy a výzkumy vytvořili podklad pro moderní práce z oblasti etnografie, geografie, kartografie, biologie a dalších vědních oborů.

II.2.TOVARYŠSTVO JEŽÍŠOVO - VŠE PRO VĚTŠÍ SLÁVU BOŽÍ

Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Iesu) založil roku 1534 baskický šlechtic a bývalý důstojník ve vojsku navarrského místokrále Ignác z Loyoly. Toto zprvu misijní společenství potvrdil papež o šest let později, v roce 1540. Do vínku dal Ignác svému společenství tzv. formule, které vymezovaly základní osnovu činnosti, hlavní cíle a povinnosti (mj. sliby chudoby a poslušnosti, misijní poslání, zvláštní poslušnost vůči papeži, pravomoci generála a dalších vyšších hodnostářů). Definitivní ústavou jezuitů se pak staly podrobnější Constitutiones Societatis Iesu (Konstituce). Snahu jezuitského řádu o posílení a upevnění moci katolické církve jasně vyjadřovalo jeho heslo: „Omnia ad maiorem Dei gloriam“ (Vše pro větší slávu Boží).

Do Čech král Ferdinand I. povolal jezuitu roku 1555. O rok později přichází z Říma do Prahy dvanáct mužů vedených otcem Ursmarem Goisson z Lutychu. Usadili se v někdejší kláštere dominikánů u sv. Klimenta na Starém Městě pražském (Klementinum). V nově zřízené koleji zahájili vyučování za vydatné pomoci panovníka i katolické šlechty. Jezuité měli ve svých řadách často velmi schopné lidi, jejich vliv na veřejnost neustále rostl, a tak postupně expandovali do dalších měst. Již na konci 16. století měli své zastoupení v Krumlově, Olomouci, Jindřichově Hradci i

jinde. Roku 1623 byla rozdělením dosavadní Provincie rakouské zřízena samostatná Česká provincie.

Ačkoli je minulost tohoto řádu negativně poznamenána tvrdými perzekucemi vůči reformním snahám v průběhu 17. a 18. století a mocenským postavením ve společnosti, jeho podíl na rozvoj vzdělanosti nelze opomenout. Jezuité, kteří viděli těžiště své působnosti právě v pedagogické činnosti, velmi prozíravě umožňovali vzdělání všem, bez ohledu na původ. Z jejich řad vzešlo mnoho vlastenců, nadaných a velmi schopných lidí, kteří pak v budoucnu dokázali nabyté vědomosti využít ku prospěchu nejen svého mateřského řádu, ale zejména k rozvoji společnosti v oblasti vědecké, kulturní i politické. Kromě toho se jezuité proslavili úspěšnou misijní činností v Americe a Asii.

II.3. JEZUITÉ Z ČESKÉ PROVINCE V NOVÉM SVĚTĚ

Během svého více než dvousetletého působení zanechali jezuité v latinské Americe snad vůbec největší civilizátorské dílo, přestože sem přišli jako poslední z evangelizačních řádů. Poprvé se do Latinské Ameriky dostávají roku 1549, aby jako poddaní španělského krále mohli vykonávat činnost v zámořských misiích. Význam řádu velmi rychle stoupal a na cestu přes Atlantik se vydávalo stále více nových misionářů. Královský dvůr v Madridu však nestačil uspokojovat rostoucí nároky představitelů jezuitských misií, a tak byli do Ameriky poprvé vysíláni také nešpanělští členové řádu. V druhé polovině 17. století španělská koruna povolila vstup do svých zámořských držav členům řádu ze zemí rakouských Habsburků. Proporční zastoupení cizích misionářů se v průběhu dalších let měnilo. Například podíl německých nebo germánských Otců se pohyboval mezi $\frac{1}{4}$ a $\frac{1}{3}$, měl však v 18. století stoupající tendenci. Za Němce či Germány byli považováni příslušníci tzv. německé (germánské) asistence Tovaryšstva Ježíšova, která zahrnovala provincii Hornoněmeckou, Hornorýnskou, Dolnorýnskou, Rakouskou a Českou.

Těžké životní podmínky, zejména v amazonské oblasti, se však staly pro mnohé z nich nepřekonatelné a velká část otců z Evropy zanedlouho umírala na nejrůznější choroby. Jak se záhy ukázalo, nejodolnějšími vůči tomuto extrémnímu prostředí byli právě Středoevropané. Zatímco Španělé či Italové, zvyklí na stabilní teplé klima přímořských krajín, nedokázali dlouho snášet vedra a vysokou vlhkost, Němci,

Rakušané a Češi z oblastí s velmi proměnlivým podnebím dokázali svou houževnatost a stali se nejžádanějšími misionáři v pralesích v povodí Amazonky (stejně tak i v hornatých a mrazivých oblastech).

Od roku 1678, kdy poprvé členové České provincie Tovaryšstva Ježíšova, dostali svolení k misijním cestám do Nového světa, až do roku 1767, ve kterém byli jezuité z Ameriky vyhoštěni, prošlo nejrůznějšími oblastmi tohoto kontinentu více než sto dvacet našich krajanů.

DALEKÁ CESTA DO ŠPANĚLSKÝCH MISIÍ

Počátek putování těchto mladíků (průměrný věk se pohyboval mezi 22 a 26 lety) býval nejčastěji v pražském Klementinu či na jezuitských kolejích v Brně a Olomouci. Předcházela tomu zpravidla dlouhodobá příprava. Každý žadatel musel poslat řádovému generálovi (nejvyššímu představenému řádu podléhajícímu pouze papeži) do Říma žádost společně s průvodní listinou příslušného provinciála, hodnotící jeho osobu. Počet zájemců o misijní práci v dalekých zemích býval překvapivě veliký, což dávalo generálovi možnost výběru. Nebylo nikterak neobvyklé, že mnohé ze žádostí i opakovaně zamítal. Důvody byly různé, avšak ne vždy byly v písemné odpovědi vysvětleny. Mohl to být zejména nízký věk uchazečů (zvláště v 18. století se však politika výběru mění a do misí odcházejí i novicové), nedostatek zkušeností, duchovní i povahová nevyzrálost. Zprvu se na uchazeče o tuto práci skutečně kladly požadavky na vysoké morální hodnoty, na získanou zkušenost, na praxi v mateřské provincii apod. Ve všech registrech, seznamech odjíždějících, byl uváděn věk, absolvovaná studia, počet členství v Tovaryšstvu, ale i charakterové vlastnosti a zkušenosti, popřípadě učitelská praxe, jazyková vybavenost, hudební nadání apod. To vše bylo vyjádřeno hodnotovým stupněm – např. dobrý, průměrný, dostatečný apod. . Později však s rostoucími nároky na počet nových misionářů klesal požadavek na dosažené vzdělání doma, a tak je další adepti mohli dokončovat buď ve Španělsku před odjezdem, anebo až v jednotlivých provinciích.

Z domácí provincie vedla cesta budoucích misionářů přes Tyroly do janovského přístavu. Odtud přeplouvali na francouzských či anglických lodích do španělských

přístavů Cádizu nebo Sevilly. Tady zpravidla strávili řadu měsíců v napjatém očekávání, zda úspěšně projdou mašinérií nejrůznějších prověřování a administrativních procedur. Působnost misionářů v dalekých končinách byla mnohostranná, a tak čas do odjezdu využívali k tomu, aby se učili španělsky a doplňovali si vzdělání. Zdokonalovali se v nejrůznějších řemeslech a ručních pracích, rozšiřovali své znalosti v praktických oborech, například v kamenictví či architektuře, jakož i ve vědních či uměleckých disciplínách, lékařství, matematice, geografii, kartografii, astronomii, sochařství i malířství.

Veškerý námořní styk s koloniemi byl pod přísnou státní kontrolou. Španělskou námořní moc totiž stále více ohrožovali angličtí, francouzští a holandské piráti. Tyto boje přinášely obrovské ztráty. Holandská Západointická společnost ukořistila jen v letech 1623 – 1636 bezmála pět set padesát lodí. Španělský král proto rozhodl o zavedení tzv. konvojového systému. Jen jednou ročně byly vypraveny dvě flotily námořních lodí s vojenským doprovodem, které měly obstarat veškerý styk s koloniemi. Lodě bývaly přeplněné a podmínky na palubách neobyčejně těžké. Katastrofální nedostatek pitné vody, nemoci, epidemie, bouře, útesy a piráti, pro něž byly lodě plující do Indií lákavou kořistí, to vše představovalo obrovské nebezpečí a těžkou zkoušku pro všechny. Navzdory tomu byly ceny jízdného velmi vysoké, a kdyby je misionářům nehradila královská pokladna, sotva by se do Ameriky někdy dostali. Mnoho z nich se však, přestože byli pro misijní službu králem „odsouhlaseni“, do svých misí nedostali, neboť podlehlí některému z uvedených nebezpečí. Snad s ještě větším odhodláním se pak ti, kteří překonali všechny nástrahy náročné pouti, vydávali do svých stanic, ke svým svěřencům. Podrobnou zprávu o náročné cestě přes Atlantský oceán a dál do odlehlých končin Nového světa podávali misionáři ve svých dopisech do Čech adresovaných především členům (často nadřízeným) mateřského řádu. Jejich korespondence představuje jedinečný materiál, z něhož jezuité v Čechách získávali představu o podobě a životě v nejdlehlějších koutech Ameriky (i Tichomoří) a zaujímá tak i významné místo v rámci české cestopisné literatury (*do něj měrou významnou přispěly také dopisy Samuela Fritze a jeho spolubratra Jindřicha Václava Richtera*).

Mezi jednotlivými duchovními přijíždějícími do misijní služby je však potřeba rozlišovat. Mnozí z těch, kteří zůstali ve městech, žili v blahobytu a nikdy nepoznali

strádání a odříkání, jež s sebou život mezi divochy na odlehlých místech přinášel. Nikoli jen touha po dobrodružství, nýbrž hluboká víra a láska k bližním dodávala energii těm, kteří odcházeli k jednotlivým kmenům, vzdáleným od velkých měst mnoho týdnů cesty, vzdávající se veškerého pohodlí, všech svých kulturních či sociálních potřeb. Nemálo těchto hrdinů bylo již navždy zapomenuto, avšak na stránkách historických knih občas narazíme i na jména těch, kteří se kromě evangelizační a civilizační práce u Indiánů zasloužili o vědecké poznávání nového kontinentu a tomuto poslání obětovali nejlepší desetiletí svého života. Jedním z nich byl i Samuel Fritz z České provincie Tovaryšstva Ježíšova (Čornejová 1995, Kašpar 1992, Kalista 1941, Šimková Broulová 2002, Zavadil 2015).

III. SAMUEL FRITZ V ČECHÁCH

III.1. DĚTSTVÍ A STUDIUM

Přenesme se nyní na Trutnovsko druhé poloviny 17.století. Celá země se tehdy vzpomínala ze zpusošení a hospodářského rozvratu, jež přinesla třicetiletá válka. Zatímco ještě v předbělohorské době patřily Čechy k nejlidnatějším oblastem v Evropě, válka a s ní spojené vystěhovalectví způsobily pokles počtu obyvatelstva o více než jednu třetinu. Tento strašlivý úbytek české populace posléze nahrazovali němečtí přistěhovalci do pohraničních oblastí. Druhá polovina 17. století je navíc citelně poznamenána selskými rebeliemi a nepokoji. Do jaké míry tato situace poznamenala Fritzovo dětství, nevíme, neboť se o něm v žádné ze svých pozdějších dochovaných písemností nezmiňuje.

Dne 9.dubna roku 1654, do nelehké doby šest let po uzavření vestfálské mírové smlouvy, přichází na svět Samuel Fritz. Přesné informace o jeho narození nemáme, z dochovaných archivních materiálů lze ale usuzovat, že se pravděpodobně narodil do rodiny správce Křenovského statku Georga Fritze. Jak zjistil Ing.Gunter Fiedler z trutnovského městského úřadu, který se hledání původu S. Fritze v minulosti věnoval, jméno Georga Fritze (věk 33 let) a jeho ženy Apolonie Heleny (věk 23 let) se objevuje v „Soupisu poddaných podle víry“ (Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vydal Státní ústřední archiv v Praze r. 2000, str. 49, viz. příloha XI.1.1.). V něm jsou jedinými nositeli tohoto příjmení (*pozn. přestože je „soupis“ datován rokem 1651, jméno Samuela Fritze v něm být nemůže, neboť se narodil až o tři roky později.*

Chybět mohou i jeho event. sourozenci, neboť v té době platilo, že děti do 7 let věku se nezapisovaly. Byly automaticky počítány k víře svých rodičů). Příjmení Fritz bylo v kraji velmi neobvyklé a nikde jinde se v archivních záznamech včetně tzv. Berní ruly již neobjevuje. Statek v Křenově koupilo město Trutnov roku 1656 a ves se tak stává jeho součástí. Nazýváme-li tedy Samuela Fritze „trutnovským rodákem“, pak by toto označení nemuselo být zcela správné, neboť obyvatelem tohoto města se stal až ve svých dvou letech.

Bližší údaje o Fritzově rodině bohužel neznáme. Možnost šlechtického původu zmiňuje pouze Pablo Maroni, jezuitský misionář, který v roce 1738 vydal kompletní Fritzův deník ve svém díle *Noticias Auténticas del famoso río Marañón* („Noticias autenticas del famoso río Marañon, 1738“, *Monumenta Amazonica*). Manželé Gicklhornovi, novodobí autoři Fritzovy biografie (*Im Kampf um den Amazonenstrom. Das Forscherschicksal des P.S. Fritz*, 1943), jsou pochopitelně přesvědčeni o jeho germánském původu, avšak jediným jejich argumentem je, že o jeho příslušnosti k německému národu nikdy nepochybovali. Naopak český historik a profesor geografie Josef Kunský se domnívá, že Fritz byl Čech a v obhajobě svého názoru se opírá o přátelství mezi Fritzem a Čechem Jindřichem Václavem Richterem. Tak pevná přátelství, podle něj, vznikají zpravidla jen mezi příslušníky stejné národnosti. Jeho dalším argumentem hovořící pro Fritzovo „češství“ je jeho působení v českých městech, kam byli obvykle posíláni kněží české národnosti (J.Kunský: *Čeští cestovatelé*, Orbis Praha). Ať už však byl Čech, či původem Němec ze Sudet, dílo, které v pozdějších letech v Americe zanechal, je důkazem jeho „nadrárodního“ vnímání světa. Světa, jenž rozděluje lidi jen na spravedlivé a ty, kteří ničí Kristovo dílo na Zemi. V tomto světle se pak spor o jeho národnostní příslušnost jeví jako zcela marginální.

Samuel Fritz, který jistě toužil po vzdělání a svou budoucnost zřejmě neviděl ve vojenské uniformě, odchází na jaře roku 1672, ve svých osmnácti letech, do Prahy, aby se stal žákem Svatováclavského semináře. Je zapsán na filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy University jako Boemus Trattnoviensis (Trutnovský Čech), viz příloha XI.1.2. O rok později, jak dokládá univerzitní matrika, žádá o magisterské studium a téhož roku 27.října se stává v Brně členem Tovaryšstva Ježíšova. V této době navázal

velmi těsné přátelství s Jindřichem Václavem Richterm, které oba provázelo až do Richterovy předčasné smrti.

III.2. JINDŘICH VÁCLAV RICHTER

O původu Jindřicha Václava Richtera existují písemné záznamy a o jeho životě, misionářské práci a mučednické smrti v Novém světě bylo mnohé napsáno a publikováno i v českém jazyce. Richter výrazným způsobem zasáhl do života Samuela Fritze a svým příkladným postojem k misionářské práci mezi Indiány může být vnímán jako typický představitel duchovních dobyvatelů své doby.

Jindřich Václav Richter se narodil 7. září 1652 v Prostějově. Jeho otec Jindřich byl úředníkem knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu, později konšelem, primátorem a nakonec knížecím rychtářem. Zámožní rodiče připravovali pro svého syna zcela jinou kariéru, než si mladý Jindřich vysnil, a proti jeho vstupu do Tovaryšstva Ježíšova ostře protestovali. Synovo rozhodnutí stát se duchovním však zvrátit nedokázali. Jindřich tajně odchází do Olomouce a posléze do Brna, kde Provinciál České provincie Daniel Krupský jeho touze po přijetí do řádu 15. října 1670 vyhověl. Filosofii studoval Richter v Jičíně a magisterský titul získal na pražské universitě. Teologická studia pak ukončil v roce 1683 a vysvěcen na kněze byl téhož roku v březnu biskupem Janem Ignácem Dlouhoveským. Zprvu se věnoval chudině strádající na periférii hlavního města, ale jako kněz nepůsobil v Praze dlouho. Své poslání se stejně jako Fritz rozhodl naplnit daleko od domova (Maroni 1988, Gicklhorn 1943, Kašpar 1992, Koláček 2001, Kunský 1961, Šimková Broulová 2002).

III.3. MEZIDOBÍ - NOVÁ CESTA

Samuel Fritz se jako magister filosofie stal roku 1676 profesorem semináře v Uherském Hradišti, kde vyučoval základy latiny, později působil na gymnáziu v Březnici u Příbrami a roku 1679 se stal zástupcem rektora jezuitské koleje v Brně.

Pedagogickou činnost však záhy ukončil. Svou vnitřní touhu konečně uspokojil v roce 1680, kdy odešel do Olomouce studovat teologii. 24. února 1683 přijímá kněžské

svěcení a rozhoduje se pro misionářskou službu v Jižní Americe. Je zajímavé, že nejprve žádal o vyslání do království Chile, nikoli na Maraňon, kam byl posléze přidělen. Dne 3. června roku 1683 posílá řádovému generálovi Karlovi de Noyelle do Říma svou první žádost.

Náš vysoce důstojný otče, s bázní nehodného syna obracím se na Vaši vysoce důstojnou otcovskou laskavost, protože se cítím být pověřen zaklepat ve věci tak dobré, jako je misie v království Chile. Odvahou prodchnut, přicházím s žádostí a úpěnlivě prosím, co nejpokorněji se skláním a žádám, abych byl do počtu misionářů dle Vaší odpovídající lásky otcovské laskavě přijat, pakliže jakákoli naděje na vzestup slávy Boží ve spáse a opatrování duší také skrze mě, slabý to nástroj, může zasvitnout. Kdyby ale vzniklo zdání, že nepatrnost mého snažení a vědomostí je v té věci brzdou, pak věřím, že laskavost Boží mi nadělí sílu, jaká i slabé nástroje světa k odvážným činům vybírá.

Od 9.dubna prožívám svůj třicátý rok života, v teologické výuce čtvrtý rok. Ostatním se zcela oddávám a podrobuji Vašemu ustanovení dle Vaší vysoce důstojné otcovské lásky a budu v souladu s Jeho nebeským majestátem dopis od Svaté obedience toužebně očekávat. Vaši vysoce důstojné otcovské lásce oddaný, poslušný syn

Samuel Fritz, SJ

V Olomouci na Moravě 3. června 1683

Jeho první žádosti však vyhověno nebylo, a tak Fritz vzápětí posílá do Říma další prosebný dopis. *(Obě žádosti jsou psány latinsky, originály jsou uloženy v jezuitském archivu ARSI (Archivum Romanum S.I.) v Římě jako dopisy žadatelů pro misie do Indií pod názvem Indipetae (viz. příloha XI.1.3.). 25. svazek České provincie obsahuje 500 dopisů od dvou set čtyřiceti žadatelů, z nichž sto devadesát bylo zamítnuto (všechny dopisy se ale nedochovaly). Po zrušení řádu přešly tyto svazky do majetku italského státu, ale po usmíření s papežskou stolicí byly opět vráceny jezuitům.*

Druhý Fritzův dopis je datován 8. října 1683 a rovněž v Olomouci.

Náš veledůstojný otče v Kristu, mír s Tebou.

Se synovským políbením a na kolenou jsem přijal před nedávnem nejmilejší dopis Vaší vzácné veledůstojnosti, z kterého jsem nesmírnou nadějí čerpal, že totiž budu přiřazen do blahoslavené společnosti misionářů pro království Chile. Ale jak jsem dle počtu vyvolených uviděl, ne bez bolesti poznávám, že jsem byl od nich odloučen. Jestliže ale jejich počet není ještě úplný, skláním se v prosbách k Vaším nohám jen o to žádaje, abych byl jako spolucestující a spolupracovník k nim připojen a směl tím mít naději ve jménu Boží slávy v užitek a spásu duše své i duší ostatních. Ostatně, já to nepíši, abych opakováním svých proseb nutil k povolení odcestovat, neboť jsem hotov vždy a všude se nejen přizpůsobit Božímu pokynu a vůli, ale i být poslušen Božího osvětlení. Skládám své přání do otcovského klína Vaší veledůstojné laskavosti otcovské a poroučím se vždy a vždy do úplné odevzdanosti a pokynů z oddanosti své a své synovské pokory. Vaší veledůstojné otcovské přízni oddaný

Samuel Fritz, SJ

Olomouc 8. října 1683

Již následující měsíc, 14. listopadu, přichází z Říma kladná odpověď a povolání k nástupu do misií. Šťastný Fritz se okamžitě připravuje na dalekou cestu a za několik dní navždy opouští Čechy. Jeho milovaný druh Jindřich Richter odešel z Prahy již 4. října.

Cesta budoucích misionářů vedla z domácí provincie nejprve do janovského přístavu. Sem dorazil Fritz s dalšími spolubratry 10. prosince. Několik dní strávili společně čekáním na anglickou loď, aby je převezla na španělské pobřeží. Fritz píše svému řádovému generálovi do Říma další dopis.

Veledůstojný otče v Kristu, mír s Vámi,

před nedávnem jsem přišel jako žadatel z Olomouce do Říma, nyní skládám z Janova Vaší otcovské ctihodnosti svůj dík. Čtrnáctého listopadu, když jsem obdržel Boží rozhodnutí, ke kterému se vztahuje můj nekonečný dík, připravil jsem se na cestu a sedmnáctého ve stejném měsíci jsem odcestoval z Olomouce. Janova jsme my tři kolegové z Tovaryšstva Ježíšova dosáhli desátého prosince. Zde jsme se připojili k otci prokurátorovi pro Chile, s kterým nazítří kolem poledne zahájíme cestu na anglické

lodi. Děj se vůle Boží, kéž Bůh řídí naši cestu podle svého rozhodnutí k větší slávě a pro blaho duší.

Já vyjadřuji Vaši nejlaskavější otcovské ctihodnosti nesmrtelný dík a nikdy tak cítit nepřestanu, jak jen dlouho živ budu. Dík za to, že jste si přál, abych byl mezi těmi, které Vaše otcovská péče určila ku pomoci bližním. Protože se přece jen na tak těžký úkol necítím být dosti způsobilý, prosím naléhavě o otcovské požehnání. Já totiž jsem se rozhodl, protože přání Vaší ctihodnosti otcovské a zásluha mé svaté matky církve mně tuto milost u nekonečné dobroty Boží vyprosili. Milost, pomocí které mohu ve všem před Bohem, i v tak vysokém poslání, obstát. Jestliže ale je třeba, abych měl pro tyto diecéze zvláštní plnou moc, pak Vás prosím o udělení této možnosti. Ono zplnomocnění, kterým vládne otec Provinciál a které on může udělovat, mi právě poskytl. S klidným svědomím budu tedy používat ono zplnomocnění, které je náležitě přidělováno provinciálům. Kéž nás Bůh před branami nebeskými k sobě přivede. Vaší vysoce důstojné otcovské péči neužitečný syn v Kristu.

Samuel Fritz

Janov, 5. ledna 1684

Španělský král si nejen dělal nárok na výběr misionářů, nýbrž jim i předepisoval cestu. Pro odjezd do španělských kolonií Jižní Ameriky a Mexika byla určena města Cádiz a Sevilla. Vše organizovaly a na správu dobytých území v Novém světě, jež byly integrální a rovnoprávnou součástí kastilské monarchie, dohlížely dva orgány krále: Casa de la Contratación de las Indias (úřad pro obchod s Indiemi) a Consejo Real y Supremo de las Indias (Rada pro Indie). Fritz spolu s ostatními bratry připlouvá do Sevilly, aby zde strávil dlouhých devět měsíců. Lodě totiž vyplouvaly pouze jednou za rok, a tak jen výjimečně se někomu přihodilo, že nemusel čekat dlouho, protože do přístavu dorazil právě v době, kdy flotila vyčkávala na svůj pravidelný odjezd nebo byla zdržena kvůli hrozícímu střetu s piráty. Navíc bylo nezbytné absolvovat řetězec všelijakých prohlídek a prověřování. Jezuitští čekatelé, pro něž byly vybudovány speciální hospice, trávili volné chvíle učením, doplňováním vzdělání.

Každá misie měla svého tzv. cestovního prokurátora, který pro své svěřence zařizoval veškeré administrativní náležitosti, bez nichž by na palubu španělské lodi nemohli

nastoupit. Fritzově skupině „maraňonských otců“, tedy misionářů určených pro misií na Maraňonu, byl přidělen Emanuel Rodríguez.

Fritz ve svém dopise ze Sevilly adresovaném Emanuelovi de Boyemu z Tovaryšstva Ježíšova (*Emanuel de Boye působil v době Fritzových studií na pražské universitě ve funkci děkana, později byl rektorem na universitě v Olomouci a provinciálem*) 4. září 1684 líčí poslední dny strávené na evropské pevnině. (*originál dopisu je uložen v NA Praha, v oddělení Jesuitica JS III 419/3, f.125r-v*), (*český překlad P. Zavadil 2015. viz. příloha XI.1.4.*)

„Přibližuje se chvíle, kdy definitivně opustím Evropu. Včera s východem slunce sem dorazil Důstojný Otec Emanuel Rodríguez, generální prokurátor Indií u královského dvora a zvláštní prokurátor pro království Nová Granada. S ním poplujeme den před svátkem Narození Matky Boží (7.září 1684) v člunu po řece Guadalquiviru, která protéká Sevillou, až do přístavu Cádizu. Odtud vyplují galeony dne 15. září, což je údajně nejzazší povolený termín. V konvoji popluje nejméně 23 lodí, které míří částečně do Cartageny v Nové Granadě, částečně do přístavu Buenos Aires na Río de la Plata. My se nalodíme na jednu z těchto galeon, loď pojmenovanou podle sv. Jana a Františka, jejímž kapitánem je don Jeroným Tojo ze Sevilly. Bude nás sedm tovaryšů určených pro maraňon: Otec Josef Cases z Aragonské provincie, který o svátku Nanebevzetí složil čtyři řádové sliby a tři dny předtím společně se mnou chodil od dveří ke dveřím vyprošovat almužnu, dále Otec Jindřich Richter, Otec Jan Gastel z Rakouska, Josef Ronteria ze Staré Kastilie, Kašpar Vidal z Aragonie, oba studenti teologie, a koadjutor Jan Justo z Aragonie. Za dopravu každého z nás až do Portobela včetně stravy platí prokurátor kapitánovi 230 pesos čili tolarů. Až ke Kanárským ostrovům nás bude doprovázet generál Papachin s vojenským loďstvem, neboť odtud až k nim prý galeonám hrozí nebezpečí přepadení.“

Dvacátého čtvrtého září o jedenácté hodině večerní (*zřejmě došlo k nepředpokládanému zdržení, protože Fritz v dopise uvádí termín odjezdu 15.září*) zvedá španělská flotila kotvy a opouští cádizský přístav. Mnoho z těch, kdo nyní odplouvají do Ameriky, se už do Evropy nikdy nevrátí. Samuel Fritz je jedním z nich.

Ubytování a zaopatření na lodích bylo navzdory neobyčejně vysoké ceně jízdného velmi špatné. Cestující museli celé dva měsíce strávit na přeplněných palubách, kde

nezřídka vypukaly epidemie a kde se nedostávalo pitné vody ani jídla. Větší nebezpečí však představovaly bouře a útesy. Na nedokonalých mapách jejich vyznačení chybělo, a vše tedy záleželo na povětrnostních podmínkách a zkušenostech kapitánů. Ani tím výčet nebezpečí, jimiž museli projít všichni, kdo se vydali na odvážnou plavbu přes oceán, nekončí. O podivných zvířatech a všelijakých mořských nestvůrách, které tvořily neodmyslitelnou součást tehdejších map, kolovaly hrůzostrašné zvěsti a jen málokdo jim nevěřil.

Jindřich Václav Richter strastiplné putování do misí v Novém světě podrobně popsal ve svých dopisech. První z nich je psán již v Cartageně 5. prosince 1684. Adresován je provinciálovi Emanuelovi de Boyemu do Prahy (*E.de Boye je rovněž prvním autorem latinsky psaného Richtera životopisu Vita et obitus Ven. Patris Henrici Wenceslai Richtera*). Následující úryvky českého překladu dopisů P. Richtera jsou z knihy historika Zdeňka Kalisty „Ve znamení kříže“.

„Na den sv. Františka Borgie (10.10.) minuli jsme Kanárské ostrovy. Na den sv. Stanislava (13.11.) k večeru spatřili jsme prvně ostrovy Matalinas, jinak Martinique, a nechali jsme je za zády. Na den sv. Kateřiny (25.11.) po poledni ukázala se nám zblízka a mezi mračny americká pevnina. Dvacátého šestého uviděli jsme ji jasně a zároveň s ní přístav Cartagenu, do něhož jsme pak dvacátého osmého vepluli....“

V Cartageně čekal na vyčerpané cestující jen velmi krátký odpočinek. Fritz ve svém dopise ze Sevilly popisuje jiný plán cesty, než k jakému se přistoupilo tady v Cartageně. Původní trasa totiž měla být společná s misionáři putujícími do Chile.

„A tak poplujeme my, maraňonští misionáři, společně s chilskými na stejné lodi až do Portobela. A protože v této svaté věci vyplujeme takto jednotně, doufám, že i během následující cesty nás Bůh povede a svatý anděl doprovodí až do přístavu Boží vůle. Náš Otec prokurátor má příkaz dopravit nás co nejkratší cestou do města Quita, neboť v Maraňonu je obrovská žeň duší a velmi málo pracovníků. Usoudil tedy, že rychleji a snáze se do Quita dostaneme touto cestou, než kdybychom z Cartageny putovali pět set mil, z části po řece Sv. Magdaleny, z větší části však cestou po souši, která vede přes členité hory. Urazíme oněch osmdesát mil z Cartageny do Portobela v téže lodi přes moře, vystoupíme v Portobelu a přejdeme po pevnině osmnáct mil až do města Panamy, kde v přístavu opět nastoupíme na loď a poplujeme přes Jižní moře tři sta mil

podél pobřeží. Takto dospějeme až do přístavu Puná pod rovníkem, odkud nás bude čekat dalších osmdesát mil pozemní cesty do Quita.“ (úryvek z dopisu S. Fritze Emanuelovi de Boye ze Sevilly 4. září 1684; *originál dopisu je uložen v NA Praha, v oddělení Jesuitica JS III 419/3, f.125r-v*). Tato cesta po moři, byť se jevila kratší a mnohem pohodlnější, byla ohrožena několikaměsíčním čekáním v Panamě na loďstvo z Peru. Změnu v původním plánu zřejmě způsobilo naléhání ze strany jezuitských představených v Quitu, aby „nové posily“ co možná nejdříve dorazily do tamní koleje, a tak se skupinka evropských misionářů vydává na obtížnou cestu vnitrozemím.

Král kromě přepravy lodí hradil misionářům i následnou cestu po souši do středisek svých misí včetně skromné výbavy. Ta představovala matraci, jednu deku a polštář, dále pak pronájem tažných zvířat, náhončích mul, nosičů a oblečení, jakož i oltářní náčiní (knihy, mešní víno, olej pro hořící lampičky v kaplích a kostelech, misionářům určeným pro práci v pralese byly navíc přiděleny korálky, skleněné kuličky, zrcátka, šátky, jehly, železné nářadí).

Výstižná jsou slova P. Richtera: „...*my tu vyčkáváme, ochotni trpěti cokoli, a přehojná žeň nedá na sebe dlouho čekat. Kéž bychom jen na březích Maraňonu prolili tolik krve, co nyní proléváme potu. Malými se nám zdají věci, kterými zatím žijeme, a jestliže dnes spokojujeme se tři začasté s jediným nožem a pijeme-li vodu sebranou z dešťových okapů, jsme ochotni žít i v nejvyšší nouzi nad Maraňonem. A tehdy rozvodní se bystřiny rozkoše: naše pevné a stálé zdraví, které jsme si uchovali mezi tolika proměnami všech věcí a nesnáze, mohlo by nám býti jakýmsi dobrým znamením. I posty mnoho prospívají zdraví a, kdo jim snadno zvyká, jako soli života, může po pravdě jich velmi dobře použít. Přál bych si, aby ten či onen zhýčkaný člen naší provincie pozoroval, jak žijí jiní členové Tovaryšstva v rozličných místech, jak jsou spokojeni se svým jídlem a jak mají svůj šat za vzácnější než jakékoli roucho jiné. A milosrdný Bůh vede nás k nebi vpravdě podivuhodnými cestami; veškero dílo jej na věky chval! My zatím se tu musíme zdržet o něco déle, až bude připraveno, čeho je potřebí na cestu opuštěnými krajinami. Vše to bude nám vézt s sebou, neboť v tak obrovských pustinách není žádných hospod, během šedesáti dní jen pětkrát přijdeme na místa obývaná lidmi, třebaže noc co noc budeme vystupovati na břeh řeky Magdalény. ...Na své nastávající cestě po řece přijdeme na dvojí kolej v Momposu a*

v Hondě, v této najmeme si mezky a koše směníme za kůže..“ (z dopisu J.V. Richtera, Cartagena 5. prosince 1684; opis je uložen v NA Praha, JS III 419/3, f.13r-v).

Ještě před koncem roku 1684, 15. prosince, opustila skupinka „maraňonských“ misionářů přístav Cartagena. Dva tisíce kilometrů dlouhé putování vedlo zprvu po řece Magdaléně až k jejím pramenům a odtud pak horskými hřebeny a údolními do Quita. „Opět a opět, zejména v hodinách nočních, naháněli nám strachu tygři (pozn. jednalo se o jaguáry) svým řevem.....Žár sluneční, který je v těchto končinách prudší, tak zapálil v některých z nás krev, že nám připadalo, jako bychom si sedli do mraveniště. Našli jsme úlevu v hodinách před svítáním, v kteréžto době vody poněkud vychladají. Větší bolest nám působili dotud pohanští Karibové, které jsme stále měli na očích na protějším břehu a k nimž jsme se neodvážili zahnouti ze strachu před jejich šípy; jsou ke své škodě nad jiné důvěřiví a jednotlivce, kteří se k nim chtějí přiblížit, považují za nepřátele.“ (z dopisu P. Richtera psaného 17. června 1685 v Popayanu; český překlad Z. Kalista 1941).

Dne 13. srpna dorazili do malé osady Ibarrá, ležící v poslední čtvrtině cesty do Quita. Vybudování zdejší jezuitské koleje prosadil Emanuel Rodríguez, onen generální prokurátor královského dvora v Madridu, který připravoval maraňonské misionáře ve Španělsku na cestu do Evropy.

„Jsou tu arci nesnáze nekonečných cest, nespočetná nebezpečí a změny rozličných podnebí, jež síly lidské nedobře snášejí a při nichž se musí přecházet v jednom a témž dni z přestudené mlhy do žhnoucí výhně a zase naopak do zcela opačné teploty, neboť i na samém rovníku hrozné, zasněžené hory, zvané Paramos, přinášejí takové střídání podnebí, že dokonce psi i mezci trpí tu horečkami. Je tu také nemálo nesnází při učení se cizím řečem, nehledě k nespočetným nesnázím jiným. Ale to vše se nevyrovná bohatému zisku duší a ještě nikdy nescházela nám přeprozíravá ruka Boží, která nás celkem ve zdraví a beze škody po dvě léta vedla a řídila tak, že se mi zdá, jako bych byl silnější, nežli když jsem odcházel z Čech. ...Nepříjemnosti, kterých jsme zakusili, spočívaly v tom: z Cartageny do Hondy musí se plouti v úzkých kánoích po řece Magdaléně a v těchto kánoích působí jak slunce, tak značně velicí komáři člověku těžkou trýzeň. Často se musí tři, často pět dní nocovat pod volnou oblohou na ostrovech nebo na břehu řeky. Denně setkáváme se tu se sty krokodýly, v noci je slyšet

tygry. Ale není slyšáno, že by způsobili nějakou škodu, jen velmi zřídka. Tato cesta trvá celkem dvě stě mil, na půli té cesty je kolej v Momposu. Tu jsme učinili několikadenní zastávku o Novém roce a obnovili jsme svoje sliby. Celou cestu jsme posléze vykonali od 15. prosince až do posledního ledna letošního roku, kteréhož dne jsme dorazili do Hondy, do druhé koleje, která podobně jako první vydrží čtyři lidi. Zde, v horkém a vlhkém podnebí, jsme učinili dvouměsíční zastávku, až přijde prokurátor ze Santa Fé a zaopatří nám věci potřebné na další cestu..“ (z dopisu P. Richtera, 16.srpna 1685 v osadě Sv. Michala de Ibarra; opis uložen v NA Praha, JS III 415/1, f.16r-17v).

Také Samuel Fritz v malé osadě Svatého Michala de Ibarra, poslední zastávce před Quitem, popisuje ve svém dopise z 20. srpna 1685 neznámému duchovnímu do Prahy strastiplné putování. „Ach, kolikrát nás Boží pravice vytrhla z bezprostředního nebezpečí ve vodě i na souši! Mé druhy na cestě vytrhla z různých nehod, mne pak zachránila v nebezpečných situacích před pádem do řeky či do skalnaté propasti, před nespočetnými pády do bahna. Vždy nás zachovala živé a zdravé. Ach, jak radostně jsem kráčel s několika druhy, mnohdy bos, míle a míle v hlubokém bahně až po kolena! Jiný způsob chůze či postupu možný nebyl. Útěchou a neobyčejnou posilou při tomto pochodu mi byly mše, které jsme mohli sloužit každý druhý den, my kněží jsme pak denně přistupovali ke svatému přijímání. Musím neobyčejně poděkovat Boží velikosti za to, že od 19.října roku 1683, kdy jsem opustil Olomouc, až do nynější chvíle, v tolika různých zemích a na tolika mořích, při všech útrapách a změnách stravy, vedla mne jedinečná Boží prozřetelnost tak, že jsem nepocítil vůbec žádné tělesné strádání, že jsem si v duchu nepřipustil žádnou smutnou myšlenku, že jsem vždy a při všem překypoval radostí v Pánu..“ (z dopisu S. Fritze, 20.srpna 1685; opis uložen v NA Praha JS III 419/3 f.128r-129r).

O týden později dorazili do Quita. Odtud, 17. září 1685, píše Fritz poslední dochovaný dopis do Čech. Stejně jako předchozí list z Ibarra je adresován neznámému duchovnímu (český překlad P. Zavadil 2015).

„Dříve, než se odeberu do Maraňonu, informuji stručně Vaši důstojnost z koleje v Quitu o tom, že jsme sem šťastně dorazili. Ve městě Quitu jsme stanuli 27. Srpna, s Boží pomocí živi a zdraví. Bylo nás šest tovaryšů, sedmého Bratra koadjutora jsme

zanechali v nedávno založené koleji města Ibarry, aby se stal její oporou a pomocí.....Celá kolej v Quitu nás přijala velice laskavě, za zvuků varhan a vyzvánění všech zvonů. Stěží jsem potlačoval slzy, když jsem viděl neobyčejnou lásku, kterou k nám zdejší spolubratři chovají. Kolej v Quitu je neobyčejně vkusná a výstavní budova. Když pomínu pražskou kolej, neviděl jsem za celou cestu ani větší ani lepší. Každým dnem, jak jsem se dozvěděl, zvětšují se i její světské zisky a příjmy. Když vidím množství nákladů, které zdejší kolej vynakládá v Boží věci, chápu, že její příjmy musí být výrazem zvláštní odplaty dobrotivého Boha.....Zde kolej na své náklady poskytuje misionářům ošacení pro indiány, dárky pro ně – jehly, nože, háčky, medailonky apod. Sám sem přicházím bez jakékoli této výbavy. Kolej dodává plátno a látky k ošacení indiánů, bez naděje na jakýkoli zisk s výjimkou toho, který plyne ovečkám bloudícím v Kristu v pustých horách maraňonské oblasti. Je snad něco, co by chudým nevěnovala? Každý den rozdělí mezi chudé, kteří se k ní seběhnou, tři sta pšeničných chlebů a dvacet pět liber masa, den co den. Mnoho dalších almužen dává těm, kteří se stydí žebrot. A protože Bůh nestrpí, aby se štedrost někomu nevyplácela, mimořádně této koleji přeje. Kolej se stará také o duchovní život celého města, tím spíše, že ostatním duchovním se zde příliš nedaří. Ve městě se nenajde nemocný člověk, který by ihned nepožadoval zpovědníka z Tovaryšstva. Z tohoto důvodu se v koleji stále chovají alespoň čtyři muly, které používají zpovědníci, pokud je cesta příliš daleká nebo pokud hrozí nebezpečí z prodlení. Město Quito je totiž velmi rozlehlé a cesty jsou plné strmých svahů a zatáček. Důstojný otec rektor vyprávěl, že během jediného dne byli požádáni například o devadesát zpovědí nemocných. V koleji žije asi sedmdesát osob, z nichž pouze osmnáct jsou kněží. Devět dalších kandidátů čeká na svěcení, avšak protože zdejší biskup je údajně zcela neúčinný a další nejbližší biskup se nachází až v Limě, což je tři sta mil daleko, a protože stolice biskupa v Popayánu je prázdná a biskup ve městě Trujillo je prý také neúčinný, jsou čekací lhůty na kněžské svěcení velmi dlouhé.

19. září vyrazíme do maraňonské oblasti, my všichni čtyři kněží, kteří jsme sem došli: Otec Josef Cases, Otec Jindřich Richter, Otec Jan Gastel a já. Ach, jak radostně, jak plný Božské naděje odcházím tam, kam mne Bůh povolává! Týden budeme putovat na mulách do místa zvaného Baños. Zbytek cesty až do osady la Laguna de Santiago, kde sídlí Otec superior misíí, budeme kvůli řekám a skalním propastem zdolávat pěšky po

dobu deseti dní. Naše zavazadla ponесou indiáni na zádech. V minulém měsíci srpnu vstoupil Otec Lucero s Otcem Vivou mei kmen Jívarů. Už tomu bude padesát let, co byli přivedeni do redukce, ale znovu se vrátili ke své bývalé svobodě a setřásli sladké Kristovo jho. Otec superior doufá, že se k němu zase navrátí. Která část misii připadne nám? Budeme pracovat u národů, které už jsou přivedeny do redukci? Budeme snad u Jívarů, nebo u Omaguů? U dvaceti sedmi kmenů, které bez pastýře bloudí po marañonských ostrovech? Nebo půjdeme šířit evangelium k národům, které se poddaly společně s inkou, bratrem peruánského krále, a jejichž počet vzrostl ze čtyřiceti tisíc na sto tisíc? To se dozvíme od Otce superiora. Jistou potíž zde představuje velká rozmanitost jazyků. Jeden z nich už s Boží pomocí jakžtakž ovládám, jmenuje se jazyk „inka“, protože pochází od inků, peruánských králů. Věřím tomu, že díky Boží dobrotě se brzy zdokonalím nejen v tomto jazyce, ale naučím se hovořit rovněž jazyky dalších národů, k nimž mne Bůh poslal. Tisíckrát zdravím a objímám Důstojné Otce a Nejmilejší Bratry v Kristu a všechny při lásce v Kristu žádám, aby mi ráčili vymodlit milost velikého Boha tak, abych mohl dostat svému povolání i Boží vůli.“

IV. STRUČNÁ GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA OBLASTI PŮSOBENÍ S. FRITZE

Od počátku svého života na americké pevnině se evropští misionáři museli vypořádávat se zcela odlišnými klimatickými a geografickými podmínkami, než na jaké byli zvyklí ve středu starého kontinentu... Oblast, která se stala novým působištěm Samuela Fritze, se nachází převážně na území dnešní Republiky Peru. Konkrétně se jedná o současné departamenty Loreto, San Martín a Ucayali, jež byly součástí někdejší provincie Maynas v rámci Místokrálovství Peru (založeného r. 1542). Území tohoto státu přírodovědci už od koloniálních dob rozdělují na tři velké přírodní oblasti. Region pobřeží – COSTA, horská oblast And - SIERRA a region deštného lesa - SELVA. A právě v posledně jmenované oblasti prožil S. Fritz bezmála čtyřicet let svého života. Dle klasifikace přírodních regionů spadá toto území nízkého pralesa do 400 m n.m. do stupně „Omagua“ (Vidal 1987, Janský 2004), který

představuje rozlehlé deštné lesy nížinné Amazonie s typickou vegetační patrovitostí a velkou diverzitou rostlinných a živočišných druhů.

Geologický vývoj amazonské pánve souvisí se vztyčením a nahrnutím horského pásu (dnešní Andy), který v období třetihor (před 40 – 60 miliony lety) rozdělil jihoamerický kontinent na dvě části, přičemž východní část získala výrazně větší plochu. Přehrazením toků řek směřujících do té doby k západu tak obrátil jejich proud opačným směrem, k východu. Kromě toho ovlivňovaly vývoj říční sítě Amazonie také Guayanský a Brazílský štít (nejstarší části kontinentu vzniklé ještě v době, kdy byla Jižní Amerika sloučena s Afrikou a byly kdysi spojené). Jejich prolomením vznikla hluboká deprese postupně vyplňována mladými sedimenty hlavního toku - Amazonky a jejími přítoky (Kunský, Čeřovský, Novotný 1972, Plešinger 2014).

IV.1.HYDROLOGICKÉ POMĚRY

Amazonská nížina je rozlohou přibližně 5mil. km² největší aluviální nížinou na světě, většina území nepřesahuje nadmořskou výšku 100 m (př. město *Yurimaguas* v provincii *Alto Amazonas* leží v nadmořské výšce 148 m na břehu řeky *Huallaga*, u největšího města peruánské Amazonie *Iquitos* je hladina Amazonky ve výšce 106 m n.m., na hranici Peru a Brazílie 65 m n.m. a u brazilského *Manaus* 26 m n.m), řeka tak vykazuje jen minimální spád svého řečiště a tudíž malou rychlost proudění (př. u města *Iquitos* činí cca. 4km/hod.). Na území Brazílie činí průměrný sklon pouhých 2,5cm na 1kilometr. Roční odtok Amazonky činí 3800km³ a průměrný průtok v ústí tohoto nejvodnatějšího veletoku planety 220 000 m³ za sekundu.

Značná část nízkého pralesa „*Omagua*“ bývá pravidelně zaplavována během období povodní. Podle typu vegetace se tyto zamokřené půdy označují jako *aguajales* nebo *renacales*. Na březích Amazonky se rozlišují 3 stupně. Část ve výšce 50 i více metrů nad řekou, která není zaplavována, se nazývá terra firme, naopak rozlehlá údolní niva protkaná četnými mrtvými rameny, jezery a rozlehlými bažinami – tzv. várzea – je pravidelně zaplavována v době vysoké vodnosti. Střední stupeň pak představují vyšší části nivy porostlé travinami, křovinami a galériovými lesy. Jedná se o agradační valy,

kteřé si řeka vytvářívá vynášením písku a hlinitých částic v době povodní z vlastního koryta. Typickým rysem amazonských toků je jejich velká křivolakost s řadou meandrů, výskyt pořičních jezer (tzv. cochas, tahuampales), protažených ve směru toku. Na soutoku Maraňonu a Ucayali, tedy v místě, odkud nese řeka název Amazonka (Rio Amazonas), dosahuje šíře jejího koryta za nejnižšího stavu vody kolem 1,5km. Amazonka má na 500 přítoků (20 z nich je delší než 1500km), jejich horní toky se nacházejí v oblastech se subekvatoriálním podnebím, proto mají nevyrovnaný průtok s maximy v období dešťů (tj. v létě, minima v zimě). U levých přítoků (severní polokoule) připadají nejvyšší stavy na březem – zářív, u pravých je tomu v opačném půlroce. Povodňové vlny se v Amazonce vyrovnávají. Jelikož jsou ale jižní přítoky vydatnější, má Amazonka méně výrazné maximum průtoků v květnu (střední tok) až srpnu (dolní tok). Např. v Iquitos (přibližně v centrální části někdejšího Fritzova působiště) stoupá hladina řeky až o deset metrů v průběhu ledna až března. Zajímavým přírodním fenoménem povodí Amazonky je také známá bifurkace (rozvětvení řeky, při němž dochází k hydrologickému spojení sousedních říčních toků napříč rozvodím). Casiquiare, která se jako vedlejší rameno zleva odděluje od hlavního toku Orinoka, propojuje jeho říční systém s amazonským. Na hranici Venezuely a Kolumbie se vlévá do řeky Guainía, jež posléze přejímá jméno Río Negro a vytvářívá jeden z největších přítoků Amazonky. Třebaže Indiáni toto propojení dobře znali od pradávna a Casiquiare proplul pravděpodobně už v 16.století nechvalně proslulý španělský dobyvatel Lope de Aquirre, ve své zprávě zmiňuje proplutí bifurkací Manuelem Ramonem i slavný francouzský přírodovědec La Condamine, jako první vědecky popsal tuto bifurkaci až roku 1800 německý přírodovědec Alexandr von Humboldt (*pozn. roku 2007 česká expedice prokázala další propojení Amazonky a Orinoka „spojnicí“ Maturacá*), (Janský a kol. 2004, Netopil 1972, Kuský, Čerovský, Novotný 1972).

IV.2.KLIMATICKÉ POMĚRY

Převládá zde tropické rovníkové klima charakteristické vysokými teplotami a vlhkostí vzduchu po celých 24 hodin, k čemuž přispívají i vysoké hodnoty evapotranspirace. Průměrné roční teploty se pohybují 26 – 27° C s minimálními teplotními amplitudami

(do 2°C). Nejvyšší absolutní teplota 42°C byla naměřena na řece Ucayali ve stanici Pucallpa. Nad Amazonií se rozšiřuje teplý rovníkový vzduch (zvaný rovníkový monzun), který nasává atlantskou vlhkost a vytváří denní lijáky. Ty přicházejí po poledni, přičemž roční úhrn srážek dosahuje 2000 – 3000 mm (ve stanici Yurac činí až 8000mm). Ve východní části Amazonie však převládá jihovýchodní pasát (od Guayan podél pobřeží až k obratníku Kozoroha). Maxima dosahují zenitální deště na jaře a na podzim, přičemž přispívají ke zvýšení vodnosti řek amazonské sítě), naopak v období mezi červnem a srpnem jich ubývá. Více než polovina jich vzniká přímo v oblasti nížiny způsobené výstupem vzduchu v důsledku konvekce, zbytek přináší zmiňované pasátové proudění z Atlantiku (př. peruánské město Iquitos má průměrné roční srážky 2959mm, max. březen 455mm).

BIOGEOGRAFIE OBLASTI

Z hlediska biogeografického členění se jedná o oblast stále zelených tropických lesů coby nejstarší rostlinné formace Latinské Ameriky (součást neotropické floristické oblasti). Stromy se vyskytují v mnoha druzích (př. juvie ztepilá se semeny známými jako para ořechy, kakaovník pravý, fikus kaučukovník, palisandr či mahagon), stromové patro je vysoké až 55 m a je rozděleno do 3 vegetačních podpatér. Typické jsou rovněž gigantické pestře kvetoucí trávy a ve vodách amazonských řek mnoho vodních rostlin (př. victoria amazonica). Druhově velmi pestrá je také fauna tohoto geobiomu. Množství druhů, rodů i čeledí je endemické. Bohatě jsou zastoupeni plazi, ryby, bezobratlí (hmyz, pavouci, motýli apod.) a také ptáci (na 600 druhů, z toho více než 60 endemických) (Fňukal a Šebesta 2013, Kunský, Čerovský, Novotný 1972).

V. SAMUEL FRITZ V NOVÉM SVĚTĚ

PO STOPÁCH SAMUELA FRITZE

V dubnu roku 2000 jsem se vypravila po stopách Samuela Fritze, na místa spojená s jeho působením. Prvním zastavením byla ekvádorská metropole Quito..... Citace z deníku: *Dostáváme se na místo, kam před třemi sty lety, v srpnu roku 1685, dorazil po bezmála ročním putování ze španělského Cádizu S. Fritz spolu s ostatními misionáři určenými pro oblast horního Maraňonu. Původní*

brána monumentální stavby jezuitské koleje, kterou Fritz ve svém dopise tolik obdivoval, je už sice porostlá mechem, avšak je to nejspíše právě ta, kterou jako první v Quitu prošel. Přestože je už budova z velké části rekonstruovaná a křik dnešních studentů narušuje důstojný klid, který by zřejmě tomuto místu sloužil lépe, přesto jsme v ní při vzpomínce na Fritzova slova z jeho posledního dopisu do Čech pocítili zcela mimořádnou atmosféru. V Quitu jsme se setkali s páterem Julianem G. Bravo, jezuitou a ředitelem knihovny „Aurelio Espinosa Polit“, a historikem Dr. Octavio Latorre T., kteří nás podrobně informovali o působení jezuitů v Ekvádoru od jejich příchodu v roce 1586 a zejména pak o Fritzově kartografickém díle. V depozitáři knihovny se nachází i prvotisk Fritzovy mapy z roku 1707 (Šimková Broulová 2002).

V.1. LA LAGUNA CENTREM MISIE

V Quitu strávili noví misionáři jen nezbytně dlouhou dobu, aby se zotavili po trmácení z Cartageny a připravili vše potřebné na odchod do misii. Ještě před koncem roku opouštějí řádovou kolej v Quitu. Další nekonečné týdny odhodlaně směřují P. Richter a Fritz spolu s jezuitou Janem Gastelem a španělským jezuitským prokurátorem José Casesem do střediska jejich misie v provincii Mainas a sídla svých bezprostředních nadřízených, superiorů, do La Laguny. Nejprve však museli zdolat vysoko položené andské průsmyky, vypínající se nad hladinu moře do výše více než pěti tisíc metrů.

„Ovšem, abychom se mohli dostat přes obrovská horská pásma, která jsme měli před sebou, vzali jsme s sebou jen nevelikou zásobu potravin, zanechavše takřka všechny ostatní věci včetně bohoslužebných potřeb na místě, a 16.října minulého roku nastoupili jsme pěšky cestu téměř nevyhovitelnými pustinami. První dny zápasili jsme s velikými propastmi v údolí řeky Pastazy a tu jsme přestoupili obrovskou a v těchto krajinách proslulou horu nazvanou Habitado, kterýžto přechod nás nejen unavil, ale i vyčerpal. A sotva jsme přešli tuto horu, naskytly se nové nesnáze, které nám způsobily Zelená řeka a řeka Topo s některými jinými menšími řekami. Někde, kde to bylo možno, vybudovali jsme jakési mosty přes ně, jinde jsme se přebrodili až po pás ponořeni ve vodě a jednou musili jsme to opakovat třikrát během půl dne. Na těchto neschůdných cestách se nejednou stává, že člověk ztratí prst na noze nebo zase si zakrvácí ruce trny všude se skrývajících, když se musí na okrajích srázů zadržovat

rukama....30.října jsme vyrazili z přístavu a opatření zelenými a nezralými plody platanu a kořenu yuca pokračovali jsme v cestě až do příští neděle, tj. do 4.listopadu. Toho dne na noc připluli jsme k prvnímu kmeni naší misie, de los Gayes, byly to právě dva roky, co jsme opustili Prahu. Indiáni nás přijali s velikou srdečností a mohli jsme zase mítí slepici a vřešťana, kterého v těchto končinách považují za velikou lahůdku....Necítily jsme dlouhé únavy z namáhavé cesty, krom P. Jana Gastela, který již celý předchozí týden po cestě churavěl pro veliký žár sluneční. Já s P. Samuelem jsme sice začali trpěti třídenní zimnicí, ale v týdnu jsme se oba pozdravili. Ne tak P. Josef Cases, u něhož se třídenní zimnice změnila v každodenní horečky a který ještě dnes touto nemocí stůně...“(z dopisu P. Jindřicha Richtera, La Laguna 1.ledna 1686; original uložen v NA Praha, JS III 419/3, f.20r-21v).

Během 16. a 17. století, jež se nesla celým amazonským regionem ve znamení kolonizace a evangelizace domorodého obyvatelstva, byly vytvořeny příznivé podmínky pro založení větších osad a vesnic. Církevní řády tehdy procházely celou oblastí Horního Maraňonu, působily na řekách Ucayali, Huallaga a jejich přítocích, zakládali centra budoucích středisek mezi nejrůznějšími etnickými skupinami.

Jezuitská provincie Peru pokrývala až do začátku 17. století prakticky celé území jihoamerického kontinentu. Roku 1607 se od ní oddělila provincie Paraguay a 1696 pak Nová Granada (dnešní Kolumbie). Východní kolonie (rozděleny na tzv. kapitanáty) na území dnešní Brazílie patřily Portugalcům, s výjimkou let 1580 – 1640, kdy evropská i zámořská území obou mocností Pyrenejského poloostrova spadala pod vládu španělských Habsburků. Na konci 17. století už existovalo pět fungujících provincií, které se skládaly z jednotlivých misijních oblastí či skupin misií. Bezprostředním nadřízeným misionářů byl superior, který býval osobně zodpovědný provinciálovi.

V misiích na Maraňonu působili jezuité 165 let, až do svého vyhoštění v roce 1767, a touto oblastí prošlo více než 160 jejich příslušníků. Během této doby ovládli území o rozloze přibližně 1 milion kilometrů čtverečních, až k Río Negro celý tok Amazonky s mnoha jejími přítoky (dnes toto území zasahuje do státu Peru, Kolumbie, Ekvádor a Brazílie), (Kunský 1961, Roedl 2007, Rubio 2014, Zavadil 2015).

Když jezuitští misionáři Bartolomé Pérez a Gaspar de Cujía v letech 1643 a 1644 brázdili vody Huallagy ve společnosti Indiánů z kmene Cocamů a Cunivů, kteří prchali z domovského území na Ucayali před epidemiemi a persekucemi bílých encomenderos (španělských usedlíků, kteří získávali Indiány na otrockou práci na svá pole), dostali se až k velkému jezeru na levém břehu Huallagy nedaleko jejího ústí do Maraňonu. Velká vodní plocha byla dříve pravděpodobně korytem řeky Huallagy, jež časem změnila směr toku a z původního meandru zbylo jen odříznuté rameno, které domorodci už po staletí nazývají jezerem La Laguna. V polovině 17. století žilo na jeho březích asi 250 rodin a jak praví zápisky v dnešním archivu v Lagunas, toto místo nepostihovaly pravidelné záplavy. Usedlíci tu po léta mohli žít klidným životem, jezero poskytovalo hojnost ryb, půda byla úrodná a na nejrůznější zvěř a ptáky bohaté okolní lesy domorodce přímo vybízely k lovu. Život ve vesnici probíhal v souladu s principy nově přijaté křesťanské víry. Po čase však začalo být celé okolí jezera znovu územím sužovaným každoročními povodněmi, které lidi nakonec přinutily Lagunu opustit a najít si pro život jiné místo v tierra firme (vyvýšené oblasti, kam voda při záplavách nedosahovala). Nejvhodnější se zdálo být nedaleké území na opačném břehu řeky, tam, kde se dodnes nachází stejnojmenná vesnice Laguna. Při zakládání nové osady si domorodci vzali příklad z již existujících středisek San Francisco de Borja (první sídlo založené Španěly v oblasti Maraňonu v roce 1619), Jéveros a Santa Cruz a rozhodli se vybudovat vesnici ve „španělském“ respekt. jezuitském stylu. Jmenovali komisi úředníků v čele s náčelníkem Cocamillů José Murayarim Pacayou, která měla v Moyobambě požádat představené misií provincie Maynas o povolení k oficiálnímu založení vesnice. Biskup Sánchez Rangely Fayas pak pověřil pátera Lorenza Lucera zorganizováním slavnostní ceremonie při příležitosti založení vesnice. Ta se uskutečnila 25. července roku 1670. Bylo založeno „Santiago de La Laguna“ – na počest svatého apoštola a pojmenované podle místa původu. Žilo tu tehdy na 4000 obyvatel z nejrůznějších etnických skupin – Cocamillů, Cocamů, Jeverů, Panů, Aguanů, Chepeů, Tibilů, Jitipů, Maparinů, Chamicurů.

Postupem času však význam této vesnice nebývale vzrostl a Laguna byla povýšena na sídlo superiorů jezuitských misionářů v provincii Maynas (do té doby byla centrem misií v provincii Mainas Borja). Počet obyvatel se rozrostl až na 15000. Avšak epidemie neštovic v pozdějších letech, odchody stovek vesničanů ze strachu před

nemocemi, persekuce, nemilosrdné odvádění Indiánů na práci do *encomiend* a nakonec vypuzení jezuitů z Ameriky v roce 1767 zredukovaly počet „Laguňanů“ na pouhé čtyři tisíce.

Otec Samuel Fritz se svými spolubratry sem přichází v době, kdy byla Lagunas důležitým střediskem v jezuitě spravované provincii Maynas. Superiorem byl stále její zakladatel – páter Juan Lorenzo Lucero. S příchodem těchto kněží začíná nová vlna misionářské činnosti, která má za následek vzestup kulturního rozvoje tohoto území.

KONEČNĚ U CÍLE

Uplynuly celé dva roky od doby, kdy bratři z České provincie navždy opustili Prahu. Na sklonku roku 1685, 18. listopadu, konečně dorazili k vytouženému cíli, do jezuitské misie na Horním Maraňonu. Superior páter Lorenzo Lucero nebyl připraven na jejich brzký příchod, a tak nemohl učinit ani příslušná opatření, jaká jsou při takovéto příležitosti (uvítání nových misionářů) zvykem. Hned v následujících dnech ale svolal okolní kmeny, aby přišly s patřičnou úctou přivítat nové posily. Příslušníci těchto kmenů se dostavili podivuhodně oblečení a za zvuků tympánů v tanečním rytmu Evropany pozdravili. Páteru Richterovi byl přidělen kmen Cunivů, který během vítací slavnosti příchozí obveseloval střelením do terče. Páter Samuel, jemuž byl určen veliký kmen Omaguů, musel ještě několik dní čekat na jejich příchod. Čas rozloučení obou věrných přátel, pátera Fritze a Richtera, se nezadržitelně blížil. P. Jindřich odchází ke Cunivům, kteří se mu ze všech okolních kmenů zamlouvali nejvíce. Tehdy netušil, jak tragický osud ho právě mezi těmito Indiány čeká. „*Pustím se tedy po vodě a po jednodenní cestě dosáhnu opět Maraňonu, pak šest dní se budu plaviti po proudu až k ústí řeky Ucayali, jež přitéká z Peru, odkud nastoupím cestu proti proudu této řeky, která potrvá měsíc, až dospěji k řečeným Conivos a Manamabobas, kde doufám, že naleznu pro sebe připravenu misii: jednu pojmenovanou podle Nejsvětější Trojice, druhou podle sv. Mikuláše, patrona námořníků. Oba tyto kmeny jsou sice přátelské, ale věc trpí nemalou nesnází pro mnohoženství, kterému jsou oddáni tak, že jediný muž se tu začasté honosí 2 nebo třemi ženami. Úsilí o nápravu musí tu býti velmi diskrétní, nechce-li člověk zahynouti jako předčasná oběť.*“ (z dopisu J.V.Richtera, La Laguna 1.1. 1686; originál uložen v NA Praha, JS III 419/3, f.20r-21v).

Omaguové už na počátku osmdesátých let přišli superiora žádat o pomoc a ochranu před nebezpečnými útoky Portugalců. P. Lucero jim tehdy slíbil ochranu a nyní konečně mohl svému slovu dostát. Jeho volba padla na pátera Samuela Fritze. Rodák z Trutnova tak začíná svou misionářskou práci, jež svým rozsahem jen těžko nachází srovnání. Jeho čtyřicet let trvající civilizátorské dílo je považováno za jedno z největších, jaké se kdy jednomu člověku podařilo (Espinoza 2006, Gicklhorn 1943, Maroni 1738, Magnin 1998, Rubio 2014).

8. dubna 2000. Z Iquitos, největšího města peruánské Amazonie v provincii Loreto, se na přeplněné obchodní lodi vydáváme na několikadenní plavbu do La Laguna. „Mnoho se tu od Fritzových dob asi nezměnilo“ napadá mně při první procházce vesnicí. Když však život dnešních obyvatel poznáváme hlouběji, zjišťujeme, že je tu přece jen leccos jinak. Dřevěné chatrče sice po staletí nemění svou architekturu, ale velká řeka sem dopravila řadu vymožeností moderní civilizace. Rádia, plastové nádoby, plechové hrnce a kbelíky, dresy národního fotbalového týmu, kšiltovky, pivo či dokonce telefonní automat...Kromě Fritzových zápisků z deníku máme s sebou také dvě kopie jeho mapy z roku 1691. Jednu máme uloženou v notebooku, neboť práce s mapou tak velikých rozměrů by v těchto podmínkách byla skoro nemožná. Druhá je sice přesnou kopií originálu, avšak důvod, proč jsme ji přivezli, byl jiný. Chceme ji darovat. Fritz tuto mapu dokončil právě tady, v La Laguně, a odtud ji nesl na jaře 1692 ukázat místokráli do Limy. Kopii mapy předáváme zdejšímu misionáři José Luis Vargas Castellanos za účasti studentů církevní školy, kterou tu kongregace spravuje doufajíc, že tak dnešním obyvatelům vesnice pomůže připomenout jednu etapu z historie La Laguny a jméno jednoho muže, který se narodil daleko odtud, v Čechách. Bylo nám přislíbeno, že mapa najde své důstojné místo ve zdejší knihovně (Šimková Broulová 2002).

V.2. KMEN OMAGUŮ

Ačkoli kmen Omaguů v první polovině 17.století navštívili evropští misionáři a již o sto let dříve s nimi přišel do styku slavný Francisco Orellana, byl Samuel Fritz první významnou osobností, která takřkajíc z první ruky popsala zvyklosti, tradice a způsob života těchto Indiánů. Odhaduje se, že v době prvního kontaktu Omaguů s Evropany

v roce 1542 čítal tento kmen 52500 členů. V celé Amazonii pak na 6800 000 domorodců (*Espinoza 2006*).

Omaguové byli nejpočetnějším a také velice obávaným etnikem na veliké řece. Jejich území zasahovalo až k řece Ucayali, kterou nazývali „Aucayali“ (*kořen tohoto slova „auca“ znamená v jazyce quechua „nepřítel“ – tedy řeka Nepřátelů*). Portugalci je posměšně nazývali Cambebas či Canga-Pevas čili „ploché či placaté hlavy“. Omaguové se skutečně od ostatních tvarem lebky odlišovali a považovali to za svou výsadu, která je nade všechny povyšovala. Umělé deformace hlavy nebyly mezi dávnými civilizacemi jihoamerického kontinentu nikterak neobvyklé a Omaguové jen představovali jednu z nich. Francouzský přírodovědec Ch. M. La Condamine píše: *„tito lidé mají vpravdě bizarní zvyk stisknout čelo novorozence mezi dvě prkýnka, aby hlavě zůstal podivný tvar, který prý se má podobat úplňku“* (Plešinger 2014, str.126). Již po prvních kontaktech s bílými Evropany se Omaguové snažili napodobit způsob jejich odívání. Muži nosili kalhoty a halenu prazvláštně pomalovanou, ženy se spokojily s pouhými dvěma kusy látky stejného druhu, z nichž jeden sloužil jako sukénka a druhým pak zakrývaly, byť ne zcela, svou hrud'. Zbytek těla si Omaguové pomalovávali přírodním barvivem – modrofialovou šťávou z druhu lesního ovoce zvaného jagua. Muži si zdobili nejen nohy, ale i ruce, napodobující tak rukavice španělských mužů, a na bradě si malovali vousy. Podle zpráv jezuitského misionáře Cristóbal de Acuni (v roce 1639 se účastnil slavné expedice, vedené Portugalcem Pedrem Teixeirou z Quita do Pará) byli Omaguové „páni řeky“, o kterých se vědělo, že *„jsou velice bohatí zlatem, které nosí ve velkých plátech, zavěšených do nosu a uší“* (Plešinger 2014, str. 125).

Také se dočteme, že Omaguové byli střední robustní postavy, tmavší pleti než Indiáni z hor, velmi zvědaví a upovídaní. Nechyběla jim pýcha a svou nadřazenost nad okolními kmeny dokazovali mimo jiné tím, že mívali ve svých domech sluhy, které získávali během válek domorodci z tierra firme.

Omaguové obývali četné ostrovy, ostrůvky a břehy řeky na středním toku Amazonky od levostranného přítoku Napo až po Río Negro. Byly to oblasti tzv. tierras bajas (nízké země) v inundační zóně. Třebaže během každoročního zvýšení hladiny řeky o několik desítek metrů zaplavila voda celá pole i domy, Omaguové se nechtěli

přestěhovat do vzdálenějších míst uvnitř lesa. Tvrdili, že jejich předkové vždy žili na velké řece a také oni že tu zůstanou. Kukuřici uschovávali doma, yuku a maniok zahrabávali do jámy vystlané listím, aby je tak uchránili před vodním živlem, a tyto zásoby vyhrabávali třeba až po několika letech. Nebyli tedy pralesními indiány v běžném slova smyslu, žijící ze dne na den odkázáni jen na to, co si uloví a natrhají. Pěstovali maniok a tropické ovoce a chovali želvy.

Otec Samuel ještě v témže roce, kdy přijel k Omaguům (1686), založil středisko své misie, postavil kostel a zasvětil svatému Jáchymovi. Během následujících tří let, tedy až do roku 1689, navštívil všechny ostrovy obývané Omaguy. Domorodcům kázal evangelium, převedl je na svatou víru, křtil, učil je nejrůznějším řemeslům a základům „evropského“ zemědělství.

O tom, jak nelehká byla práce misionářů mezi divokými kmeny, vypovídají tragické osudy mnohých z těchto odvážných mužů. Bílí Evropané, kteří Indiánům přinášeli křesťanskou víru, a s tím související zcela nový způsob života včetně nejrůznějších vymožeností civilizované společnosti starého kontinentu, naráželi mnohdy na odpor plynoucí z nepochopení jejich dobrých úmyslů a stávali se obětmi indiánských vzpour či krutých praktik „lovců lebek“ a kanibalů. Z tohoto pohledu je pak práce Samuel Fritze mimořádná, neboť on byl svými Indiány milován a respektován. Kamkoli přijel, byl vřele vítán, a tak se jeho misie postupem času rozrostla na více než tisícikilometrové území. Fritz, ač byl nekonečně šťastný a vděčný Bohu za každý sebemenší úspěch při získávání svých svěřenců pro víru, dobře věděl, jak nestálá je v tomto ohledu Indiánova duše a jak snadno se Indiáni vracejí ke svým pohanským zvyklostem. Jedinou cestu, jak upevnit domorodcům jejich nově přijatou víru, byla ustavičná kontrola a bdělost. Fritz proto neustále cestoval a navštěvoval jednotlivé vesnice, aby Indiánům dodával sílu a dokazoval jim, že je jejich ochráncem ochotným za ně položit i vlastní život.

Fritz se však nespokojil s misijní prací pouze mezi Omaguy, a tak se rozhodl postupovat dál po proudu řeky. Postupně rozšiřoval sféru své působnosti a dostal se až k Yurimaguům, divokému kmeni žijícímu nedaleko největšího amazonského přítoku Río Negro. Jeho území tak zahrnovalo rozlehlou oblast od ústí řeky Napo a Yavarí až po přítoky Madeira a Río Negro. Na dalekou cestu k Yurimaguům se vydává

počátkem roku 1689. O tom, že se do San Joachim de Omaguas vrátí až po bezmála třech letech a co všechno tato cesta přinese a změní v jeho životě, neměl tehdy ani tušení (Espinoza 2006, Maroni 1738, Gicklhorn, Kunský 1961, Šimková Broulová 2002).

DUBEN 2000 – Iquitos, Biblioteca Amazonica. Setkáváme se tu se zakladatelem knihovny a ředitelem Centra teologických studií v Amazonii Dr. P.J. Garcíou Sánchezem. Poskytl nám několik publikací, které sám vydává a jež pojednávají o minulosti i současnosti misionářské práce v Amazonii včetně díla Samuela Fritze. V jedné z knížek zjišťujeme přesnou zeměpisnou polohu původní osady San Joachim, kterou Fritz založil na jednom z ostrovů v roce 1686. Dnes už je ale na místě (4°25'j.š. a 69° 40'z.d.), které takto definoval francouzský přírodovědec Charles Marie de La Condamine, jen neprostupná džungle.

Chtěli bychom se vydat na plavbu po proudu Amazonky tak jako Fritz roku 1689 na cestu k Yurimaguům a zjistit, zdali přece jen dosud existuje některá z jím založených vesnic. Dr. Sánchez nás spolu s kapitánem přístavu a hydrologem Luisem Zuazo Mantillou od tohoto úmyslu zrazují, neboť jsou přesvědčeni, že již žádná z Fritzových redukcí neexistuje. Na důkaz svých slov nám ukazuje dvojici leteckých snímků vytvořených v rozmezí pouhých pěti let. Zřetelně ukazují, kterak se změnilo koryto řeky jen na malém úseku ve městě na soutoku Amazonky a Itaya a naznačuje, jak pošetilé by bylo chtít vědět, jak vypadala řeka v době Fritzova působení v oblasti. Tak obrovský a dynamický fenomén, jakým Amazonka bezesporu je, zkrátka neustále přeměňuje okolní krajinu. Pravidelné záplavy spojené se stoupáním hladiny v letním období dešťů o deset i dvanáct metrů mají za následek mimořádnou erozivní činnost toku, a tak dnešní tvar koryta už zdaleka není totožný se stavem před třemi sty lety. Stejně tak ostrovy mnohokrát změnilы svůj tvar i polohu. A navíc, Portugalci při svém postupu územím k západu španělské osady ničili, nepochybně i redukce založené páterem Fritzem. Přestože se všechny důvody zdají být logické, nenecháváme se odradit a v dobré víře nalézt byt' jedinou osadu vydáváme se na dalekou cestu po proudu řeky (Šimková Broulová 2002).

V.3. VELKÁ PLAVBA

Koncem ledna roku 1689 opouští Samuel Fritz své misijní středisko San Joachim. Právě v tomto roce postihly celou oblast mimořádně rozsáhlé povodně, které výrazně zasáhly do Fritzova harmonogramu plánované cesty k Yurimaguům. Celé následující období je podrobně vylíčeno v jeho deníku, a tak lze velice přesně sledovat průběh onoho mezníku v životě Samuela Fritze, jímž se tato ojedinělá plavba bezesporu stala.

(následující úryvky z Fritzova deníku vyšly v českém překladu Simony Binkové v knize Česká touha cestovatelská)

„V únoru jsem dorazil k Yurimaguům, kde jsme zbudovali kostel či kapli zasvěcenou Panně Marii Sněžné. Soudil jsem, že jelikož v předchozích letech tato vesnice nebyvala úplně zaplavena, mohu si být jist před povodní. Ta však byla v tomto roce 89 tak veliká, že i v nejvyšším místě osady, kde je chýše, v níž přebývám, vystoupila řeka o jednu varu (délková míra – 83,59cm). A když řeka začala zaplavovat obydlí, přivalila se voda s takovou silou, že to byla úplná povodeň, a zdálo se, že by mohla točit mlýnskými koly..“

U Yurimaguů musel Fritz snad více než u jiných kmenů zápasit se silně zakořeněnými pohanskými zvyklostmi a pověrami, jež vycházely z přesvědčení o návštěvách zhoubných démonů, kteří budou Yurimaguy krutě utiskovat. Horlivost a hloubka misionářovy víry však v tomto boji nakonec zvítězily a Fritz se stal milovaným a zbožňovaným ochráncem všech Yurimaguů. Nutno dodat, že láska a sympatie byly oboustranné a Fritz se k tomuto kmeni i v budoucnu velmi rád vracel. Yurimaguové totiž zůstávali věrni „Fritzově“ víře i po dobu jeho nepřítomnosti – na rozdíl od Omaguů, kteří velmi rychle a snadno utíkali zpátky ke svým idolům. Fritz si ve svých zápiscích nejednou stěžoval, že mu Omaguové častokrát nevěnovali patřičnou pozornost a rušili jej svým neustálým povídáním i během výkladu katechismu.

BOJ O ŽIVOT

Kromě mimořádné povodně zdržela Fritze v osadě u Yurimaguů nečekaná nemoc.

„Zatímco jsem v oné vsi Yurimaguů, také již zcela zaplavené, pobýval na roštu nebo plošině zhotovené ze stromové kůry, onemocněl jsem vysokými horečkami a vodnatelností, jež začala od nohou, a dalšími neduhy, které vznikly hlavně z toho, že jsem byl dnem i nocí po dobu téměř tří měsíců nucen setrávat na zmíněném roštu,

aniž jsem mohl učinit jediný krok. Přes den se mi trochu ulevovalo, avšak noci jsem trávil v nepopsatelných horečkách (že z lůžka, jen na píď od říčního proudu, jsme si svlažoval ústa) a trpěl nespavostí, způsobenou nejen nemocemi, ale také zvuky, jež vydávali krokodýlové čili ještěři, ohavné nestvůry, které se celou noc potulovaly po vsi. A jedné noci vlezl jeden z nich do mého člunu, jehož příď byla vstrčena do mé chatrče, a kdyby byl lezl dál, skoncoval by s mým chlapcem i se mnou, neboť jsem neměl kam utéci. Kromě ještěřů sbíhalo se do mé chýše tolik krys a tak hladových, že mi ohryzávaly dokonce i lžíci, cínový talíř a střenku nože a sežraly to málo, co jsem měl k jídlu...“

Během jeho pobytu v redukci Yurimaguů Panny Marie Sněžné navštívila Fritze skupinka Ibanomů, kmene žijícího na dolním toku Amazonky. Informovali jej o Portugalcích, kteří na jejich území, asi osm dní plavby po proudu řeky od Yurimaguů , přijeli sbírat kořeny sarsparilly (Smilax, léčivé rostliny vhodné mj. k léčbě syfilidy). Samuel Fritz 3.července opouští vesnici Panny Marie Sněžné a v doprovodu kasika (náčelníka) Mativa a několika Yurimaguů se vydal hledat Portugalce v naději, že u nich nalezne pomoc ve své nemoci. Svérázná postava Samuela Fritze budila navzdory nemoci, která mu stále více znemožňovala plně se věnovat svému poslání, velkou pozornost. Ačkoli se nedochoval žádný obrázek, žádná Fritzova podobizna, existuje popis jeho zevnějšku, který zaznamenal jistý misionář. Páter Samuel Fritz byl muž ctihodného vzhledu, velmi vysoký, dokonce se uvádí, že mohl měřit až metr devadesát, hubený a měl nazrzlé vlasy a vousy. Jeho oděv se skládal z krátké sutany do půli nohou, utkané z palmového vlákna, a z jednoduchých opáneků. Vždy s sebou nosil kříž z chonty (chonta – palmový strom). Byl misionář obdařený charismatem, díky jemuž jistě vzbuzoval u prostých domorodců nebývalý respekt. Společně s mimořádným jazykovým nadáním pak jeho zevnějšek představoval jedinou zbraň, kterou Fritz ve svém boji s barbarskými zvyklostmi amazonských divochů využíval. Sám na to ve svém deníku vzpomíná: „ *Při této mé cestě vyvstal kolem mne velký rozruch, nejen mezi Indiány z okolí, ale až v Pará a San Luis de Marañon. Jedni mě nazývali světcem a synem Božím, druzí mě měli za d'ábla. Někteří, kvůli kříži, který jsem měl s sebou, říkali, že přišel patriarcha nebo prorok, jiní tvrdili, že vyslanec z Persie. Černoši z Pará dokonce říkali, že přišel jejich osvoboditel, který půjde do Angoly, aby je vysvobodil...“* O své výšce se S. Fritz pak zmiňuje na jiném místě

(poznámka je ze 7.září 1690) „*Jeden z Taromasů, aniž jsem si toho byl všiml...chtěl zezadu změřit výšku mé postavy svým lukem, který však byl krátký, proto šel uříznout prut, kterým nastavil luk, a tak mě změřil*“ (Plešinger 2014, str.128).

Okolní kmeny Ibanomů a Aysuárů dokonce dobrovolně, zřejmě na základě vyprávění Yurimaguů, vyslovily přání, aby je otec Samuel v jejich vesnicích navštívil a stal se také jejich ochráncem. O Aysuárech Fritz píše: „*Yurimaguové a Aysuárové, ačkoli jsou odlišného původu a mají odlišný jazyk, téměř se neliší svými zvyklostmi. Chodí zcela nazí, přesto však postupně přivykají oděvu a Indiánky se již učí jej tkát. Jejich stravou, kromě toho, co jim dává řeka, jsou kasava a mouka, kterou připravují z manioku. S jinými kmeny obchodují s tetes čili s dřevěnými nádobami, jež jejich ženy nádherně malují. Dříve byli Yurimaguové velmi bojovní a ovládali téměř celou řeku Amazonku. A jejich ženy, jak jsem se dověděl, bojovaly s šípy tak udatně jako muži, takže se domnívám, že právě s nimi se střetl Orellana, a proto dal tomuto veletoku jméno Amazonka. Ale nyní pozbyli odvahy a jsou velmi oslabeni válkami a zajímáním, kterými trpěli a trpí ze strany obyvatel z Pará....*“

Přestože Fritz Portugalce nenašel, rozhodl se plout dál po proudu řeky, neboť cesta zpátky proti proudu byla příliš zdlouhavá a jeho stav se den ode dne zhoršoval. Na konci července, po několikadenní zastávce u Ibanomů ve vesnici Yoaboni, dorazil do vsi Urubú, kde v té době působil misionář z řádu milosrdných bratří P. Teodosio Vegas, který nemocného otce vřele přijal. Mezitím sem dorazil portugalský oddíl s velitelem André Pinheirem a královským misionářem P. Juanem Mariou Garzonim z Mantovy, členem Tovaryšstva Ježíšova. P. Fritz se tu zdržel dva týdny- „*Velitel oddílu mi dal pustit žilou na zmírnění horeček a vykuřovat proti vodnatelnosti. Proti ostatním neduhům mi dali jiné léky, ale nejen, že se mi nedařilo lépe, nýbrž můj stav se zhoršil více než kdy jindy. Až do té doby jsem se udržel na nohou, od toho okamžiku jsem však byl nucen nechat se nést v síti, aniž jsem byl schopen udělat krok, neboť vodnatelnost se šířila do celého těla a způsobovala mi velké bolesti na prsou a obtíže při dýchání. 15.srpna, když velitel oddílu viděl, že mé potíže se den ze dne zvětšují a že potřebuji důkladnější léčbu, vypravil mne v jednom ze svých člunů do Pará....*“

ÚSTÍ AMAZONKY - PARÁ

Dne 11. září „více mrtvý než živý“, jak Fritz píše, dorazil konečně do jezuitské koleje v Gran Pará (dnešní Belém). Právě tady ústí velká Amazonka do Atlantského oceánu. Tamní rektor, páter Juan Carlos Orlandini, byl štědrý ve své vřelosti i péči a těžce nemocnému spolubratru se osobně věnoval. Po dvou měsících se Fritz cítil zdráv a dost silný na to, aby se vydal na zpáteční cestu do své misie. Čekaly tu však na něj strasti, jak píše „krušnější než kterákoli nemoc“. Proti své vůli byl vtažen do hraničního sporu na koloniální půdě, což jej nakonec přimělo aktivně se zapojit do vleklého boje mezi Portugalci a Španěly. Jako důsledný zastávce španělského krále tvrdě odsuzoval neoprávněné nároky Portugalců na koloniální půdu, náležící podle tordesillaské i lisabonské smlouvy španělské koruně.

Tehdejší guvernér v Pará Arturo Sá de Meneses podezíral O. Fritze ze špionáže. Jakožto možnému zvědovi španělského guvernéra Marañonu, který chce škodit portugalským zájmům, mu znemožnil návrat do misie. Na Menesesův příkaz byl Fritz zadržován v jezuitské koleji tak dlouho, dokud nepřijde odpověď na zprávu od Jeho Veličenstva z Lisabonu. Fritz se chtěl osobně vydat zpátky do Evropy, aby obhájil svou nevinu, avšak i to mu bylo odepřeno. Nezbyvalo než čekat. Plynuly týdny a měsíce a Fritz se ve svých myšlenkách neustále vracel k opuštěným Indiánům. Dne 16. prosince 1690 píše dopis do Madridu generálnímu prokurátorovi, páteru Diegu Franciscu Altamiranovi, aby mu celou situaci vylíčil a poprosil ho o pomoc při jejím vyřešení. K dopisu přiložil mapku celé oblasti obývané Omaguy, avšak ta se nedochovala (dopis je uložen v Madridu).

„Jsem z České provincie Tovaryšstva Ježíšova, jeden ze šesti misionářů, kteří se souhlasem Jeho Katolického Veličenstva vypluli v měsíci září roku 1684 s flotilou z Cádizu, s určením do misii na řece Amazonce, jež spravuje kolej v Quitu. Poté, co jsem přijel do misii (je tomu již 5 let), ujal jsem se dle příkazu pátera superiora provincie Omagua, abych tam kázal evangelium. Jde o třicet osm osad, malých i větších, ležících na ostrovech řeky Amazonky, jež všechny spolu s mnoha dalšími osadami jiných kmenů až po Río Negro na severním břehu a Río de la Madera na jižním (kam až dospěli portugalští otcové misionáři) přijaly k mému velkému uspokojení Kristovo učení bez vzpoury a jakéhokoli odporu... (z dopisu P. S. Fritze generálnímu prokurátorovi P. Diegu Franciskovi Altamiranovi, daného v Pará

16.prosince 1690; *originál uložen v Real Academia de la Historia, Madrid Est.13. Gr. 7a, č.692-2, český překlad Binková 1989*)

„.....pro Krista zapřísahám Vaši Důstojnost, abyste se zasadil o vyřízení této mé misijní záležitosti, protože já nepřišel, ani to není mým povoláním, míchat se do sporů o řeky a kraje, nýbrž abych získal duše. A když se mi to bere nebo se mi staví do cesty tisíce překážek, jak mohu předstoupit jako pastýř před své stádce, nedokážu-li se postarat o žádnou nápravu. Chci dát svůj život za tyto duše bez váhání, ano dokonce bych to rád udělal, kdyby mou krvavou obětí mohly být odvráceny útoky, kterých se obávám...“

V tomto dopise zároveň podrobně vysvětluje neoprávněnost nároků Portugalců na daná území v povodí Amazonky. Fritz velice dobře znal zákony španělského krále týkající se kolonií na území Nového světa a stejně tak i znění obou zmíněných smluv, které jasně vymezují územní rozlohu obou zemí, a v dopise se na ně odvolává. *„Portugalci, jak lze číst v první mírové smlouvě z Lisabonu v roce 1681, si nedělají nárok na víc než 22 a 1/3 stupně délky (jak jim přiřkla bula Alexandra VI.), a to počítáno od poledníku, který probíhá západním pobřežím kapverdského ostrova San Antonio až k hraničnímu poledníku, který také protíná ústí Rio Vincente Pinzon. Je tam také uvedeno, že od zmíněného ostrova San Antonio bylo naměřeno 17 a 2/3 stupně po ústí Amazonky, proto k doplnění na 22 stupňů chybí pouze 4 stupně délky a 2/3, na něž si Portugalci dělají nárok až k hraničnímu poledníku. Celá ostatní oblast odtud na západ spadá do španělských hranic. Jestliže se ujali vlastnictví uvnitř těchto hranic, pak je to neplatné a nulové, ani to nemůže nahradit nějaký předpis. Je-li tomu tak a Portugalci si nemohou na Amazonce dělat nárok na více než 4 a 2-3 stupně délky, pak nevím, jak se mohli ujmout vlastnictví území sahajícího až k Rio Negro, jež leží asi na 12 stupni. A jak to přijde, že zde chytají otroky, přestože vědí, že otroctví je uvnitř španělských hranic zakázáno? Ba víc: jak si mohou dělat nárok na Omaguy, kde začíná moje misie, což činí víc než 25 stupňů délky?“*

V.4. ŠPANĚLSKO-PORTUGALSKÝ HRANIČNÍ SPOR

K prvnímu vyostření napjatých vztahů mezi Španělskem a Portugalskem kvůli vládě nad koloniálním územím na „Západě“ došlo již krátce po Kolumbově návratu z první objevitelské cesty do Indií. Možná by vyústilo i ve válečný konflikt, kdyby do sporu

nezasáhla hlava církve. Papež Alexandr VI., Španěl z rodu Borgiaů, v bule „Inter Caetera“ vydané v květnu roku 1493, vymezuje mezi oběma mocnostmi pomyslnou hranici táhnoucí se od severu k jihu ve vzdálenosti 100 mil (leguí, cca. 557km) na západ od Azor a Kapverdských ostrovů. Ta přiznávala Španělsku výlučné právo kolonizovat země západně od této linie. S tímto rozdělením, které vycházelo vstříc španělským požadavkům, pochopitelně Portugalci nesouhlasili. Nátlak Jana II. Tak nakonec přiměl španělského krále uzavřít s portugalským panovníkem jinou dohodu. Ve španělském městě Tordesillas byla 7. června 1494 uzavřena smlouva (El tratado de Tordesillas), která posunula hranici o dalších 270 mil směrem na západ a vedla tak 370 leguí (2061km) západně od Kapverdských ostrovů. Přesto se tato osudová čára v dějinách Jižní Ameriky později ještě mnohokrát stala příčinou svárů mezi oběma rivaly. Vzdálenost oněch 370 leguí odpovídala 22 stupňům a jedné třetině délky od ostrova San Antonio v Kapverdském souostroví a protínala jihoamerický kontinent 4 a 2/3 stupně od východních břehů. Hraniční poledník protínal ústí řeky Vincente Pinzón. Vše, co bylo na západ od této hranice, náleželo Španělům, oblasti ležící východním směrem přešly pod správu Portugalska. Nutno však dodat, že zpočátku Portugalci o území neznámého kontinentu příliš nestáli a chtěli získat ostrovy, o nichž se domnívali, že náleží již nedaleké Indii – ostrovy skýtající nekonečné bohatství v podobě koření. Teprve později, když přicházely nové informace o bohaté pevnině, zvyšovali své nároky na koloniální území v Jižní Americe a jejich stále častější expanze z Brazílie za tordesillaskou hranici narušovaly integritu španělského území. Portugalská expanze proti proudu Amazonky dál do vnitrozemí měla však i jiný důvod - byla podmíněna snahou Francouzů, Angličanů a Holanďanů usadit se na brazilském pobřeží (Kašpar, 1992 Klíma 1998, Opatrný 1998).

Jelikož v té době neexistovaly přesné geodetické přístroje, jež by spolehlivě měřily zeměpisnou délku, a navíc hraniční čára vedla velmi nepřehledným terénem amazonské džungle, byla poloha hranice měněna a obě říše se na ní v podstatě až do 18. století nedohodly. V roce 1580 připadlo Portugalsko habsburské dynastii, a španělský král Filip II. se tak stal současně i králem portugalským. Během doby fungování personální unie tak nebyly kladeny větší překážky pronikání za tuto linii, ba naopak. Právě v oblasti povodí Amazonky španělská koruna portugalskou expanzi dokonce podporovala. Španělsko-portugalská válka, která začala v Evropě o šedesát

let později povstáním proti španělskému králi, skončila nakonec za vydatné pomoci Anglie a Francie vítězstvím Portugalska. Od tohoto roku (1640) si tak Portugalsko a Španělsko své koloniální bohatství žárlivě střežilo a po celé další století zde znovu navzdory smlouvám, vymezujícím přesné hranice, docházelo ke střetům. Do nich se často nechtěně zaplétali misionáři přicházející z Evropy, kteří se dostávali omylem či úmyslně na území druhé strany, a byli proto považováni za zvědy. Samuel Fritz se stal jedním z nich.

Portugalsko, kterému tordesillaská smlouva přisoudila na kontinentě nepoměrně menší území, uzurpovalo území náležící zcela jednoznačně španělské koruně. Spor nevyřešila ani pozdější smlouva, uzavřená v květnu roku 1681 v Lisabonu. Lhostejný přístup představitelů španělské moci v Americe, pro něž byla oblast Amazonie příliš vzdálená od jejich sídla v hlavním městě na pobřeží Pacifiku, navíc příliš zaneprázdnění ekonomicky mnohem výnosnější horskou andskou oblastí (především těžba drahých kovů, textilní manufaktury, obchod s kokou a dalšími zemědělskými produkty) a kteří si ozbrojený konflikt nepřáli, nakonec umožnil výpady portugalských vojenských oddílů až do oblasti horního Maraňonu. Situaci částečně stabilizovala teprve madridská smlouva z roku 1750 a zejména pak dohoda uzavřená v San Ildefonso 1. října v roce 1777. Důvodem k uklidnění byla ovšem i situace na politické scéně ve Španělsku a napoleonskými válkami. Jejich důsledkem je současné rozdělení hranic, neboť byl aplikován římský zákon o územích zabraných válkou – uti possidetis, ita possideatis (volně přeloženo: které území jsi zabral, v okamžiku ukončení sporu patří tobě). Portugalcům se tím otevřela amazonská pánev dokořán a v konečném důsledku ovlivnila současnou rozlohu Brazílie (Espinoza 2006, Latorre 1988, Maroni 1738).

Květen 2000 – *Místo, kde Amazonka opouští území Peru je současně hranicí tří států – Peru, Brazílie a Kolumbie. Přejítme hranici Tabatingy i Brazílie, abychom se dostali do sousedního městečka Letícia, už na území Kolumbie. Zdejší duchovní, augustinián P. Antonio Jover, původem ze Španělska, žije na Amazonce už více než 35 let. Vypráví nám o své práci i životě zdejších etnických skupin. Jako znalec historie celého amazonského regionu pozitivně hodnotil i dílo otce Samuela. Nakonec nám doporučuje navštívit nedalekou vesnici, kde žijí lidé z kmene Ticunů – Indiánů, které na své mapě vyznačil už Samuel Fritz...Přestože mezi nimi jako*

misionář nepůsobil, několikrát se o tomto bojovném a tvrdohlavém národu ve svých zápiscích zmiňuje. Zatímco Omaguové a Yurimaguové se v důsledku historických okolností, které je přiměly opustit svá domovská území a přestěhovat se daleko odtud, asimilovali s ostatními a postupně na svůj původ zapomněli, Ticunové stále hovoří svým jazykem a hlásí se ke své minulosti, ke svým tradicím. Dnes už jen těžko najdete někoho, kdo by o sobě tvrdil „já jsem Omagua“, ale k příslušnosti k Ticunům se ve vesnici, kterou jsme navštívili, se zjevnou pýchou hlásí všichni. ... Z Tabatinga plujeme dál po proudu na palubě lodi směřující až do Manaus. Naším cílem je ale vesnice San Pablo de Olivenca (portugalsky Sao Paulo de Olivenca). Právě ji jsme totiž po zvážení všech hydrologických kritérií a historických údajů vytipovali jako osadu, která mohla ve zdejších podmínkách přežít.

Po dvoudenní plavbě se na obzoru krátce po rozednění ukázala silueta vesnice San Pablo. Naše naděje stoupají. Kostel skutečně stojí na kopečku, bezmála sto metrů nad hladinou řeky. Teď jen zjistit, jak a kdy vesnice vznikla. Naše kroky vedou do knihovny místní školy, kde se dozvídáme mnohé o nejstarší minulosti vesnice. Toto San Pablo – původně jako redukci San Pablo Apóstolo skutečně založil v roce 1689, jak uvádí písemné záznamy v knihovně, „Samuel Fritz, misionář ve službách kastilského krále“. Naše cesta nebyla marná! Po dlouhém a strastiplném putování jsme na břehu Amazonky přece jen našli první výraznou stopu našeho krajana. Nezničily ji ani každoroční záplavy, ani střety španělských a portugalských dobyvatelů. San Pablo žije. Ba co víc, svého zakladatele si pravidelně připomínají v písni, kterou na jeho počest složil v sedmdesátých letech minulého století kněz, který tu vykonával misijní službu.

Text písně:

Paulistánci z Cambebas

Paulistánci z nesmírného pralesa

Právě tady založili misii

Samuel Fritz, Samuel Fritz

San Pablo má vznešené poslání

šírit křesťanskou víru v těchto krajích

horní Solimoes. Přinášet mír a dobro.

(Šimková Broulová 2002)

V.5. CESTA NAPŘÍČ KONTINENTEM

Po devatenácti měsících konečně přišla z Evropy odpověď. Byla adresována již novému guvernérovi Antoniu Albuquerqueovi. Portugalský král bez výhrad uznal Fritzův postoj a kdyby předchozímu guvernérovi v Pará právě nekončila služba, jistě by jej zbavil funkce. Nastala příprava na cestu. I ta však zabrala celé další tři měsíce, a tak teprve 8.července 1691 opouští Samuel Fritz v doprovodu sedmi portugalských vojáků, jimž velí seržant Antonio Miranda, přístav Pará. Během celého září plynula plavba podél lesa, aniž by potkali nějaké jeho obyvatele. Usedlosti Ibanomů, Ayusuárů i Yurimaguů, které míjeli, byly vypálené a opuštěné.

„...2.října na pokraji jsme připluli na dohled ibanomské osady Yoaboni, která leží při ústí řeky Yupurá. Až do vsi jsme večer nepluli, abychom Ibanomy nezneklidnili. 3.října za svítání jsem se čtyřmi Indiány v malém člunu vyjel napřed a když jsem doplul ke kotvišti, dal jsem tlouci na buben bobona (buben podobný tamtamu z kmene vyhloubeného ohněm slouží k signalizaci na velké vzdálenosti). Když lidé z osady viděli, že jsem to já, zůstali ve vsi a radostně mě přijali. Řekl jsem jim, ať se příchodem Portugalců se mnou neznepokojují, a potom jsem sloužil děkovnou mši zasvěcenou Nejsvětější trojici. Pak, abychom je neurazili, jsme přešli do jiné části vesnice, kde mne pohostili kasavou, banány, želvami atd....4.října ve čtyři hodiny odpoledne jsme se vydali na další cestu....“

Dne 13. října přijíždí P. Fritz k Yurimaguům. Ti však utekli do okolních lesů. I sem přišla zpráva, že se neblíží milovaný ochránce Samuel, nýbrž Portugalci, kteří zajímají Indiány na otrockou práci a vypalují vesnice.

„V devět ráno jsme dorazili do yurimagujské redukce Panny Marie Sněžné, kterou jsem našel zcela vylidněnou a kostel nedbalostí jednoho chlapce vyhořelý, s výjimkou obrazu P. Marie, který zázrakem zůstal nepoškozen. Utábořili jsme se na blízké písčíně a vyslali jsme dva čluny hledat domorodce. Dal jsem jim s sebou svůj kříž, aby

Indiáni uvěřili, že jsem se vrátil...“ Fritz, když poznal, že přítomnost Portugalců v jeho družině vzbuzuje u Indiánů strach a nedůvěru, požádal velitele, aby se již se svými vojáky vrátil zpět do Pará. Ten však trval na splnění rozkazu a doprovodil pátera až do jeho misie k Omaguům. Teprve tam sdělil cíl údajného tajného poslání, jež obdržel v Pará a který měl přimět P. Fritze opustit tuto misii, protože náleží portugalskému království. Fritze tento postup, který byl v rozporu s rozhodnutím krále i guvernéra, překvapil a znovu dal veliteli Antoniu Mirandovi jasně najevo, že území Omaguů náleží španělské koruně, že tento fakt nemůže nikdo a nic zpochybnit, a že tudíž bude o tomto nátlaku informovat příslušná místa. Velitel nakonec ustoupil a odcestoval zpátky do Pará. Fritz však, roztrpčen nevyzpytatelným postojem Portugalců, začal přemýšlet o strastech a bezprávích, která časem zřejmě postihnou jeho misii. Možná právě v tomto okamžiku se zrodil jeho velkolepý plán, jež pak za několik let uskutečnil.

Na samém sklonku roku 1691, dne 22. prosince, konečně dorazil do své domovské redukce San Joachim. *„Všude mne Omaguové přijímali s velkými projevy radosti, ale tady si dali záležet nejvíce, i když mnozí odešli z vesnice a bylo třeba je znovu shromáždit a katechizovat.... V únoru následujícího roku se vydal na cestu do hlavního sídla misí, aby informoval superiora o důvodech své dlouhé nepřítomnosti a o všem, co v Pará i na cestě po Amazonce prožil. Po dvaceti pěti dnech konečně doplul do Santiaga de La Laguna....Zde jsem se setkal se svým druhem P. Jindřichem Richterem, misionářem u Cunivů, ve funkci zástupce superiora, neboť páter superior Francisco Viva nebyl přítomen v Jaénu, protože právě podnikl strašlivý výpad proti Jívarům (bojovnému indiánskému kmeni lovců lebek). P. Jindřich mi sdělil, že už dávno se v provincii modlili za mou duši, neboť mě považovali za mrtvého, zabitého Indiány nebo pochovaného ve vlnách Maraňonu...“*

Poté, co P. Fritz vylíčil nebezpečnou situaci ve španělských misiích poblíž hranic s portugalským koloniálním územím a ukázal svou mapu, vyzval ho Richter, ať ihned odejde do Limy informovat místokrále a požádat jej o pomoc pro misie na Maraňonu. Zprvu byl otec Samuel dychtivý jít do Quita a tam o portugalských agresorech na španělském území informovat Královskou audiencii, ale guvernér provincie, který přijel na návštěvu do La Laguny, i vicesuperior P. Richter tvrdili, že lépe bude tak důležitou záležitost přednést místokráli v Limě. Fritz nakonec po krátkém odpočinku

odjel nejprve po řece Huallaze a Paranapuře do Moyobamby a poté přes Chachapoyas a Cajamarku k Trujillu. Do Limy dorazil 2.července 1692. (Binková, Polišínský 1989, Historiadores y cronistas de las misiones 1960, Latorre 1988, Gicklhorn 1943, Kunský 1961, Maroni 1738, Šimková Broulová 2002)

V.6.RICHTER MUČEDNÍKEM

Nevíme přesně, zda toto setkání obou věrných přátel v La Laguně, páterů Fritze a Richtera, bylo posledním. Roku 1695 Jindřich Richter vážně onemocněl a ve svém dopise do Čech rok před smrtí píše: *„Deset let již bojuji s bédami, oděn houní, v rozbitých šatech a bos, a během osmi let jsem nezměnil šaty více než dvakrát, košil jsem neměl více než čtyři. Již po nějaký čas cítím, že mé síly jsou zlomeny a že síla zdraví takřka zmizela, ale to mi nepůsobí bolesti....“*

Richter po celých deset let, bez ohledu na námahu a útrapy, které život v tropickém prostředí přinášel, navzdory primitivním civilizačním možnostem, obětavě naplňoval poslání své misijní práce mezi Cunivy, Piry, Jívary a Mananahuy na horním toku Ucayali. Založil zde devět misií.

Na sklonku roku 1696 na cestě k Pirům zastihla Jindřicha Richtera vzpoura mezi Indiány, kteří mu byli svěřeni. Vyvolal ji jeho vlastní sluha a oblíbenec Jindřich Mameluk, jeden z prvních, které Richter v Americe pokřtil a dal mu své jméno. Jindřich Mameluk stál v čele nepočetné skupinky Cunivů, jež otce Jindřicha přepadla a zabila. Ačkoli on sám odmítal násilí a usiloval o mírumilovné získávání Indiánů pro víru, stal se obětí nenávisti Indiánů ke španělským kolonizátorům.

Stejně jako Fritz, který přežil svého milovaného druha o více než osmadvacet let, nakreslil i Richter během svého misionářského působení (1690) mapu povodí horního toku řeky Ucayali. Samuel Fritz ji pak využil pro svou velkolepou mapu Amazonky (Kunský 1961, Kalista 1941, Šimková Broulová 2002).

VI. FRITZ KARTOGRAF

Misionáři nešířili jen křesťanskou víru a nebyli jen vyslanci coby součástí expanze ve službách státu. Podle indiánského kronikáře Guamana Poma de Ayala vynikali mezi nimi františkáni pro své milosrdenství a jezuité pro svou učenost. Ti už brzy po svém příchodu do Limy otevřeli dvě koleje, ze kterých vyšlo do poloviny 17.století 650 mladých kreolů. Měli moderní pedagogické metody, pořádali učené dispute, básnické a řečnické soutěže. Uvědomovali si velkou důležitost znalosti domorodých jazyků, jejichž absence zejména v počátcích činila misionářům v komunikaci s Indiány veliké potíže. Právě na podnět jezuitů byl například vypracován jednotný katechismus v jazyce kečua a aymara a neúnavně pak pokračovali v tvorbě dalších filologických děl, gramatiky, slovníků apod. Součástí nezbytných vědomostí, jimiž musel být vybaven každý misionář přijíždějící do neznámých končin, byla i znalost geografická, matematická a astronomická, potažmo zeměměřičská. Misionáři byli totiž také prvními průkopníky, kteří nový kontinent poznávali z hlediska zeměpisu a své poznatky museli umět zaznamenat nebo alespoň popsat. Fritz tuto úlohu pojal velkolepě a celou svou plavbu pečlivě zdokumentoval. (pozn. otázkou zůstává, zda vytvoření mapy bylo výsledkem jen jeho vlastní iniciativy či zda šlo o úkol, jenž mu byl svěřen). Současný peruánský historik Waldemar Espinoza soudí, že vytvoření mapy předcházela žádost audiencie (pozn.audiencie byly soudní dvory, kontrolní orgány ve službách státní centralizace). Mapa měla pomoci vyřešit vleklý spor mezi jezuity z Quita a františkány z Limy o majetek San Miguel de los Conibos. Pravděpodobnějším motivem bylo ale novou mapou znázornit španělské zájmy při řešení hraničního konfliktu. Ať už byl důvod k jejímu vytvoření jakýkoli, na konci jeho snažení vzniklo mimořádné mapové dílo, k němuž s úctou hleděli i pozdější přírodovědci a kartografové.

Při cestě do Pará, sužován horečkami, nebyl Fritz schopen provádět potřebná pozorování, a tak svému úsilí musel dostát během zpáteční plavby do misie. Den po dni zaznamenával plavbu, registroval zastávky, sledoval všechny přítoky. Musel však pracovat velmi obezřetně. Neměl totiž pro svou činnost příznivé podmínky, neboť Portugalci, kteří jej doprovázeli, toto jeho snažení bedlivě a s nedůvěrou pozorovali, a tak dolní tok Amazonky v porovnání s horní částí řeky není zakreslen tak přesně a podrobně.

Již v roce 1689 vytvořil S. Fritz mapu území Omaguů, kterou přiložil k dopisu generálnímu prokurátorovi P. Francisku Diegu Altamiranovi datovanému 16. prosince 1690. Zatímco dopis je uložen v archivu v Madridu (la Real Academia de Historia de Madrid), mapa jeho součástí již není. Posléze však byla jistá mapa odpovídající Fritzovu popisu nalezena v Římě (Archivum Romanum Societatis Iesu). V dopise Altamiranovi Fritz píše: „*Zde, jako další zpráva je geografická mapa Maraňonu nebo Amazonas, nemohl jsem ji nyní udělat dokonaleji, jestliže se ale odtud (Pará) vrátím do své misie, dám Vám jinou, dokonalejší – cestou z Quita..*“ (Espinoza 2006, Latorre 1988).

AUDIENCE U MÍSTOKRÁLE

Tím, že splul celou řeku až k jejímu ústí a zpět a přechodem přes andské hřebeny dorazil na pacifické pobřeží, uskutečnil Fritz jako jeden z prvních Evropanů – dost možná jako vůbec první – cestu napříč celým kontinentem, od oceánu k oceánu.

Jeho příchod do Limy se neudál bez povšimnutí. Vyzáblá postava s dlouhým plnovousem, oděná v krátkou suknicí z palmových vláken, na nohou sandály a v ruce dřevěný kříž, doprovázená skupinkou polonahých divochů, budila jistě nemalou pozornost měšťanů. Nejvyšší zástupce španělské monarchie, místokrál Don Melchor Portocarrero Laso de la Vega, hrabě de Monclova, ho však přijal vřele jako muže, který obětoval zdraví pro víru i pro španělské politické zájmy. Fritz při audienci v místokrálovském paláci dramatickými slovy popsal celou situaci, předložil deník i mapu a požádal o vojenskou pomoc španělským misím před portugalskými útoky. Hrabě z Monclovy sice misionáři přislíbil pomoc, ale nechtěl řešit hraniční spor, neboť jej nepokládal za důležitý. Fritz se tak znovu setkal s pasivním odporem a krátkozrakou politikou španělské koloniální správy. Místokráli sepsal memorandum, v němž vysvětluje závažnost situace v hraniční oblasti na Maraňonu a nebezpečí hrozící jeho misii. „*Všechny tyto kmeny mají velice barbarské mravy a obyčeje, obzvláště četné pohanské národy z pralesů na obou březích Amazonky, mezi kterými jsou i takové, které ukrutným způsobem své nepřátele zabíjejí, jejich maso pojídají. Za sedm let mi z Quita nebyla poskytnuta takřka žádná pomoc, neobdržel jsem železné nářadí ani ozdoby, abych si mohl tyto divochy naklonit, právě tak málo chrámových rekvizit jsem obdržel – kromě přenosného oltáře se zcela roztrhanými ornamenty a*

jednoho malého zvonu nevlastním vůbec nic.“ Místokrál mu nakonec dal vyplatit dva tisíce pesos na vybavení chrámovým náčiním a z osobního zdroje přidal příspěvek na cesty a k tomu cenné nářadí. Podle historiků je tak právě hrabě de Monclova považován za jednoho z viníků španělských územních ztrát – z pohledu skutečného podílu zabraných území Amazonie Španěly proti tomu, jak měla být rozložena dle smlouvy z Tordesillas. Přisuzuje se mu výrok: „*V oněch lesích nezraje nic, co by bylo prospěšné španělskému králi tak jako mnohé jiné provincie, u nichž je důvod bránit je proti nepřátelským vpádům.*“

Fritz, roztrpčený lhostejným přístupem k ochraně svých Indiánů, pak v květnu následujícího roku 1693 rezidenci opouští a odchází zpět do misie. Cestou se věnoval pečlivému pozorování horního toku Maraňonu a měřil polohu hlavních bodů. Místokrál nedokázal ocenit význam jeho kartografického zobrazení celého toku s mnohými důležitými informacemi, Fritz si však byl vědom užitečnosti a prospěšnosti tohoto díla, a tak putoval do hor, až k samému prameni velikého Maraňonu, aby svou mapu dokončil. Ještě v témže měsíci se ocitá na břehu vysokohorského jezera Lauricocha v Peruánských Andách (3845 m n.m.). Právě toto místo nedaleko města Huanuka (v dnešní stejnojmenné provincii) označil Samuel Fritz za pramen Maraňonu, a tedy i celé veliké Amazonky. Odtud pak pokračuje přes Jaén a úžinu Pongo, zaznamenáváje do mapy všechny přítoky, vesnice a důležité úseky na Maraňonu až do své misie k Omaguům. V srpnu roku 1693 přijíždí do redukce San Joachim. Ačkoli chtěl dokončené mapové dílo vydat tiskem, aby mohlo sloužit nově přichozím spolubratrům i k lepšímu vědeckému poznávání celého regionu, musel své plány odložit. Mnohem důležitější byla situace v misi. Bylo potřeba Indiánům pomoci a ochránit je před nepřátelskými Portugalci (Espinoza 2006, Gicklhorn 1943, Kunský 1961, Latorre 1988, Maroni 1738, Plešinger 2014, Roedl 2007, Šimková Broulová 2002).

VI.1. REDUKCE – SYSTÉM FUNGOVÁNÍ JEZUITSKÝCH OSAD

Před příchodem misionářů žili obyvatelé amazonské oblasti rozptýleni v menších osadách. Jejich sdružování do větších sídel mělo duchovním dobyvatelům usnadnit evangelizaci a z lovců a sběračů učinit zemědělské usedlíky. Redukce (jezuitské misie

– obce - ve Španělské Americe) zakládali zpravidla na břehu řek, které byly (a dodnes na mnoha místech jsou) jediným prostředkem komunikace. A přestože tento způsob proměny způsobu života domorodého obyvatelstva s sebou přinášel mnoho negativních dopadů (nedostatek zemědělské půdy, epidemie), ukázalo se, že je pro splnění úkolu, s nímž sem duchovní conquistadoři přicházeli, nejlepší alternativou.

Jen na území obývaném Omaguy, které Fritz spravoval jako svou misi, založil více než 30 redukcí, z nichž v každé žilo přibližně tisíc obyvatel. V roce 1694 přibýly další dvě – Nuestra Señora de Guadalupe a San Pablo. Celkem založil redukcí 41, v nichž koncentroval na 40 000 původních obyvatel.

Redukce hrály v historii španělské koloniální říše již od počátku významnou úlohu. Redukcí se chápe malé sídlo (misie) založená a postavená jednou misíí určená především k pobytu Indiánů, kteří zde mohli po svém křtu bydlet a pracovat a bylo o ně postaráno. Jednotlivé redukce měly uniformní podobu – kolem náměstí stál na jedné straně kostel s farou a správními budovami, na ostatních stranách indiánská obydlí.

Misionáři v doprovodu tlumočnicků přicházeli nejprve k náčelníkovi kmene, aby mu předali evangelium. Nezbytnou součástí takových setkání byly dárky, jež otcové Indiánům přinášeli na důkaz přátelství. Nejrozličnější předměty, železné nástroje a ozdoby totiž spolehlivě odstraňovaly nedůvěru a usnadňovaly komunikaci. Náčelníci i ostatní členové komunity pak zpravidla bez váhání přijali misionářovu nabídku. Pokud duchovní neměl tlumočnicka, byla situace složitější a muselo se postupovat s „něžným násilím“. Vesnici obklíčili vojáci a několik Indiánů bylo přivedeno k otcovi, který je bohatě obdaroval. Potom je poslal ke svým lidem, aby tak u ostatních probudil zvědavost a chuť k jednání. Tyto metody se mohou zdát primitivní, avšak podle mínění vojáků i kněží to byla jediná možnost, jak se s divočky sblížit.

Za dob prvních duchovních dobytých byly mnohé kmeny na úrovni doby kamenné, a tak podivným výdobytkům evropské civilizace přisuzovaly mimořádný význam a považovaly je za věci mnohem vzácnější než lidský život. Jindřich Richter o tom ve svém dopise za La Laguny krátce po příjezdu do misie píše: *„Z darů je Indiánům nejmilejší drvoštěpská sekyra a jiné železné nářadí, kterého si cení více než zlata. Indián říká, že se zlatem nemůže nic pořádného udělat, zatímco s železným nářadím*

dokáže porazit strom, zrýt pole, postavit dům, banány a yuku pěstovat atd.. Úsměvná je příhoda, která se udála našemu otci superioru Lucerovi. Navštívil ho jeden Indián a řekl, že otci daruje svého syna, když za něj dostane železnou sekeru nebo motyku. Otec Lucero ho přísně pokáral a potom mu vysvětlil, jak vzácný tvor jest člověk, nekonečně cennější než nějaký kus železa, a že tudíž nesmí nikdy s dobrým svědomím svého syna vyměnit za nějakou sekeru. Indián odpověděl: Pane, ty mi nerozumíš, proč si více cením sekyry než svého syna. Chlapců mohu zplodit, kolik se mi zlíbí, ale sekyru žádnu. Tato mi je užitečnější než dítě, neboť ji potřebuji po celý život a ona se neopotřebuje...“

Když byl navázán první kontakt a Indiáni souhlasili s poslušným životem pod misionářovým dohledem, začalo se s budováním vesnice. Po vymýcení lesa se na pečlivě vybraném místě poblíž říčního břehu zprvu vykolíkovaly stezky – budoucí cesty. Byla založena kaple, misionářův příbytek a domky pro ostatní. Všechny byly stejné a stavěné v řadě do pravého úhlu s průčelím orientovaným na východ. Vzdálenost mezi obydlími bývala 20 var (vara – délková míra, 83,59cm) a každá rodina u něj měla i své políčko. Ulice zdobily ovocné stromy, okolí domků květiny.

Misionáři zprvu nechávali domorodce pouze přihlížet polním pracím, dávali jim část úrody, dovolili jim slavit své svátky....Indiáni brzy poznali, jak pohodlný je tento způsob života. Později, když se museli spolupodílet na obdělávání, sklizení úrody atd., někteří se zalekli a utekli. Většina si však zvykla a učila se i dalším řemeslům. Přísný denní řád pak odděloval čas na práci od času na odpočinek. Misionáři také pro domorodce organizovali hry a nejrůznější soutěže.

Osobní život misionářů v redukcích byl ale od počátku řetězcem strádání, námahy, nebezpečí, tísnivé opuštěnosti. Bylo by nespravedlivé a absurdní předpokládat, navzdory jejich odhodlání obětovat své životy šíření evangelia, že by právě náboženský zápal vytěsnil z jejich myslí pocity jako stesk, žal, touhu po domově... Evropané byli navíc mnohem více než Indiáni vystaveni tropickým chorobám, které přenášeli komáři či písečné blechy. Různí paraziti pak u nich vyvolávali vážné střevní potíže..Trpěli také nedostatkem potravy a klima, zejména pravidelné střídání horka a vlhka se studenými nocemi, působilo na zdraví a tělesnou zdatnost všech misionářů v amazonské oblasti. Snad vůbec největší nebezpečí však představovali sami jejich

svěřenci. Mnozí misionáři je přirovnávali k divoké zvěři, která je stejně nevypočitatelná...

Z ekonomického hlediska představovaly redukce soběstačné celky založené především na zemědělské výrobě. Někdy i značné přebytky ze své zemědělské a řemeslnické produkce prodávaly na trzích, což zavadalo příčinu rozšiřujícím pověstem o neobyčejném bohatství jezuitů v Americe.

STĚHOVÁNÍ

Portugalská expanze na území španělské koruny se stupňovala. Fritz, přestože dříve neměl v úmyslu do sporu mezi oběma mocnostmi nijak zasahovat, nemohl už déle nečinně přihlížet nespravedlnostem a utrpení, do nichž se amazonští Indiáni stále častěji dostávali. Zkušenost z Pará z něj udělala aktivního politika hájícího zájmy španělského krále, v jehož službách byl, a ubohých domorodců, kteří jen stěží mohli čelit ozbrojeným útokům Portugalců.

Po návratu do misie Omaguů chtěl Fritz uskutečnit své plány a Indiány přestěhovat. Žádal Omaguy, ať přesídí z ostrovů a nízkých břehů dál od řeky, do oblasti zvané tierra firme, tedy na území, kam vysoká voda během záplav nikdy nedosáhla. Tvrdohlaví Indiáni ho však nechtěli poslechnout, neboť byli příliš svázáni s předky. Ti svůj domov nikdy neopustili. Dalším důvodem k setrvání v těsné blízkosti řeky pak byl strach z útoků divochů z okolních lesů. Fritzova vůle a trpělivost nakonec přece jen dosáhly úspěchu a Omaguové se přestěhovali na vyvýšená území náležící sousednímu kmeni Caumáriů. Divocí Caumáριοvé ale nově založený San Joachim zanedlouho přepadli. Páter Fritz vzpomíná: *„Do vřavy boje, křiku žen a dětí jsem se také já vrátil s křížem v ruce, abych byl se svými svěřenci, anebo pro ně zemřel. Poručil jsem, ať se rozezní všechny zvony. Protože se útočníci setkali s odporem, ač toho času bylo jen málo Omaguů ve vesnici, a pravděpodobně také vlivem vyzvánění, které dosud nikdy neslyšeli, obrátili se na ústup....Této noci spal všecken lid v mém domě a kolem něj!“* Teprve roku 1698 přicházejí Caumáριοvé otci Samuelovi i Omaguům slíbit svou poslušnost a přátelství.

Později Fritz uskutečnil další stěhování Indiánů na řece Amazonce. Tentokrát však domorodci odcházeli do oblastí vzdálených od původních osad víc než tisíc kilometrů.

Hned na počátku roku 1695 opouští Fritz San Joachim, aby navštívil Yurimaguy na dolním toku. Po nepřetržité plavbě dnem i nocí dorazil v březnu do Nuestra Señora de las Nieves. Sešel se tu také s Ibanomy a Aysuáry, kteří jej přišli prosti o pomoc. Portugalci totiž neustále vtrhávali do jejich osad, zajímali Indiány a jako otroky je odváželi neznámo kam. Jediným řešením bylo přestěhovat je nahoru proti proudu řeky. Jedině tak budou moci žít v klidu a bezpečí. Fritz se v následujících letech ještě několikrát vracel k Yurimaguům, než se mu podařilo všechny přesvědčit, aby svůj domov opustili. Společně s nimi pak na horním Maraňonu a Huallaze zakládal nové vesnice a dával jim stejná jména, jaká měly jejich domovské osady u Ria Negro (př. v roce 1713 vzniká dnešní město Yurimaguas, původně jako redukce Santa María la Mayor de los Yurimaguas y Ayzuares). Odhaduje se, že během let 1641 – 1710 portugalští vojáci a tzv. bandeirantes (brazilští lovci otroků) učinili razie, během nichž odvěkli z redukcí v provincii Mainas a prodali na otrockou práci na portugalské plantáže při pobřeží Atlantiku na 40 tisíc původních obyvatel.

Když se Samuel Fritz na počátku roku 1697 vrátil z jedné ze svých návštěv Yurimaguů do San Joachim, nepřivítali jej Omaguové jako obvykle. Na otce Samuela čekala vzpoura jeho svěřenců. Omaguové zapomněli na křesťanské principy života, jež jim Fritz po léta předával, a chtěli se vrátit ke svým modlám, ke svým pohanským tradicím. Protože však otec znal vrtkavou mysl těchto domorodců, neváhal Indiány uklidnit a ve vesnicích znovu nastolit mír. Požádal spolubratry a vojáky z nedalekého střediska Borja, aby mu situaci pomohli vyřešit. Sám se pak odebral do redukcí San Pablo a Guadalupe, aby i tam nepokoje mezi Indiány ukončil.

Mnohem vážnější byla ale vzpoura Omaguů o dva roky později. Tehdy pobývali v San Joachim dva členové Tovaryšstva Ježíšova z Čech, kteří do misie dorazili na sklonku roku 1697 (Václav Brejer a František Vydra). Oba nezkušení misionáři ihned žádali Fritze o pomoc. Páter Vydra, který působil v Guadalupe, prý dokonce ze strachu před Indiány seděl šest týdnů zavřený v kostele. Otec Samuel, který v tu dobu pobýval v La Laguně, se vrátil do své misie a nepokoje mezi Omaguy ukončil.

„Od listopadu 1697 jsem se společně s Otcem Františkem Vydrou nacházel v redukcí Sv. Jáchyma u Otce Samuela mezi Omaguy. V měsíci květnu 1698 Otec superior, odcházející na trestnou výpravu proti Cunibům a Pirům, povolal z dvousetmílové

vzdálenosti Otce Samuela, aby se stal prozatímním zástupcem superiora a řídil zdejší redukce. Téhož měsíce odešel Otec František Vydra do redukce Panny Marie Guadalupské, aby si tam zřídil sídlo jako nov misionář Omaguů. Poté, co do této redukce dorazil, chovali se indiáni, zejména v jeho přítomnosti, div ne lísavě, potají však usilovali o jedinou věc, a tou byla Otcova smrt. Nakonec mu prý vyhrožovali smrtí už tak jasně, aby tomu Otec Vydra porozuměl. Když to Otec viděl, zařekl se skálopevně, že už nevyjde ze svého domu, ani kvůli tomu, aby sloužil mši. Takto žil v osamění a v neustálém očekávání smrti asi šest týdnů, dokud nám při první možné příležitosti nepodal zprávu o svém stavu. Otec Samuel ihned nasedl do své velké kánoe a doplul s inidány do redukce Sv. Jáchyma, aby Otce Vydra zachránil z nebezpečí, ať už pravého, či spíše pomyslného. Skutečnost byla totiž taková, že Otec dostatečně neporozuměl jazyku indiánů a jeho představitivost stran ohrožení vlastního života byla, jak napovídala řada okolností, poněkud přehnaná“ (z dopisu Václava Brejera napsaného v osadě la Laguna 18.června 1699; opis uložen v NA Praha, JS III 419/3, f.219r-223v).

Koncem roku 1700 se páter Fritz vydal na cestu do Quita, aby vyzvedl další nové misionáře. Nemoc, která jej v Quitu po příchodu zastihla, zdržela jeho návrat o několik měsíců. Teprve v květnu roku 1701 odchází společně s novým „správcem“ omagujské misie padrem Juanem Baptistou Sanná zpět do San Joachimu. Únavná cesta trvala další tři měsíce. Fritz byl příliš dlouho vzdálen svým ovečkám, a tak víra Omaguů znovu v těžké zkoušce odloučení neobstála. Náčelník Indiánů Payoreva, který vybízel ostatní k odmítání poslušnosti a vyvolal další vzpouru, stačil utéci. Indiáni zapálili kostel i misionářův dům. Vojáci z městečka Borja sice náčelníka zakrátko chytili, avšak Payoreva znovu uprchl, aby snažení misionářů překazil. Přemluvil velkou část Omaguů, aby opustili misii. Zarmoucený otec Samuel odešel ze své redukce do nové usedlosti Yurimaguů. Přestože byl v ohrožení života, vydal se na dalekou cestu dolů, po proudu řeky, uprchlé Omaguy hledat. Nejvíce jich našel v San Pablu a v Ibarate. Svým vystupováním dokázal téměř všechny přesvědčit, aby se vrátili. Když se posléze doslechl o nových útocích Portugalců, neváhal přimět Omaguy, Aysuáry a Yurimaguy, kteří dosud odmítali opustit své domovy, aby se přestěhovali do bezpečných míst na horním toku řeky (Espinoza 2006, Gicklhorn 1943, Maroni 1738, Opatrný 1998, Šimková Broulová 2002, Zavadil 2015).

VI.2. FRITZOVY MAPY VYDANÉ TISKEM

Zápisky z Fritzova deníku pořízené v letech 1703 – 1707 chybí. Při návratu z Quita v roce 1707 po řece Cubraje se totiž kánoe vezoucí písemnosti převrátila, a tak o tom, co se událo během těchto čtyř let, mnoho nevíme.

V roce 1704 byl otec Samuel jmenován představeným čili superiorem spojených maraňonských misí. Jeho nástupcem u Omaguů a Yurimaguů se stal rodák ze Sardynie, páter Sanná. Otec Samuel i přes mnohé povinnosti, jež mu funkce superiora ukládala, opakovaně navštěvoval bývalou misii, neboť se o osud svých Indiánů horlivě zajímal. Mnohokrát žádal úředníky v Quito o pomoc pro tyto rozsáhlé misie. Nakonec se do Quita k páteru provinciálovi Luisovi de Andrade vydal osobně. Z La Laguny odjel v prosinci roku 1706 v doprovodu čtyřiceti Indiánů a do Quita dorazil 21. ledna následujícího roku, unaven a opět s podlomeným zdravím.

P. Provinciál požádal o pomoc maraňonské misii řádového generála Tamburiniho a ten rozhodl odeslat do oblasti co nejvíce pomocníků. Fritz přivezl do Quita také svou mapu, doufaje, že se mu konečně podaří vydat ji tiskem. Žádal o to již před lety, avšak teprve nyní, snad díky svému postavení superiora, dosáhl úspěchu. Vznešeného úkolu se ujal věhlasný rytec, bratr jezuita a rodák ze španělské Valencie Juan de Narváez, vytvořil mědirytinu a mapu ještě téhož roku, tedy 1707, vytiskl. (*Výtisky se nacházejí například ve sbírkách Mapoteca do Itamaraty v Rio de Janeiro či Biblioteca Pública e Arquivo de Evora v Portugalsku*). V květnu toho roku Fritz spolu s deseti nově přidělenými misionáři navzdory varování lékařů, neboť nebyl ještě zcela zdrav, Quito opouští.

V Evropě však ve větší známost vešla teprve redukováná kopie jeho mapy vytištěná v roce 1717 v Paříži (v měřítku 1:15 000 000) a o devět let později jako příloha německé práce Neue Welt-Bott (Latorre 1988, Maroni 1738).

POSLEDNÍ ETAPA FRITZOVA ŽIVOTA

Následující léta byla pro celou misii ve znamení neustálých útoků Portugalců. Přestože Fritz žádal o pomoc do městečka Borja i Quita a podrobně popisoval události pro autority v Pará, Quitu, Limě, Madridu i Římě, nedokázali Španělé rozpínavost Portugalců zastavit. V roce 1710 Portugalci zajali a odvezli do Pará mnoho Omaguů i pátera Sanná. (*P. Sanná byl přinucen vrátit se zpět do Evropy. Portugalský král mu již nedovolil znovu odcestovat do Jižní Ameriky a ve Španělsku kvůli nepokojům žít nechtěl. Nakonec dostal povolení k misijní cestě do Číny*). Královské audiencii v Quitu se nedostávalo finančních prostředků, aby maraňonskou misii ubránila, a tak Portugalci během dalších let Omaguy na velké řece zcela rozptýlili. Z původně více než tisícikilometrového „Fritzova“ území nezbylo téměř nic. Jen několik omagujských uprchlíků se dostalo na horní Ucayali, kde založili nové sídlo. Jejich misionářem pak byl jmenován otec Joseph Ximenes.

V prosinci roku 1712 přišla páteru Fritzovi zpráva, že byl zbaven funkce superiora. Sesazení se odehrálo nezvykle tiše, bez udání jakýchkoli důvodů. Fritzův životopisec Pablo Maroni v souvislosti s touto událostí sděluje, že otec Samuel byl vystaven mnohým pomluvám. Tak například v Quitu se objevily zvěsti, že jezuité na Maraňonu posílají španělským statkářům indiánské domorodce do otroctví, na těžkou práci v encomiendách. V jednom z těchto případů se objevilo také jméno Samuela Fritze. Vojáci zajali divoké Indiány, a ti měli být, údajně za Fritzovy osobní účasti, přiděleni k encomienderos. Někteří misionáři proti tomuto kroku protestovali, museli se však podříditi superiorovu rozhodnutí. Při protestu se zvláště projevoval jistý Gregorio Bobadila, jenž se měl stát Fritzovým nástupcem ve funkci, a podařilo se mu velmi výrazně podkopat Fritzovu morální autoritu. Španělští historikové jsou přesvědčeni, že postoj otce Samuela lze snadno vysvětlit. Fritz žil celou dobu v lesích na břehu řeky mezi nejchudšími Indiány a skutečné poměry v encomiendách neznal. Mohl proto snadno uvěřit, že služba u křesťanských Španělů bude pro Indiány mnohem lepší než těžký život v pralese.

V La Laguně zůstal Samuel Fritz ještě celý další rok. Teprve 10. ledna 1714 opouští hlavní středisko misie, aby jako řadový kněz působil v nedaleké osadě Jéveros. Spolu s ním odchází i páter František Vydra.

JÉBEROS (La Limpia Concepción de Xéberos) byla první a hlavní ze všech redukcí v těchto misiích na Horním Maraňonu, ustanovených bratry z Tovaryšstva Ježíšova. Vesnici založil otec Lucas de la Cueva již v roce 1640 a zasvětil ji neposkvrněnému početí Panny Marie.

Fritz navštívil osadu již během svého působení mezi Omaguy, avšak teprve nyní, po suspendaci z funkce superiora, se sem uchyluje natrvalo. (Z Jéberos napsal provinciálu Altamiranovi do Quita dopis se zprávou o své činnosti v misii během let 1693 – 1696.)

Tady Fritz, už jako řadový kněz, postavil kostel i dům a navzdory nemoci je i vyzdobil. Fritz byl totiž nejen horlivým misionářem a ochráncem práv nejprostších Indiánů, nýbrž také zručným stavitelem, tesařem a truhlářem. Pozdější publikace se rovněž mnohokrát s obdivem zmiňují o jeho řezbářském a malířském umění.

„Otec Samuel si po návratu (z Limy) postavil v misii Sv. Jáchyma nevidaný dům, potom i chrám, který si v těchto drsných končinách troufnu nazvat bazilikou mezi kostelíky – to vše podle německého způsobu, nakolik je to zde možno. Sklidil obdiv jak Španělů, tak náš, za to, co všechno u těchto indiánů a s jejich pomocí dokázal vybudovat. Při výstavbě tohoto chrámu byl sám architektem, tesařem, truhlářem – přitom je to stavba dokonalá technicky i vzhledově....“ (z dopisu Václava Brejera napsaného v osadě la Laguna 18.června 1699; opis uložen v NA Praha, JS III 419/3, f.219r-223v).

Poslední Fritzova léta v Jéberos proběhla navzdory náklonnosti a oddanosti domorodců, jež byly pro něj po celý život největší útěchou a odměnou za všechno strádání a odříkání, ve znamení smutku a zklamání. Osudy misií, které on sám založil, se ho bytostně dotýkaly, a tak jen s bolestí v srdci coby stárnoucí muž musel přihlížet tragickému konci svého celoživotního díla. Omaguové, kteří patřili k nejpočetnějším kmenům v této oblasti a mezi nimiž Fritz prožil velkou část života v Amazonii, museli navždy opustit svůj domov. Rozpínavost Portugalců nakonec vedla k takřka úplnému zániku tohoto národa. Mnoho Omaguů při portugalských nájezdech zemřelo, mnoho jich bylo odvléčeno na otrockou práci. Ti, kterým se podařilo uprchnout, se již do zničených vesnic nevrátili.

Poslední záznam ve Fritzově deníku je datován listopadem 1723. Na jaře roku 1725 umírá. V názorech na příčiny smrti i na přesné datum jeho úmrtí jsou Fritzovi životopisci nejednotní. Pablo Maroni uvádí, že otec Samuel Fritz zemřel 20. března 1725 a že příčinou smrti byla mozková mrtvice. Fritz byl v posledním roce života natolik zesláblý, že se ani proti píchnutí moskytů nedokázal bránit. Tím lze vysvětlit četné rány, jež měl po celém těle a které do jeho smrti nebyly viditelné, neboť otec Samuel svůj šat před zraky ostatních nikdy neodkládal. O to více pak byli pohledem na zohavené tělo zděšeni ti, kdo jej po smrti převlékali.

Z dnešního pohledu je tedy zřejmé, že skutečnou příčinou Fritzova skonu byla infekce způsobena parazitárním napadením Niguou, písečnou blechou.

(Nigua – dermatofylus peretrans čili písečná blecha. Samičky těchto parazitů napadají nejprve ruce a nohy, zejména prsty, a pronikají pod nehty. Způsobují pak velice bolestivé hnisavé zanícení a na celém těle postupně vznikají velké rány, jež se mohou dále infikovat).

Dne 18. března 1725 řekl údajně P. Fritz jednomu ze svých spolubratrů: „Non videbo diem nativitatis meae.“ (neuvídím již den svých narozenin) O dva dny později, ve svých nedožitých 71 letech, umírá. Páter Wilhelm d'Etré, který byl s Fritzem do posledního okamžiku, vzpomíná ve svém dopise: „*Příštího rána, když jsem byl právě v kostele zaměstnán zpovědí, byl jsem vyrozuměn, že přes prudké klepání na dveře P. Samuel Fritz neotvírá. Běžel jsem tam a našel jsem ho oblečeného, ale mrtvého, jak sedí, a zdálo se mi, že teprve před chvílí naposledy vydechl. Dal jsem ho obléci do kněžského roucha a jeho tělo bylo vystaveno v sále až do smutečního obřadu. Nemohl jsem potlačit slzy, když jsem viděl dobré Indiány, kterak v houfech se k tělu svého milovaného otce vrhají, líbají mu ruce i nohy, něžně, jako kdyby žil....*“

Osud jeho ostatků je pozoruhodný. Fritzovo tělo uložili do rakve, kterou údajně sám s pečlivostí sobě vlastní vyrobil, pohřbili je na hřbitově u kostela v Jeveros. Místní lidé, stejně jako obyvatelé sousedních vesnic, považovali Fritze za svatého a jeho ztráta byla pro všechny bolestná. Po zemětřesení v roce 1766, při němž se kostel zřítíl, dal tehdejší misionář odstranit trámy a Fritzovy tělesné ostatky uložit do nově vybudovaného chrámu. Když otevřeli rakev, s údivem zjistili, že se kromě kusu

podrážky a nepatrného zbytku kněžského roucha nic nedochovalo. Vlhké tropické klima a útoky termitů vše zničily.

Zpráva o činnosti jezuitů v maraňonské misii z roku 1725 obsahuje také nekrolog, jež po smrti otce Samuela Fritze pravděpodobně sepsal jeho spolubratr a krajan Václav Brejer:

„Byl muž veliké zbožné kázně, ač velmi trpěl, byl natolik posedlý horlivou touhou po slávě Boží, že celá jeho práce a námaha mu připadala nicotná, protože šlo o záchranu a spásu lidské duše. Byl velmi zručný v několika řemeslech, rozuměl sochařství, malířství, truhlářství, architektuře. Stavěl oltáře a namaloval několik obrazů, kteréžto by jistě ocenili i slavní umělci. Ovládal matematiku a svá pozorování využil při vytváření mapy řeky Maraňonu, již podrobně nakreslil a kterou pak provincie Quito věnovala španělskému králi.“

(Kunský 1961, Gicklhorn 1943, Maroni 1738, Koláček 2001)

Duben 2000. Už při prvním pohledu na bílá místa v nejnovější mapě této oblasti nám bylo jasné, že dostat se do Jéveros nebude vůbec snadné. Osada, která v době jezuitského rozkvětu na horním Maraňonu patřila k nejdůležitějším a nejpočetnějším, je dnes zapomenutou vesničkou uprostřed pralesa v povodí malé říčky Aipeny, jež je levostranným přítokem Huallagy. Pravidelné lodní spojení neexistuje, a tak se do Jéveros vypravujeme na dvoudenní plavbu v malém člunu s místními obchodníky.

Jsmo v Jéveros. Nutno přiznat, že barevné domky na náměstí, budova radnice s obřím amplionem i místní fara a kostel nás překvapily. Stejně tak i tři milé misionářky. Dvě pocházejí ze Španělska a v Jéveros žijí už bezmála 30 let, třetí Indka, sem přišla teprve nedávno. Sestra Carmen a María José se aktivně zapojily do naší práce, vyhledaly dobový obrázek původního kostela a ukázaly nám zdejší vzácné relikvie – kalich a monstranci z přelomu 17. a 18. století. Je velmi pravděpodobné, že tento kalich si Fritz přivezl z Limy. Vidíme na něm vyryté jméno španělského krále Karla II. i jeho zástupce v peruánském místokrálovství hraběte z Monclovy a letopočet 1692. Když krátce po návratu z Pará přišel Fritz místokrále informovat o své cestě a žádat o pomoc amazonským misiím, nepodařilo se mu ho

presvědčit, aby jim zajistil vojenskou ochranu. Dostal od něj pouze jistou sumu peněz a některé religiózní předměty k výkonu své práce. Kromě jiného dost možná i kalich na mešní víno ze zásob, jež hrabě z Monclovy obdržel od královského dvora v Madridu.

Obdivujeme také vyřezávaný oltář a barokní sochu andílka s indiánskými rysy, které zdobí jinak prostý interiér kostela. Není vyloučeno, že jsou dílem otce Samuela, neboť jeho zručnost a umělecké nadání je často zmiňováno. (viz. např. zpráva Fritzova spolubratra z Jeberos sepsaná po jeho smrti) Navíc, jak se dozvídáme, byly přestěhovány z původního hliněného svatostánku, který kdysi stával jen několik desítek metrů odtud a měl střechu z palmového listí. Podle zvyklostí jezuitů byli otcové pochováni přímo v kostele. Ve zdejších podmínkách, s ohledem na stavební technologii (podlahu tvořila jen udusaná hlína), však pravděpodobně pohřbívali misionáře vpravo či vlevo vedle kostela. Fritzův hrob není přesně vyznačen, víme však, kde stával kostel, a tak jsme kráčeli velmi blízko místu, kde je pochován (Šimková Broulová 2002).

VL3. STRUČNÁ HISTORIE MAPOVÁNÍ AMAZONKY

S úrovní znalostí kartografie zděděnou z dob minulých a obohacenou o výsledky získané novými měřicími přístroji čelila Evropa velkému problému - bylo potřeba procestovat, prostudovat a geograficky znázornit nová území, objevená během 15. a 16. století. Tuto činnost měly ve své kompetenci od 16. století kartografická oddělení institucí obou zemí Pyrenejského poloostrova – španělská Casa de Contratación (založena v Seville 1503) a později i Casa da India v Lisabonu. Hovoříme-li pak o samotné oblasti povodí Amazonky pak lze konstatovat, že z kartograficko-historického hlediska náleží spolu s polárními, pouštními a odlehlými velehorskými oblastmi k závěrečné etapě mapování Země.

První mapy Nového světa vznikaly téměř výhradně zásluhou lodivodů objevitelských expedicí. Byli to například Juan de la Cosa, kormidelník na lodi Santa María při první Kolumbově výpravě, bratři Faleirové, kteří připravovali s Nuňem Garcíou de Toreno

mapy pro Magalhaensovu výpravu, či později Pizarrovi společníci Bartolomé Ruiz a Hernando Peñate, autoři první mapy rovníkového pobřeží z roku 1526. Prvním mořeplavcem, který narazil na ústí velké řeky Amazonky (na břeh jejího severního ramene Macapá), byl zřejmě Vicente Yáñez Pinzón při výpravě z let 1499-1500. Území prohlásil za majetek španělské koruny a řece dal název Santa María de la Mar Dulce. Poprvé však popsal ono „moře“ sladké vody při jedné ze svých plaveb (1501-1502) další evropský mořeplavec - Florentin Amerigo Vespucci, který se účastnil dvou expedic vyslaných do brazilských oblastí východně od demarkační linie z Tordesillas. Na základě jeho informací pak Waldseemüller roku 1507 zobrazuje záliv Amazonky, a potvrzuje tak existenci mimořádně velké řeky. Na jeho nejstarší tištěné mapě světa Universalis Cosmographia je poprvé použit název AMERICA. Amazonka je zakreslena v podobě prodlouženého ústí, kde ji jako „Rio Grande“ doprovází legenda *Hoc mare est de dulci aqua (zdejší moře je sladkovodní)*. V roce 1519 Vesconte Maggiolo na své mapě „La mar dulce“ zřetelně ukazuje celé ústí včetně několika leguí toku. Námořníci, kteří se pak odvážili proniknout k tajuplnému sladkému moři, podávali fantastické zprávy o jeho vnitrozemí, jež daly posléze vzniknout kuriózním mapám. Prvním Evropanem, který se odvážil splout řeku až k ústí a přinést o Amazonce první věrohodné zprávy, byl v polovině 16.století guvernér z Guayaquilu Francisco Orellana. Roku 1539 jmenoval dobyvatel Peru Francisco Pizarro svého bratra Gonzala guvernérem Quita a výslovně mu nařídil, ať prozkoumá oblasti na východě a podmaní si je. Chorobná touha po bohatství obou bratrů vedla k zorganizování velkolepé výpravy, jež měla najít „zemi skořice“. Když však početná (dvousetčlenná) armáda překročila Andy a pronikla do tropické pralesní nížiny, očekával celou expedici pomalý konec. Při všech obrovských výdajích, jež si příprava vyžádala, Španělé zapomněli na svého největšího nepřítele – divokou přírodu. Evropané nebyli schopni překonat tak náhlou změnu klimatických podmínek a horečky zanedlouho ochromily většinu členů Pizarrovy posádky. Tropické nemoci a hlad nakonec znemožnily další postup, a tak Pizarro pověřil jednoho ze svých mužů, ať pokračuje po proudu řeky Napo a přiveze pro ostatní potraviny. Byl jím Francisco Orellana, který se s šedesáti muži vydal na cestu dolů. Nedbal však rozkazu svého velitele a pokračoval dál po Amazonce až k jejímu ústí. Cestou, při jednom ze střetů s domorodými obyvatelkami (Indiánky Koňori), byl zraněn. Inspirován pověstným bojovným kmenem žen známých z řecké mytologie pak dává řece název Rio

Amazonas (Amazonka). Zprávu o této výpravě podal dominikánský mnich Gaspar de Carvajal (známý jako „kronikář objevení Amazonky“) ve svých zápiscích *Relación del nuevo descubrimiento del famoso río Grande de las Amazonas*. Touto cestou byla zahájena řada dobovatelských a objevitelských výprav, jež pokračovaly až do 18.století, třebaže hlavním motivem většiny z nich zůstával nadřazený vědeckému poznávání nových území zájem možného ekonomického zisku z bohatství, jež měla tato část Nového světa skýtat. Dokazuje to hned následující expedice z roku 1559 vedená Pedrem de Ursúa a Lope de Acuirrem, která začala na řece Mayo a přes Huallagu a Maraňon směřovala na Amazonku. Pedro de Ursúa však během plavby umírá rukou svého společníka, který se poté prohlásil v rozporu se španělskou korunou za maraňonského krále. Tento čin ho však nakonec stál život, když byl odsouzen k smrti a v Limě popraven. Po této krvavé expedici španělská koruna nedala další století povolení k výpravám.

Existují tři mapy, které spolu soupeří o prvenství v zobrazení veletoku již pod názvem Amazonka. Jedná se o dílo Nicolase Desliense z let cca 1541-1543 (*uložena v Národní knihovně v Drážďanech*), kartografické zobrazení řeky od Pedra de Medina datované rokem 1544 (vydané v jeho díle nazvaném *Libro de grandezas y cosas memorables de España*) a o mapu Sebastiana Cabotta (*uložena v Národní knihovně v Paříži*), která byla vytištěna pravděpodobně roku 1544. „Hadí tvar“ toku, který posléze převzala většina map Amazonky, vede směrem na západ až k Tichému oceánu, do zálivu Guayaquil.

Pokrok v navigaci a zdokonalení map americké pevniny posléze finančně podporovala Casa de Contratación v Seville. Rozvoj kartografie byl však příliš pomalý, omezený především komplikacemi při určování zeměpisné délky. Král Filip II. nabídl v roce 1598 odměnu 6000 dukátů tomu, kdo tento problém vyřeší. O několik let později Holandsko nabídlo za tuto práci dokonce 30 000 escudos. Všechny výsledky však byly nepřesné, a tak ještě i v následujícím sedmnáctém století se zeměměřiči s tímto problémem potýkali.

Často mívala Amazonka také severojižní orientaci a dokonce se předpokládalo, že zde není pouze jedna řeka, nýbrž toky dva. Mercatorova mapa světa z roku 1569 pak otevřela zcela novou epochu v kartografii. Ta přetrvávala až do počátku následujícího

století. Teprve misionáři z Quita v průběhu 17. století vyvrátili mnohé omyly a na jeho konci, tedy dvě stě let po objevení Nového světa, vznikla první přesná mapa tohoto veletoku z pera misionáře z Čech – Samuela Fritze.

Bezmála půl století před vznikem této mapy vydává Nicolas Sanson D'Abbeville mapu Amazonky, jež se stala bezprostředním předchůdcem Fritzova kartografického díla. Sanson však na Amazonce nikdy nebyl, a tak vše, co zakreslil, vycházelo z písemných záznamů jistého misionáře, taktéž jezuity, Cristóbala de Acuňa. Ten se v roce 1639, pouhý rok před rozpadem portugalsko-španělské personální unie, účastnil zpáteční cesty slavné expedice, vedené Portugalcem Pedrem Teixeirou z Quita do Pará. Velkolepé plavby, která začala v Pará, se zúčastnilo více než tisíc Indiánů spolu s desítkami Evropanů, zejména Portugalců. V Quitu pak byli pověřeni oni dva páteři z Tovaryšstva Ježíšova, P. Cristóbal de Acuňa a P. Andrés de Artieda, aby se nalodili a celou plavbu do Pará pečlivě zaznamenávali. Tady přistáli po desíti měsících, 12. prosince 1639. Otec Acuňa se krátce po příjezdu do Pará vydal na cestu do Evropy, aby králi a Radě Indií přednesl své poznatky. Roku 1641 vydává v Madridu písemnou zprávu pod názvem „Nový objev velké řeky Amazonky, učiněný P. Cristóbalem de Acuňa z Provincie Quito v roce 1639.“ Přestože byl jeho obšírný a podrobný popis území stále ještě ovlivněn mystickými představami, je považován za první pokus o exaktní vědecký přístup. Na základě jeho svědectví vydává také v roce 1656 Nicolás Sanson D'Abbeville, zakladatel francouzské kartografické školy, novou mapu, která už zohledňuje Acuňovy nové poznatky. Přesto ještě uvádí Amazonku společně s Orinokem (obě se posléze spojují přes Río Negro) jako dvě velké souběžné řeky. Za pramen Amazonky považuje přítok Napo pramenící v rovníkových Andách a ústí v Gran Pará do Severního moře (Mar del Norte), jak byl tehdy nazýván Atlantský oceán. Po následujících padesát let sloužila Sansonova mapa jako vzor pro další rozvoj kartografie této oblasti, než ji vystřídala mnohokrát reeditovaná mapa Samuela Fritze (Teixera da Mota 1960, Humphreys 1992, Janský a kol. 2004, Latorre 1988, Magnin 1998, Rubio 2014, Šimková Broulová 2002).

GEOGRAFICKÁ MAPA ŘEKY MARAŇONU ČI AMAZONKY, VYTVOŘENÁ P. SAMUELEM FRITZEM Z TOVARYŠSTVA JEŽÍŠOVA, MISIONÁŘEM NA STEJNÉ ŘECE AMAZONCE, ROKU 1691

„Tuto mapu jsem vytvořil k lepšímu poznání a obecnému poučení o velké Amazonce neboli Maraňonu s nemalou námahou a velkou prací, neboť jsem převážnou část jejího toku proplul. Ač se již dnes objevily mnohé další mapy, chci, aniž se někoho dotknu, přece jen říci, že žádná z těchto map není nutně přesná, protože nud' měření na této veliké řece nebylo pozorné, nebo nebylo vůbec provedeno, nebo bylo z písemností různých autorů opisováno, což dohromady způsobilo zmatek. Touto novou, objevnou cestou po Amazonce, kterou jsem podnikl a veřejnost s ní seznámil. Se nechci chlubit a naznačovat, že tento čin je výsledkem jen mojí zásluhy, neboť lze vidět, jak podobná podnikání a důkazy veliké lidské píle se mohou nezdařit nebo být zcela zkresleny tak, že dnes již nikdo nepozná jejich původní smysl. Já tuto mapu zveřejňuji jako dílo řízené Boží prozřetelností, která mě, dříve než jsem byl vybrán jako její prostředek, ohrozila smrtelnou chorobou.“

Toto Fritzovo osobní vyznání lépe než slova kohokoli jiného vystihuje obrovské úsilí a oddanost, jež předcházely vzniku jeho mimořádného díla.

Dnes si lze jen těžko představit, jak mohl tuto přesnou a podrobnou mapu tak rozsáhlého území vytvořit jen za použití několika primitivních přístrojů, sedě sotva metr nad hladinou ve vratké kánoi. O tom, jak tato mapa vznikala, jaký přesný postup měření Fritz volil, však nemáme jednoznačné záznamy. Fritz se o něm ve svém deníku ani v pozdějších dopisech podrobně nezmiňuje, a tak jsou názory na tuto problematiku jen výsledkem dedukcí Fritzových současníků, bezprostředních i pozdějších následovníků, misionářů a vědců. Pravda, Fritz měl zcela jistě k dispozici náčrtky a nejrůznější popisy přítoků a oblastí, kam se sám nedostal, od spolubratrů či Indiánů, a ty posléze začlenil do svého mapového díla i s Richterovou mapou Ucayalí. Netroufla jsem si ale jednoznačně rozpoznat, která z uváděných možností postupu je správná a které přístroje byly použity, a tak jsem věc dala posoudit odborníkům. A ačkoli jsme jich oslovila několik v Jižní Americe i u nás, s jasnou odpovědí jsem se nesetkala. Narážela jsme totiž na jisté rozpaky a neochotu přesně definovat postup Fritzovy geodetické práce. Nakonec jsem navštívila pražské technické muzeum a obrátila se na

Ing. Antonína Švejdu. Ten mne seznámil s přístroji a pomůckami, které mohl kartograf a geograf na konci 17.století při svých cestách používat. Sluneční hodiny kapesního formátu, které měřily čas s přesností na čtvrt hodiny či rovníkové prstencové závěsné hodiny jen s pětiminutovou chybou. (Fritz ve svém deníku z plavby do Pará a zpět do San Joachimu její průběh pečlivě zaznamenává: uvádí nejen dny, ale i hodiny, např. *4.října ve čtyři odpoledne jsme se vydali na další cestu*. Není tedy pochyb, že nějaké hodiny používal). K měření úhlů se zpravidla užívalo záměrné pravítko s kompasem (též náměrový kompas, alhidáda), k určení zeměpisné šířky pak půlkruhový astroláb a nechyběl ani dalekohled. K dispozici byly v té době už i poměrně přesné teodolity, celokruhové astroláby a kvadranty. Nejpravděpodobněji však Fritz měřil pomocí jednoduchého astrolábu. To by ovšem předpokládalo, že měl také astronomické tabulky, z nichž by podle naměřených hodnot výšek hvězd stanovoval zeměpisnou šířku. Pokud je však neměl, a to je dost pravděpodobné, pak musel umět naměřené hodnoty převádět. Vycházím z předpokladu, že Fritz neměl při odjezdu z Evropy v plánu vytvořit tak velkolepé kartografické dílo, a tak se sotva mohl vybavit početnými přesnými přístroji. Navíc, podmínky plavby na řece v malé kánoi nedovolovaly převážet objemnou výbavu. Charles Maria de La Condamine, objevitel Fritzovy mapy a znalec kartografie, uvádí, že Fritz pracoval pouze s kompasem a s malým dřevěným půlkruhem o poloměru tří palců pro měření úhlů. Pravděpodobně šlo o primitivní formu astrolábu. Měření výšky hvězd mohl provádět z pevného bodu, z říčního břehu během zastávek, vzdálenosti zřejmě odvozoval z rychlosti plavby a uplynulého času. Při měření horního Maraňonu, kde ještě není řeka splavná, a musel tudíž kráčet po břehu, mohl délku měřit krokoměrem. Tomu by odpovídala velice přesně a detailně zmapovaná horní část řeky – na rozdíl od dolní Amazonky, jak lze vidět i ze srovnávací projekce map Samuela Fritze a Charlese Marii de La Condamine.

Na Fritzově ručně malovaném originálu je sice v levém dolním okraji vyznačeno grafické měřítko vzdálenosti uváděné ve španělských leguích (1 légua = 5.57km), avšak chybí informace o tom, v jakém poměru byla mapa zpracována. Nespokojili jsme se pouze s údajem generála Luise T. Paz y Miña (*ekvádorský historik a geograf, nejvyšší velitel vojenské junty v Ekvádoru, člen geografické společnosti Quito a National Geographic Society*) a sami se pokusili měřítko mapy alespoň přibližně

odvodit. Přesné číslo už ale zjistit nelze, neboť řeka za tři sta let na mnoha místech změnila svůj tok a posunula se i ústí přítoků. Mapu jsme porovnávali se současným kartografickým zpracováním v měřítku 1:4000000. Podle našich propočtů je Fritzova mapa zpracována přibližně v poměru 1: 3800000 a potvrzuje La Condamineho hodnocení. Zatímco horní úsek toku je velmi přesný a odpovídá uvedenému měřítku, dolní část je výrazně posunuta směrem na východ – o více než čtyři stupně zeměpisné délky. Fritz svou mapu pravděpodobně dokončoval v San Joachimu a posléze v La Laguně z předem připravených „kousků“, částí mapového podkladu, jež zakresloval v průběhu plavby do Pará a zejména pak během zpáteční cesty do své misie. Rozměry ručně malované mapy jsou jistě úctyhodné, je 126cm dlouhá a 46cm široká včetně rámečku, samotná mapa měří 119x45cm. Byla vytvořena na velmi jemném papíře, jehož pravý dolní roh posléze silně poškodili termiti. Je barevná, samotný tok Amazonky je modrý, červeně jsou vyznačeny některé části břehů řeky – jde o nebezpečná místa častých sesuvů vysokých břehů způsobených jejich podemletím, zeleně pak stromy a symboly kopečků vyvýšená místa v okolí toků. Grafické měřítko originálu je dáno ve španělských leguích, podle odhadu Luise T. Paz y Miña je přibližně 1 : 4 125 429. Horní tok Maraňonu včetně pramenné oblasti (v jezeře Lauricocha) pak dokončil po svém návratu z audience u místokrále v Limě. V porovnání s dolní částí toku je tato partie horního Maraňonu mimořádně přesná, obsahuje podstatně hustší místopis včetně všech přítoků až po Jaén a je nakreslena výraznějším (novějším) inkoustem. *(Ačkoli je mapa v kartuši datovaná rokem 1691, dokončena byla pravděpodobně až po návratu z Limy roku 1693).* Ucayali je přesto zobrazena kratší než ve skutečnosti je a město Cusco posunuto více na sever (Fritz v Cuscu pravděpodobně nikdy nebyl). Severně od dolního toku zakreslil veliké jezero obdélníkového tvaru zvané Parime, což je asi největší omyl, který se dá Fritzovi vytknout. Nechal se inspirovat starou legendou o jeho existenci stejně jako jeho předchůdce Acuňa. Chybně sice také vyznačil Orinoko, což lze ale jednoduše vysvětlit, že tato oblast byla takřikajíc „mimo oblast zájmu“ S. Fritze neověřena jeho vlastním průzkumem. A ve srovnání s neexistujícím jezerem Parime, v případě Orinoka šlo pouze o nesprávné znázornění směru jeho toku. Fritz však jako první určil za pramen Amazonky jezero Lauricocha v Peruánských Andách, odkud vytéká stejnojmenné říčka, která po soutoku s Rio Nupe vytváří Maraňon. Dosud totiž byla za pramennou zdrojnicí považována řeka Napo, levý přítok Amazonky. Právě ona byla

dopravní spojnici na cestě z Quita pro všechny, kdo putovali do Amazonie, což zřejmě přivedlo Fritzovy předchůdce k názoru, že právě Napo je pokračováním Maraňonu, a její pramen je proto počátkem celé veliké řeky. Dolní Amazonka, jež se tehdy nacházela na území portugalské Brazílie, vykazuje některé nepřesnosti a není již tak podrobná. Fritz totiž na své cestě vážně onemocněl, a nebyl tudíž schopen provádět přesná pozorování. Při svém návratu k Omaguům ho pak doprovázeli portugalští vojáci, kteří jeho počínání jistě přihlíželi s nelibostí. Přesto lze Fritzovo kartografické dílo směle považovat za první přesný obraz největší řeky světa, jemuž se posléze dostalo uznání i od věhlasných odborníků a jež po celé následující století sloužilo jako vzor pro další kartografy, kteří usilovali mapu Amazonky zdokonalovat.

Ke svému dopisu z Pará (16.12.1690) adresovanému generálnímu prokurátorovi Diegu Francisku Altamiranovi do Madridu přiložil Samuel Fritz také svou první mapu. Byla datována rokem 1689 a zachycovala část řeky od soutoku Napa až po Río Negro, tedy území obývané Omaguy, které jako misionář spravoval. *(V knize německých autorů J. a R. Gicklhornových „Im Kampf um den Amazonenstrom. Das Forscherschicksal des P.S. Fritz“ je otištěna jistá Fritzova mapa z roku 1689, ovšem chybí bližší popis, a tak nelze s určitostí říci, zda je to ta mapa, kterou Fritz poslal v roce 1690 do Evropy).*

Jak už víme, Fritz později usiloval o vydání své mapy tiskem. Teprve v roce 1707 se mu, již ve funkci superiora spojených maraňonských misí, podařilo spolubratry přesvědčit o prospěšnosti tohoto plánu, a tak byla jeho mapa ještě téhož roku vydána tiskem v několika kopicích. Rytecké práce se ujal jezuita Juan de Narváez, rodák ze španělské Valencie. Zmenšenina původní Fritzovy mapy z roku 1691, jež však měla i řadu jiných, odlišných aspektů, je 42 cm dlouhá a 32cm široká a zpracována je v měřítku 1:11 970 311. Několik výtisků této mapy nazvané „El gran río Marañón o Amazonas en la Misión de la Companía de Jesus, delineado geográficamente por el P. Samuel Fritz, misionero permanente en este río, Por J. de N. Societatis Jesu quondam in hoc Marañóne Misionario. Sculpebat Quiti Anno 1707“ bylo posláno do Evropy. Kopie byla určena především španělskému králi Filipovi V. do Madridu, jemuž je tato mapa věnována (viz. Kartuše v její pravé horní části. Originální měděná deska s rytinou je uložena v Quitu. Zanedlouho se mapa stala podkladem pro nové verze vydané v Německu (roku 1728 ji společně s mapami dalších autorů vydal P. J. Stoecklein), Anglii a Francii (roku 1717 vydána v Léttres edificantes). Je zajímavé, že

již v roce 1701 vyšla mapa ve Francii pod názvem „Cours du fluve Maragnon ou riviere des Amazones par le P. Fritz, 1701“, nevíme však, kdo ji podle Fritzovy předlohy nakreslil. Pravděpodobně to byl některý z francouzsky mluvících misionářů (je uložena v Národní knihovně v Paříži). Další „přepis“ je vydán v anglickém jazyce (není datován, ale patrně pochází z roku 1703) jako „The great river Marañon or the Amazon geographically described by Samuel Fritz, missioner on the said ricer“ a nachází se v New Yorku.

Unikátní Fritzova mapa z roku 1691 není sice první mapou Amazonky, je však prvním vědeckým pokusem o co nejpřesnější hydrografický obraz řeky od jejího pramene až k ústí do Atlantského oceánu. Jsou v ní zakresleny redukce, misionářské osady, legenda obsahuje podrobný popis fauny a flóry i domorodého etnika na Amazonce.

Slavný francouzský přírodovědec a badatel Charles Marie La Condamine, člen francouzské Akademie věd, byl prvním odborníkem, který rozpoznal a ocenil kvalitu a hodnověrnost Fritzovy mapy. Označil ji za průlom ve vědecké kartografii oblasti Amazonky, a to navzdory některým chybám a nepřesnostem, které obsahuje. Říká: „*Nesmíme zapomenout, že páter Samuel Fritz nebyl učenec, nýbrž misionář, a musíme mu být vděční, že s nedokonalými prostředky dokázal vytvořit mapu natolik pravdivou.*“ La Condamine ji objevil v archivu jezuitské koleje v Quitu, když se jako člen zeměměřičské komise vyslané pařížskou Akademií věd podílel na měření poledníkového oblouku pro přesné stanovení zeměpisné délky, které kartografie do té doby postrádala. Během plavby z Jaén do Pará ji pak osobně přezkoušel a porovnal se svým nákresem. Zkrátil tok řeky a území kolem Pará překreslil. (*La Condamine se totiž rozhodl Fritzovu mapu „zkontrolovat“ právě tím, že řeku až k ústí sám spluje a cestou provede potřebná měření. Do své mapy pak promítnul Fritzovo zobrazení Amazonky*). V oblasti ústí je Fritzova Amazonka protažená v podélném směru, což mu ovšem nemůžeme mít za zlé, neboť v té době se Evropa stále ještě potýkala s nepřesnými výpočty zeměpisné délky (pomoci v tom měla právě i La Condamineho expedice) a navíc byl v té době vážně nemocen. Byl to tedy La Condamine, kdo Fritzovu mapu roku 1744 ukázal poprvé Evropě a vyzdvihl její mimořádnou hodnotu. Dne 27. prosince roku 1752 ji uložil do Královské knihovny, jak dokazuje poznámka v dolní části mapy: „*Původní mapa amazonského toku z ruky P. Samuela Fritze, jezuity, od něho zakreslená v letech 1689-91 a uložená v Královské knihovně*“

27.12.1752 *během mé cesty do Itálie.*“ Na originálu mapy najdeme razítko Condaminovy soukromé knihovny, jakož i knihovny královské. Odtud byla předána Ministerstvu zahraničních věcí v Paříži a později vrácena do Francouzské národní knihovny. Třebaže se některé kopie Fritzovy mapy dostaly do Evropy mnohem dříve, teprve díky Condaminovu uznání bylo jeho dílo znovu objeveno a pochopeno.

VI.4. LEGENDA K MAPĚ Z ROKU 1691

1.

„Tyto řeky Maraňon neboli Amazonas, ač v mylných představách některých autorů viděny jsou jako dvě různé řeky, jsou ve skutečnosti jedna a táž řeka s různými jmény. Pramení na jižním břehu jedné laguny u Huanuco zvané Lauricocha. Teče horami velmi prudce a dostihuje mezi Cajamarkou a Chachapoyas Jaén de Bracomoros. Teprve od přístavu Jaén je splavná. Voda, kterou vede až ke svému ústí do Severního moře pod rovníkem, je vždy světlá a kalná, jen za ústím Ría Negro tekou oba proudy každý se svou vodou, buď černou, nebo bělavě kalnou, vedle sebe a rozlišují se od sebe. Až po několika mílích Río Amazonas přemáhá Río Negro a vodu kalí. Po všechna léta v měsíci březnu vzdouvá se proud Río Amazonas tak, že o pět i více braní (1 brasse = 2,2 m) stoupne, a pokud nemají dosti vysoké břehy, zaplavuje všechny ostrovy a osady i velký díl tierra firme. Tento vysoký stav vody trvá tři měsíce, během kterých žijí ostrovní lidé na barbaocas. Voda je velice bohatá rybami a poskytuje jeden druh v jiných řekách zřídka viděný, zvaný mořská kráva. Její hlava se velice podobá hlavě krávy, právě tak i tělesné rozměry. Má krom nohou též ruce. K pohybu jí slouží dvě ploutve, které má blízko hlavy. Je to ryba bez šupin, kůže je hladká a tlustá, místy na jeden prst. Maso je velice tučné, ale bez rybího pachu. Upečené je chutnější, jako maso vepřové. Samice rodí mláďata jako kráva a mezi ploutvemi má dva cecíky, kterými mláďata mlékem vyživuje. Je zde množství želv, a tak velkých, že ty obyčejné váží jeden quintal (1 quintal = 100kg). V čase nízké vody, kdy vystupují na písčinu, aby zahrabaly svá vejce, jsou v jediné noci v počtu větším než tisíc převráceny a uloveny. Obyčejné želvy kladou více než sto vajec najednou. Ještěři (jiní je nazývají krokodýlové) jsou v těchto řekách velmi četní. Jsou tak žraví, že často napadnou a převrhnou kánoe, Indiány odvěkou a sežerou. V čase vysoké vody, kdy

domky jsou zaplaveny, přibližují se až k nim a vzbuzují děs lomozem a svým odporným skřehotáním. Často se proderou až do chatrčí a odvěkou obyvatele jako kořist. Také nestvůrní hadi se v řece objevují, i když velmi zřídka. Někdy některý přepadne Indiána při koupání. Obtočí jeho tělo, uškrtní ho, roztrhne mu kosti a pohlcuje ho po částech, neboť nemá zuby. Jindy se zmocní rukou, kterými Indián z kánoe máchá ve vodě. Není-li Indián odvážný a nepřijde-li mu na pomoc druhý, aby ho z nebezpečí zachránil tím, že hadu utne hlavu, je nadobro ztracen. Stejní velcí hadi jsou ve velikém počtu na tierra firme. Jsou ještě jiní, jedovatí hadi, červi, moskyti, komáři, ovádi, velké množství mravenců a termity, kteří žerou všechny části oděvu. Mezi těmito jsou i velmi velcí a silní jedinci, jejichž bodnutí vyvolává čtyřicetihodinovou horečku. Na ostrovech a na tierra firme se nachází také mnoho různých druhů opic, stáda prasat, tapírů, jelenů, krocánů, koroptví a bažantů, rozličných ptáků s krásným peřím, tygrů a lvů, nejen tak krásných, ale i tak velkých jako jsou afričtí. V čase nízké vody se na řece a na písčítých březích objevují hejna racků, kachen a volavek.

2.

Asi 20 mil (zde španělská míle-légua = 5,57km) pod Jaén začíná na obou březích Rio Amazonas a jejích ostrovech hustý prales, který sahá až k ústí řeky do moře. Stromy jsou velmi vysoké. Jedny ukazují po odloupení kůry zcela červené dřevo, druhé mají červenou barvu dřeva kropenatou černými skvrnami, jiné jsou žluté a jiné zase černé jako dřevo ebenové. Kako je tu ve velkém množství, Portugalci získávají také velké množství kůry stromu hřebíčku, jenž se užívá především v barvířství. Na břehu řeky se prostírají jednotlivé planiny, je to ale zaplavované území. Na vysoko položených březích se uvnitř pralesa nacházejí na různých místech velké travnaté stepi (Pajonales).

3.

K nebezpečným úžinám amazonského toku se počítá úžina nad městem Borja, pojmenovaná Pongo. Řeka tam bije s velkou prudkostí proti skalám a tvoří vír, který v době vysoké vody pohlcuje kánoe. Řeku je možné sjetí dolů jen s velkými plavidly.

4.

Vysoko položená území a pobřežní svahy jsou označeny červenou barvou.

5.

Říční úžiny, rozšíření a ostrovy jsou téměř přesně na této mapě vyznačeny. Jelikož od Ría Negro dolů se amazonský tok stává hodně širším a vykazuje více ostrovů, není možno ho v částech okem přehlédnout, nýbrž je třeba vše přímo vyšetřit.

6.

Římskými písmeny napsaná jména označují různé národy, které mezi sebou vedou války. Používají kopí a otrávené šípy, chodí nazí a mnozí z nich jsou lidožrouti.

7.

Ostrovní osady nejsou označovány, protože velmi často mění svá pojmenování. Omaguové chodili vždy oblečení, tkají krásné mnohobarevné látky.

8.

Řeka, o které je s určitostí známo, že je zlatonosná, je Yquiary. Obchodníci odtud přinášejí kusy tohoto kovu, po kterém divoši velice dychtí, aby z něj mohli zhotovit náušnice.

9.

Río Negro jest svými prameny ve spojení s Francouzi, kteří sem přes ně přijíždějí a s divochy obchodují, přičemž zajaté pro svoje ... (nečitelné) vyměňují.

10.

První říční úžina na dolním toku Ría Amazonas je nad Ríem Topayos proti ústí Ría de las Trompetas. Zde je tok bez ostrovů stěsnán do méně než čtvrtmílové šíře ... (nečitelné), všechny kánoe mohou proplouti.

11.

Označení pevností.

12.

Portugalci mají dnes dvě města: San Luis de Maraňón a Pará. Jako města jsou značeny čtyři vesnice, a to Tapitapera, Gaéte, Vigia a Comutá. Ostatní značená místa jsou křesťanské indiánské osady nebo osady osídlené těmi Indiány, s kterými Portugalci obchodují.

13.

Cayana je pevnost a osada Francouzů.

(Odtud následující velmi silná poškození mapy od termitů, poznámky pod čarou nečitelné. V 7.odstavci popisu mapy nacházíme poznámku, kterou Fritz přímo nevložil, která ale k složce 7 náleží. Nebyla uvedena v žádném překladu a zní: „Četné národy, které sídlí v pralesích na obou březích Amazonas, nejsou pojmenovány. Každý se liší od druhého svojí řečí. Právě tak málo jsou označeny...“zbytek je nečitelný (La Condamine 1954, Gicklhorn 1943, Latorre 1988, Šimková Broulová 2002).

VII. PRAMENY AMAZONKY

Samuel Fritz určil na sklonku 17. století ledovcové jezero Lauricocha v Centrální Kordilléře za pramen Maraňonu i celé Amazonky. Byl to on, kdo jako první na základě vlastních měření a pozorování podal přesný popis celé řeky od pramene až k ústí. Více než dvě stě padesát let se jeho údaj všeobecně přejímal a některé světové encyklopedie je uváděly ještě donedávna. Od poloviny 20. století se vznikem map velkých měřítek, na nichž lze spolehlivě měřit délky toků, a posléze s rozvojem leteckého a družicového snímkování se objevují nové názory na pravé místo počátku Amazonky. Hlavní zdrojnicí není Maraňon, nýbrž o více než 500km delší řeka Ucayali. Do Peruánských And se tak v několikaletých intervalech vydává jedna výprava za druhou, aby našla „nové“ prameny Amazonky. V roce 1999 a 2000 se k nim zařadily také české expedice Hatun Mayu, které na základě studií profesora Carlose Peñaherrery del Aquila a profesora Bohumíra Janského z Přírodovědecké fakulty University Karlovy v Praze určily a podrobně změřily celou pramennou oblast Amazonky. V červnu roku 1999 odjíždí do Ameriky osmičlenná skupina Čechů, členů expedice Hatun Mayu'99. Spolu s prof. Janským ji spoluorganizovali dokumentarista Vladimír Šimek a geogrfka Mgr. Kamila Šimková Broulová, kteří také výpravě

dávají název složený z kečuánských slov „hatun mayu“ neboli „velká řeka“ (dalšími členy expedice jsou Jakub Hromada, Lukáš Janura, MUDr. Ivan Náhlík, Petr Skala a RNDr. Luděk Šefrna). Cílem bylo změřit říčku Carhuasanta, potvrdit tak názor prof. Peñaherrery a definitivně uzavřít dlouholeté diskuse a spory mezi zastánci různých teorií. Po skončení Hatun Mayu'99 se proto zdálo být vše „vyřešeno“ a o další cestě se neuvažovalo. Teprve nové pochybnosti vyvolané článkem Jaceka Palkiewiczze (uvádí, že hlavní pramennou říčkou je jiná zdrojnice Lloquety – Apacheta, pramenící na úpatí Nevado Quehuisha) vedly prof. Janského k přípravě další výpravy. Mediální ohlas Hatun Mayu'99 nakonec pomohl následující expedici finančně lépe zajistit. Přírodovědecká fakulta do And vysílá pět odborníků (vedoucí Prof. B. Janský, pedolog RNDr. L.Šefrna, klimatolog RNDr. J.Kastner, hydrolog Mgr. J. Česák a geomorfolog Mgr. Z. Engel). Do Peru odjíždí ještě dalších šest účastníků (geografka Mgr. Kamila Šimková Broulová, student geografie Jiří Jelínek, Petr Skala, geodet Vladan Světlý, dokumentarista Vladimír Šimek a středoškolský učitel geografie Mgr. Vladimír Vybíral). Peruánskou stranu zastupovali odborníci z limské univerzity San Marcos, Národní služby pro letecké snímky, Národního geografického institutu, Institutu pro geologii, hornictví a metalurgii, Národní meteorologické a hydrologické služby a Univerzity Nacional de San Augustin z Arequipy. Expedici Hatun Mayu 2000 zhodnotil tehdejší peruánský velvyslanec v ČR A. Raúl Patiño Alvístur na tiskové konferenci v Praze slovy „*Bude to zřejmě jeden z posledních geografických objevů na naší planetě*“. Po více než třech staletích navázali Češi na úsilí svého krajana, aby znovu výrazně zasáhli do historie největšího světového veletoku na Zemi. Ze světových encyklopedií navždy vymazali mylný údaj Samuela Fritze. To však nic nemění na tom, že právě Fritz otevřel cestu k vědeckému poznávání tohoto veletoku...A je jistě nanejvýš zajímavé, že to byli znovu lidé z malé země uprostřed Evropy, kteří ji na přelomu 20. a 21. století uzavřeli....

VIII. SHRNU TÍ

Vzhledem k tomu, že Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova vysílala do zámoří svou opravdovou elitu, stali se její členové v řadě případů významnými osobnostmi svých regionů. Jedním z těch, který tuto skutečnost nejlépe dokládá, je bezesporu i trutnovský rodák Samuel Fritz. Od svého odchodu z Čech udržovali misionáři s rodnou vlastí tehdy jedinou možnost komunikace – dopisování. Nejpodrobněji

zpravidla popisovali samotné putování do vzdálených končin světa (tak je tomu například i v podrobném líčení J.Richtera). Dopisů, které popisují už samotné působení v misiích, se už ale dochovalo v archivech méně, i proto, že postupnou asimilací na nové prostředí odeznívaly vazby misionářů na jejich domovskou provincii. I z tohoto pohledu je písemný odkaz Fritze – v podobě jeho deníku mimořádný a velmi cenný. Představuje důležitý a detailní etnohistorický dokument z oblasti Amazonie v letech 1686 – 1723. Lze jej považovat za fundamentální dílo, nezbytné k poznání domorodých Indiánů – Omaguů, Yurimaguů, Aysuárů a Ibanomů i samotné osobnosti pátera Fritze. (V jezuitské koleji v Quitu ho po Fritzově smrti přepsal pravděpodobně jezuita Pablo Maroni a připojil Fritzův dopis o hraničních sporech s Portugalci. Tento přepis byl posléze objevený v madridské historické akademii a roku 1889 ho vydal Marcos Jiménez de la Espada v časopise španělské zeměpisné společnosti v Madridu. Částečný portugalský opis s kopiemi dvou Fritzových map pocházejících z jezuitské koleje v Pará, objevil v Biblioteca Pública de Évora v Portugalsku roku 1902 anglický badatel G. Edmundson, když hledal dokumenty týkající se hraničního sporu mezi britskou Guayanou a Brazílií. Fritzovo dílo pak o dvacet let později vydal ve sbírce starých cestopisů v Hakluyt Society v Londýně s názvem „Journals of the Travels and Labours of Father Samuel Fritz in the River of the Amazons, between 1686 and 1723“. Rukopis z Évory obsahuje 214 stránek nazvaných *Misie Omaguů, Yurimaguů, Aysuárů, Ibanomů a dalších národů mezi Napo a Río Negro.*)

Tím, že Fritz během svého misijního působení v Jižní Americe založil 41 redukcí, náleží k nejúspěšnějším misionářům v dějinách tohoto kontinentu. Všech svých úspěchů dosáhl mírumilovnými prostředky, jsou výsledkem vysoce humánní neúnavné práce. Vědecké ocenění civilizátorského i kartografického díla otce Samuela, byť bylo učiněno mnohem později, poukazuje zejména na vysoký stupeň vzdělanosti, pozorovací nadání, jasný úsudek a smysl pro spravedlnost. Právě ta otce Samuela přiměla aktivně zasahovat do politických a státních záležitostí. Jazykové nadání pak Fritze postavilo o mnoho napřed před jeho řádové spolubratry, neboť se snáze učil řečem domorodců a mohl s nimi lépe komunikovat a vysvětlovat jim účel své misijní práce. (Fritz ovládal latinu, španělštinu a řadu indiánských dialektů. Jeho slovník řeči Omaguů doznal v pozdějších letech značného využití). O jeho díle se s úctou a

obdivem vyjadřovala řada uznávaných vzdělanců a odborníků. Kromě francouzského akademika Ch. M. La Condamineho také rodák z Chřibské u Děčína Tadeáš Haenke či německý badatel Alexander von Humboldt. V polovině 18. století význam Fritzovy práce vysoce cenili například dva námořní důstojníci a členové vědecké expedice Jorge Juan a Antonio de Ulloa – ve své zprávě pro španělského markýze Zenóna Ensenada, ministra námořnictví a pro Indie. Španělský historik Antonio Astráin o něm prohlásil: „Samuel Fritz, ačkoli v Čechách narozený, učinil toho pro španělskou korunu více než všichni kapitáni a dobyvatelé.“ Fritzova mapa z roku 1691 pak znamenala obrovský průlom v kartografickém znázorňování této oblasti a sehrála i důležitou úlohu při diplomatických jednáních obou koloniálních mocností. Příběh Samuela Fritze je tak ukázkou osvíceného muže, který navzdory svému prvotnímu poslání v odlehlých pralesích Amazonie učinil sám dílo, jež nemá v dějinách kartografie obdoby a které svým přínosem posunulo tehdejší hranice poznání na mapě světa....

PAMĚTNÍ DESKY

Srpen 2000, Trutnov. Jsme opět ve Fritzově rodišti na Krakonošově náměstí. Nad podloubím budovy městské knihovny visí zahalená deska. Kolem se shromažďují lidé. Vedle starosty Mgr. Ivana Adamce je přítomen také emeritní arcibiskup královehradecký Karel Otčenášek i zástupce jezuitů s připraveným pozdravem Provinciála pátera Vojtěcha Suchého. Na desce je připevněn kámen z osady Jéberos, jímž jsme chtěli, stejně jako tím z trutnovské dlažby, který zdobí druhou desku na břehu jezera Lauricocha, přiblížit dva tolik vzdálené světy. Světy, které před třemi staletími tak jedinečným způsobem propojil muž, na kterého bychom neměli zapomínat, Samuel Fritz (Šimková Broulová 2002).

Při realizaci celého projektu jsem spolupracovala především s PhDr. Simonou Binkovou, Csc. a prof. RNDr. Bohumírem Janským, Csc.. Velmi přínosnou se stala i kooperace s páterem Joaquínem Garcíou Sanchezem a Dr. Octaviem Latorre. Do své práce proto zahrnuji i jejich pohled na význam osobnosti

Samuela Fritze v kontextu duchovní conquisty a vědeckého poznávání Nového světa, který učinili pro mou práci.

PhDr. Simona Binková, Csc. – odborná asistentka ve Středisku ibero-amerických studií FF UK. Zabývá se koloniálními dějinami Latinské Ameriky, přednáší historii Španělska, Brazílie a Portugalska, zajímá se o česko-španělské a česko-latinskoamerické vztahy v 17. a 18. století.

POČÁTKY LATINSKÉ AMERIKY A ÚLOHA CÍRKVE

Španělská a portugalská conquista nově objevených území byly na přelomu 15. a 16. století nerozlučně spjatý s požadavky a činností katolické církve. Již první papežská bula vydaná po návratu Kryštofa Kolumba z jeho první plavby, známá pod názvem Intercaetera (ze dne 3.5. 1493), přisuzovala právo na nově objevená území Katolickým králům Ferdinandovi a Isabele, výměnou za závazek vysílat tam misionáře a obracet domorodce na víru. Podobně druhá papežská bula stejného názvu datovaná 4.5. 1493 (ale ve skutečnosti vydaná 28.6. toho roku), jež vymezovala hranice mezi sférou vlivu španělské a portugalské koruny, stanovila současně i hranice církevní působnosti. Již na druhé Kolumbově výpravě (25.9.1493 – 11.6.1496) byli přítomni duchovní, jejichž úkolem byla kristianizace domorodého obyvatelstva. Tato snaha španělských panovníků o duchovní blaho domorodců je patrná i v dalších opatřeních. Např. za Karla V. bylo ustanoveno, že každé objevitelské výpravy se musí účastnit vždy jeden duchovní. Péče koruny o otázky náboženství vyplývala z okolností boje křesťanského Španělska proti Maurům a islámu. Nejvyšší hlava církve, papež, udělil Isabele a Ferdinandovi za zásluhy během reconquisty nejen titul Katolických panovníků, ale i tzv. královský patronát, který jim na jedné straně poskytoval řadu privilegií a možnost ovlivňovat církevní záležitosti na vlastním území, na druhé straně to však znamenalo mnoho povinností, včetně financování četných výloh, jako byly zakládání kostelů, dobročinných institucí, evangelizace, základních potřeby kněží a jejich farností apod.. Takovýto královský patronát byl španělskému panovníku po delších průtazích roku 1508 přiznán i pro území Západních Indií (tj. Ameriky) a podobného privilegia užíval i portugalský král, v míře, která v ostatní Evropě té doby neměla obdoby.

Tímto způsobem se na půdu Nového světa dostávají jednotlivé církevní řády (františkáni, dominikáni, augustiniáni a od konce 60.tých let 16. století také jezuité),

přenášejí se církevní instituce (inkvizice) a formuje se církevní hierarchie. Církev se tak – na jedné straně – stává nástrojem postupující kolonizace, na druhé straně sehrává boj se světskou mocí o ochranu Indiánů (diskuze o racionální povaze domorodého obyvatelstva, zákaz zotročování Indiánů, legislativa na jejich obranu, soudní spory s bílými encomondery) a upřímně se snaží o zmírnění negativních průvodních jevů evropské rozpínavosti. Současná brazilská historiografie však přičítá např. vysokou úmrtnost Indiánů především existenci misii – redukcí, kde podle ní měly evropské nemoci vzhledem ke koncentraci obyvatelstva katastrofálnější účinky, zatímco španělští a hispanoameričtí zasazují tyto jevy do širšího kontextu negativních důsledků procesu označovaného jako „setkávání kultur“.

V podobných intencích pak bývá hodnoceno i působení jezuitského řádu. Jako nedílná součást dobové společnosti se podílelo na podmaňování indiánského obyvatelstva španělskému a portugalskému panovníkovi – ovšem neozbrojenou cestou, formou přesvědčování, výuky, osobního příkladu. Tento postup měl vedle některých obecně negativních důsledků pro domorodá etnika jistě i určité pozitivní momenty (pozornost věnovaná zemědělství v málo příznivých přírodních podmínkách, snaha o zavedení různých řemesel a dosažení značné autarkie indiánských komunit, zvýšená péče o nemocné a snaha o zlepšení životních podmínek dosud převážně neusedlého obyvatelstva). Toto úsilí, včetně evangelizačních a vzdělávacích cílů, kladlo na jejich nositele značné nároky, působili pak často nejen ve funkci duchovních otců, ale také stavitelů, kameníků, lékařů a ošetřovatelů, učitelů hudby, zpěvu, výtvarného umění i mistrů řemesel, jak jsou o tom dochovány zmínky v dobové korespondenci či úředních záznamech. Vedle toho však působili i jako zprostředkovatelé vědomostí a informací o neznámých krajích svým evropským současníkům a mnohé z výsledků jejich prakticky zaměřených zeměpisných, kartografických, etnografických, lingvistických, farmaceutických a jiných bádání přinášejí cenné poznatky i pro dnešní vědní disciplíny. Mnozí vynikli též jako matematikové a astronomové, tedy v oborech, které jen těžko můžeme podezírat ze spoluúčasti na prosazování koloniálních cílů. Zatímco evangelizační úsilí se někdy setkávalo s poměrně rychlými výsledky a jindy v bezprostřední nebo i dlouhodobé perspektivě troskotalo, přínos pro transfer poznání zůstává i dnes aktuální a ne vždy doceněnou stránkou působení církve a jejich jednotlivých představitelů. Byli mezi nimi – v řadách Tovaryšstva Ježíšova – i četní

příslušníci střeoevropských národů. V nezanedbatelné míře se na kulturní výměně euro-amerických civilizací v průběhu 17. a 18. století podílela také více než stovka našich krajanů, jejichž osudy jsou širší veřejnosti v mnoha případech málo známe, jak toho byla dosud příkladem i osobnost P. Samuela Fritze.

Pater Joaquin García Sanchez – původem ze Španělska, vystudoval ve Valladolidu filozofii, sociální vědy, teologii a historii. V roce 1968 přišel do Iquitos, kde působí dodnes. Během svého života zastával řadu významných funkcí, stal se uznávanou autoritou i za hranicemi Peru. Profesor filozofie, duchovní v chudinské čtvrti Iquitos – Belénu. Založil Centrum teologických studií v Amazonii (kde je ředitelem), knihovnu „Biblioteca Amazonica“, Vyšší pedagogický institut. Je členem Národní asociace žurnalistů a více prezidentem Institutu pro výzkum peruánské Amazonie (IIAP). Vydal řadu publikací a je ředitelem projektu Monumenta Amazonica (série publikací zabývajících se historií Amazonie v 16. – 20. století). V roce 1990 mu španělský král Juan Carlos II. udělil vyznamenání – Velký kříž Isabely Kastilské.

ČEHO MŮŽE DOSÁHNOUT BOŽÍ ČLOVĚK

Od svého narození dne 9.dubna 1654 v Čechách, dnešní Česká republika, až do své smrti v roce 1725 v Jeberos, jedné ze splavných úžin, které na svém toku vytváří řeka Amazonka, byl otec Samuel Fritz jedním z nejmírumilovnějších lidí jaké tento svět nosil, starající se o ostatní a sdílející s nimi jejich strasti. Je jistým překvapením, že již od roku 1686 z misionářského centra v provincii Quito rozvíjel neúnavnou misionářskou činnost zřikaje se všech poct a hodností, neboť dle vyjádření jeho současníků, to byl velice moudrý a inteligentní člověk. Tehdy se také rozhodl doprovodit kmeny Omaguas na jejich lidské pouti utíkaje společně s nimi před pronásledováním, vyhrůžkami a nebezpečím. Uprostřed neustále práce ve prospěch domorodého obyvatelstva amazonské nížiny však těžce onemocněl, a tak začal jeho strastiplný sjezd řeky až do Pará, kde se léčil a kde se nakonec i uzdravil. Tam byl však také po dobu 22 měsíců zadržován guvernérem pro podezření, že je špionem španělského království. Jeho usilovné nadšení nebylo vyčerpáno ani přes tristní podmínky zpáteční cesty.

Dokázal odolat nátlaku Portugalců a uchránit domorodé obyvatelstvo před krvavými raziemi, přičemž se mu zároveň podařilo hranice tehdejšího španělského království. Ve svých 70 letech, kdy zemřel, měl za sebou celou řadu různorodých aktivit, jejich společným jmenovatelem byla ochrana bezbranných domorodých osad sdružených okolo misionáře ve slavných redukcích v Maynas.

Až do dnešního dne nebylo v Peru této dynamické a vytrvalé osobnosti, která položila základy toho, co později v podobě již definovaných hranic dokončil neméně významný otec Francisco de Requena, vyjádřeno dostatečné uznání.

A proto je třeba považovat první krok v podobě přiblížení této osoby tak pevného charakteru ze strany České televize, agentury SMK a Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze za významný krok globálního dosahu. Pokud k tomu doplníme ještě fakt, že v roce 2000 uskutečnila Univerzita Karlova výpravu až k samotným pramenům velké řeky, které ji proměňují v nejhlubší, nejširší, nejdelší a nejvodnatější řeku na zeměkouli, dostaneme aktualizovaný obrázek toho, co nám s takovým nadšením a úsilím odkázal jmenovaný hrdina.

Blahopřeji a děkuji za tuto iniciativu české společnosti, v jejímž centru, konkrétně z brněnského opatství, se zrodila i jiná iniciativa, a to díky moudrému bratrovi augustiniánovi, který do hloubky studoval a provedl řadu výzkumů v oblasti genetické dědičnosti.

Tímto činím slib, že jednoho dne naše peruánská společnost věnuje tolik volného prostoru ve své paměti tomuto jezuitskému a českému misionáři, plného pokory a energie, který před více jak třemi staletími položil základy nového státu, který na mapě světa nese jméno Peru, kolik si zaslouhuje.

Dr. Octavio Latorre, narozen v Riobambě (Ekvádor), vystudoval filozofii v Quito na Katolické Univerzitě, sociální vědy na Woodstock College v USA, doktorát z historie získal na Boston College. Profesor historie na Univerzitě v Quito, organizoval několik konferencí o Samueli Fritzevi, autor knihy „Gigant mezi giganty, Samuel Fritz na Amazonce“, je autorem několika knih včetně publikace „Mapy Amazonky a rozvoj Rovníkové kartografie ve století 18.“

SAMUEL FRITZ A JEHO SLAVNÁ MAPA

Maraňonské misie ve staré provincii Suito (1630 – 1767) se proslavily v mnoha ohledech, nejvíce však díky mimořádné práci hrdinských a vzdělaných misionářů, kteří ji vykonávali, přičemž mnoho z těchto misionářů přijíždělo z Německa, Švýcarska a Čech. Mezi těmito misionáři může být Samuel Fritz bez problémů nazýván „Gigant mezi giganty“ pro své lidské kvality, pro své mimořádné lidství, které mu umožnilo pracovat s odlehlými amazonskými kmeny, pro svůj umělecký cit malíře a sochaře, ale především pro odevzdání se svému poslání získat pro Krista mnoho zapomenutých osad, a též pro svou velkou mapu amazonské oblasti.

Sestavení mapy tak obrovské a tak neznámé řeky, jako byla Amazonka, během jeho aktivní činnosti misionáře, je dvojnásobnou zásluhou a představuje to neustálou práci spočívající v provedení stovek měření astronomických poloh, stovek výpočtů a jejich přenesení do kartografické podoby. Je pravděpodobné, že neměl k dispozici nic než buzolu a astroláb, velmi primitivní nástroje, se kterými však zacházel s obdivuhodným mistrovstvím z typických amazonských kánoí nebo z břehů během svých návštěv odlehlých osad místních národů.

Učený zeměpisec Theodor Wolf oprávněně o této mapě říkal: „Je obdivuhodné, jak mohl tento osvícený misionář dokázat to, co dokázal s nedokonalými a bezvýznamnými přístroji, které měl k dispozici.“

Záměry prozkoumat pro účely zeměpisu tuto velkou řeku byly před Fritzem velmi omezené, takže mohl využít pouze neúplný a zčásti imaginární popis a možná i mapu (dnes již ztracenou) Kryštofa z Acuñi z roku 1641. Naproti tomu objev Fritzovy mapy v 18.století byl natolik významným mezníkem, že pozdější kartografové mohli již pouze korigovat a zdokonalovat tak obrovské dílo. Akademický učenec Charles Marie de la Condamine po svém návratu do Evropy velmi obdivoval onu mapu a ještě více jí byl uchvácen, když dostal jako dar její originál. Nejlepší poctou pro ni bylo, že ji použil jako vodítka a předlohy pro svou vlastní dílčí mapu amazonské oblasti předtím, než ji předal Královské knihovně v Paříži. Říkáme dílčí, neboť učený Francouz nemohl dorazit od osady Laguna v oblasti Huallaga, které bylo centrem jezuitských misí, až po Atlantik. Je zřejmé, že celý horní tok této velké řeky nemohl obsáhnout, a tudíž zůstal na jeho mapě neuzavřen.

První náčrty jeho mapy musely být zahájeny velmi brzy po jeho příjezdu do misí v roce 1685 ve společnosti pátera Jindřicha Richtera, dalšího ctěného geografa, a ví se tedy, že Fritz měl k dispozici již nějakou mapu řeky na své cestě do Pará, kde se léčil. Musel ji dokončit na své cestě do Limy v roce 1692, s přímými pozorováními a s informacemi z jiných zdrojů o dalších místech, které nemohl navštívit, mezi nimiž se nacházely odlehlé prameny v laguně Lauricocha. Je zvláštní, že teprve až o 250 let později bylo možno zkorigovat Fritzovu teorii o nejvzdálenějších pramenech řeky, které se nenacházejí v laguně, nýbrž ve vzdálených ledovcových oblastech And.

Jen velmi málo lidí vědělo o tak cenné mapě z roku 1691 do doby, než byla otištěna v Quitu v roce 1707. Evropští geografové přebírali Fritzovy údaje, i když k tomu docházelo opožděně kvůli tehdejší pomalosti komunikace. V každém případě nedokonalé kopie, které se zhotovovaly ještě před vydáním v Quitu, naznačují, že hodně lidí si uvědomovalo velkou hodnotu Fritzovy mapy.

Publikace mapy toku řeky Amazonky od Charlese Marii de la Condamine po jeho návratu do Evropy zastínila vliv, který působil z díla pátera Fritze. Ta ale zůstala vždy jako první a nejúplnější mapa, kterou bylo možno zhotovit v 17. a 18. století.

Slavný průzkumník a badatel Marco Jiménez de la Espada mohl oprávněně vynést úsudek, který shrnuje hodnotu mapy pátera Fritze:

„Je to první mapa, která byla vypracována vědeckou metodou s astronomickými pozorováními a sestavena s hlavním zaměřením na co nejpřesnější hydrografický popis tohoto velmi rozlehlého území a na situaci týkající se největších obrácení nebo centra obrácení se k evangeliu, k němuž v tomto území dochází.“

Mapa pátera Fritze zůstane jako nejlepší přítomný odkaz zástupu učených misionářů, kteří obětovali své slibné kariéry na evropských universitách, aby se octli ve staré provincii Quito a obětovali se v odlehlých pralesích Amazonky.

Prof. RNDr. Bohumír Janský, CSc. – vysokoškolský pedagog, přednáší hydrologii, oceánografii a regionální geografii Latinské Ameriky..Ve výzkumu je zaměřen na hydrografii, limnologii, ochranu vod před znečištěním a analýzu rizikových přírodních procesů..Od roku 1990 je zapojen do řešení mezinárodního projektu Labe, v rámci

kterého spolupracuje s našimi i zahraničními hydrologickými pracovišti. Od roku 1990 se zabývá výzkumem v pramenné oblasti Amazonky na jihu Peru, od roku 2004 je zapojen do projektu zahraniční rozvojové pomoci v Kyrgyzstánu zaměřenou na průvaly horských glaciálních jezer v souvislosti se změnami klimatu.

TŘI EXPEDICE K PRAMENŮM AMAZONKY

V roce 1989 jsem se v Limě setkal s Prof. Carlosem Peñaherrerou del Aquila, tehdejším děkanem Geografické fakulty, nejstarší a největší peruánské univerzity San Marcos. Čekala mne náročná práce – semestrová přednáška z hydrologie, další z metod geografického výzkumu a celý soubor témat z ochrany vod před znečištěním a regionální geografie Evropy a Ruska. První možnost opustit Limu jsem dostal až po čtyřech měsících. Konečně jsem mohl podniknout dlouho plánovanou cestu do Iquitos na velkou Amazonku. Do Limy jsem se pak vrátil Amazonkou zcela okouzlen. Můj zájem o ni ještě více vzbudil fakt, že odborná diskuse o lokalizaci jejich pramenů nebyla stále uzavřena. Samotný profesor Peñaherrera mě přesvědčoval, že žádná z dosavadních expedic nejdelší úsek tohoto veletoku dosud nezměřila. Podle jeho knihy Geografía General del Perú, kterou vydal již v roce 1969, to měla být zdrojnice Apurímac s pramenným úsekem Carhuasanta.

Po návratu jsem proto studoval poznatky z minulých výprav – články v novinách, časopisech, údaje o geografické poloze pramenů z učebnic a monografií. Od svých peruánských přátel jsem postupně obdržel podrobné topografické mapy v měřítku 1:100 000 a poté i letecké snímky území. Vše nasvědčovalo tomu, že nejdelší pramen Amazonky je třeba hledat jižně od horské osady Cailloma, kde po soutoku několika bystřin vzniká řeka Apurímac.

Až v roce 1995 se díky nadšení skupiny studentů podařilo sehnat finanční prostředky a uskutečnit expedici do Peru. Jejím hlavním cílem se však stala příprava seriálu filmů o přírodních regionech a dávných kulturách této země. Na pramennou oblast Amazonky zůstalo tehdy pouhých pět dnů. Dávný sen se tak začal naplňovat až po dalších čtyřech letech. Expedici však nebylo možno financovat z prostředků fakulních ani grantových. Důležitou roli v přípravě této akce sehrál můj přítel a souputník Vladimír Šimek, pražský fotograf a kameraman. Sestavil expediční tým z lidí, kteří byli ochotni celou akci spolufinancovat. I když expedici Hatun Mayu 1999 absolvovalo pouhých 6

účastníků, její výsledky předčily všechna má očekávání. poprvé za pomoci přesných geodetických přístrojů byla změřena délka a průtoky řeky Carhuasanty. Dosažené výsledky – dosud největší zjištěná délka toku a objev zcela nového pramene byly v Peru vysoce oceněny.

Po návratu do Prahy se však objevily určité pochybnosti. Brzy jsem si začal vyčítat, že jsme nezměřili ještě délku sousední Apachety, o níž prohlašoval polský novinář Palkiewicz, vedoucí expedice z roku 1996, že právě ona je tím nejdelším a tudíž hlavním pramenem Amazonky. Rozhodli jsme se proto zorganizovat další výpravu.

Dvacetičlenná Česko-peruánská expedice Hatun Mayu 2000 byla již finančně podpořena rektorátem Univerzity Karlovy v Praze a materiální pomoc poskytla rovněž vláda departamentu Arequipa v Peru zapůjčením šesti terénních aut. Během této expediční akce bylo provedeno detailní terénní měření délek stálých toků ve zbylých třech říčních údolích, která spolu s již dříve změřenou Carhuasantou utvářejí řeku Lloquetu. Vedle toho byla vymezena hlavní kontinentální rozvodnice mezi Tichým a Atlantským oceánem, vypočtena plocha všech studovaných toků. Na všech řekách byly také pravidelně sledovány průtoky vody. Na základě této analýzy bylo stanoveno:

Carhuasanta má největší plochu povodí, v tomto povodí leží rovněž nejvzdálenější bod od ústí Amazonky do Atlantiku – hora Nevado Mismi (5628m n.m.). Pravý pramen Carhuasanty má největší vydatnost (kolem 20l/s).

Apacheta má po soutoku s Ccaccansou a Silanque největší průtok, bez nich je však méně vodná a rovněž o pouhých několik desítek metrů kratší než Carhuasanata. Ccaccansa je nejdelším stálým tokem a má též nejvýše položený pramen.

Podle našich výsledků nelze tedy jednoznačně určit jeden hlavní pramen řeky Amazonky. Nejvíce kritérií hovoří pro řeky Carhuasantu a Ccaccansu. Podle mého názoru je vhodné hovořit o pramenné oblasti řeky Lloquety, kterou tvoří horské toky na severním úpatí pohoří Cordillera de Chila v peruánské Západní Kordiléře.

IX. Seznam použité literatury

BINKOVÁ, S., POLIŠENSKÝ, J. (1989): Česká touha cestovatelská, Cestopisy, deníky a listy ze 17. století, Odeon, 493 s.

Cartas edificantes, y curiosas, escritas de las misiones estrangeras, y de levante por algunos misioneros de la Compañía de Jesus, traducidas por el padre Diego D Avin, de la misma Compañía, Tomo octavo, Madrid 1755

LA CONDAMINE, C. M. (1954): Viaje a la America meridional, Mexico, 164 s.

CORTESAO, A., TEIXERA DA Mota, A. (1960): Portugaliae monumenta cartographica, Comissao Executiva das Comemoracoes do Quinto Centenario da Morte do Infante D. Henruque, Lisboa

ČORNEJOVÁ, I. (1995): Tovaryšstvo Ježíšovo, Jezuité v Čechách, Mladá fronta Praha, 245 s.

ESPINOZA, W. (2006): Amazonía del Perú, Historia de la Gobernación y Comandancia General de Maynas, Fondo Editorial del Congreso del Perú, Banco Central de Reserva del Perú. PromPerú, 598s.

FŇUKAL, M., ŠEBESTA, D. (2013): Regionální geografie Latinské Ameriky a Karibiku, Univerzita Palackého v Olomouci, 80 s.

Gicklhorn, J. , Gicklhorn R. (1943): Im Kampf um den Amazonenstrom. Das Forscherschicksal des P.S. Fritz, Prag-Leipzig-Berlin, 384 s.

HISTORIADORES Y CRONISTAS DE LAS MISIONES (1960), Biblioteca Ecuatoriana Mínima, Quito, s. 255 - 278

HUMPHREYS, A. L. (1992): Staré mapy, antique maps and charts, Kartografie Praha, 141 s.

JANÁČEK, J. (1992): Čtyři plavby Kryštofa Kolumba, Panorama Praha, 296 s.

JANSKÝ, B. a kolektiv (2004): K pramenům Amazonky, Ottovo nakladatelství. 248 s.

KALISTA, Z. (1941): Cesty ve znamení kříže, ELK Praha, 250 s.

- KAŠPAR, O. (1992): Zámořské objevy, Descubrimientos de ultramar, Kora, 105 s.
- KLÍMA, J. (1998): Dějiny Brazílie, Lidové noviny, 506 s.
- KOLÁČEK, J. SJ (2001): Samuel z Trutnova, Velehrad, 182 s.
- KUNSKÝ, J. (1961): Čeští cestovatelé , Orbis Praha, 421 s.
- KUNSKÝ, J., ČEŘOVSKÝ, J., NOVOTNÝ, J. (1972): Jižní Amerika, Poznáváme svět; Geodetický a kartografický podnik v Praze, 46 s.
- LATORRE, O. (1988): Los mapas del Amazonas y el desarrollo de la Cartografía Ecuatoriana, Ecuador,Guayaquil, 197 s.
- MAGNIN, J. S.I. (1998): Descripción de la provincia y misiones de Mainas en el Reino de Quito, Biblioteca Ecuatoriana „Aurelio Espinosa Pólit“ Sociedad Ecuatoriana de Investigaciones Históricas y Geográficas, Quito, 394 s.
- MARONI, P. (1988): „Noticias auténticas del famoso río Marañon, 1738“, Monumenta Amazónica, Perú – Iquitos, 565 s.
- Matricula universitatis Prag (1672), univerzitní matrika Karlo-Ferdinandovy Univerzity
- NETOPIL, R.(1972):Hydrologie pevnin,Československá akademie věd,294 s.
- OPATRNÝ, J. (1998): Amerika v proměnách staletí, 841 s.
- PLEŠINGER, V. (2014): Amazonie a řeky příběhů, JOTA, 342 s.
- ROEDL, B. (2007): Dějiny Peru a Bolívie, Nakladatelství Lidové noviny, 363 s.
- RUBIO, C. J. (2014): Geografía y etnología en el Alto Amazonas. Contrastes entre los siglos XVII y XXI, Espacio y Desarrollo No26, pp. 7-20 (ISSN 1016-9148), 20 s.
- Soupis poddaných podle víry z roku 1651, vydal Státní ústřední archiv v Praze r. 2000
- ŠIMKOVÁ BROULOVÁ, K., V. Šimek (2002): Samuel Fritz – české stopy na březích Amazonky, 128 s.
- URIARTE, M. J., S. J. (1986): Diario de un misionero de Maynas, Monumenta Amazónica, Iquitos, 686 s.

ZAVADIL, P. (2015): Čeští jezuité objevují Nový svět, Argo, 831 s.

X. Latinské dopisy S. Fritze, J. V. Richtera a V. Brejera

BREJER, V.

18. červen 1699, La Laguna (Peru), bratr (Pater) Brejer

Uložení: Opis: NA Praha, JS III 419/3, f. 219r-223v

Český překlad: P. Zavadil, Čeští jezuité objevují Nový svět, str. 555-574

FRITZ, S.

4. září 1684, Sevilla (Španělsko), Emanuel der Boye.

Uložení: Originál: NA Praha, JS III 419/3, f. 125r-v

Český překlad: P. Zavadil, Čeští jezuité objevují Nový svět, str. 395-398

FRITZ, S.

20. srpen 1685, Ibarra (Ekvádor)

Uložení: Opisy: NA Praha JS III 419/3, f. 128r-129r

Český překlad: P. Zavadil, Čeští jezuité objevují Nový svět, str. 400-404

FRITZ, S.

17. září 1685, Quito (Ekvádor)

Uložení: Opis: NA Praha, JS III 419/3, f. 129r-v

Český překlad: P. Zavadil, Čeští jezuité objevují svět, str. 416-419

FRITZ, S.

16. prosince 1690, Pará (Brazílie)

Uložení: Real Academia de la Historia, Madrid Est. 13.Gr. 7a, č. 692-2

Český překlad: S. Binková, J. Polišenský, Česká touha cestovatelská, str. 455

J. Koláček, Samuel z Trutnova, s. 78 – 82

RICHTER,J.

5. prosinec 1684, Cartagena (Kolumbie), český provinciál (Bartoloměj Christelius)

Uložení: Opis: NA Praha, JS III 419/3, f. 13r-v

Český překlad: Z. Kalista, Cesty ve znamení kříže, s. 41-43

RICHTER,J.

16. červen 1685, Popayán (Kolumbie), Jan Waldt

Uložení: Originál: NA Praha, JS III 415/a, f. 14r-v

Český překlad: Z. Kalista, Cesty ve znamení kříže, s. 44 – 46

RICHTER,J.

16. srpen 1685, Ibarra (Ekvádor), český provinciál Bartoloměj Christelius ?

Uložení: Opis: NA Praha, JS III 415/1, f. 16r-17v

Český překlad: Z. Kalista, Cesty ve znamení kříže, s. 46-52

RICHTER,J.

1. leden 1686, La Laguna (Peru), Emanuel de Boye

Uložení: Originál: NA Praha, JS III 419/3, f.20r-21v

Český překlad: Z. Kalista, Cesty ve znamení kříže, s. 61 – 68

XI. Příloha

XI.1. Seznam dokumentů

XI.1.1.Příjmení Fritz v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651
Státní ústřední archiv v Praze r. 2000, s. 49

XI.1.2.Zápis se jménem Samuel Fritz v matrice Karlo-Ferdinandovy
univerzity z roku 1672

XI.1.3.Druhá žádost S. Fritze o vyslání do misí z 8.října 1683 – *originál uložen v jezuitském archivu v Římě* (Archivum Romanum S.I.)

XI.1.4.Dopis S. Fritze adresovaný E. de Boye, Sevilla 4.9.1684; *originál uložen: NA Praha, JS III419/3, f.125r-v*

XI.1.5.Dopis J. Richtera adresovaný E. de Boye, La Laguna 1.1.1686; *originál uložen: NA Praha, JS III 419/3, f.20r-21v*

XI.2. Seznam map

XI.2.1.Mapa světa od Juana de la Cosa z roku 1500 (Museo Naval, Madrid)

XI.2.2.Portugalská mapa z roku 1502, demarkační linie dle smlouvy z Tordesillas

XI.2.3.Pedro Medina: Mapa Jižní Ameriky z roku 1544, jedna z prvních map, na nichž se objevuje velká řeka již pod názvem Amazonka

XI.2.4.Diego Homem: Mapa Amazonky z roku 1558, „hadí tvar“ řeky je charakteristický pro romantická zobrazení z řeky z druhé poloviny 16.století

XI.2.5.Nicolas Sanson d'Abbeville: Mapa Jižní Ameriky z roku 1656, Orinoko a Amazonku zobrazuje jako dvě velké souběžné řeky

XI.2.6. Mapa vytvořena podle N. Sansona, vytištěna v Londýně 1698

XI.2.7. S. Fritz: Mapa území Omaguas z roku 1689

XI.2.8. S.Fritz: Mapa Amazonky z roku 1691 – *originál uložen v Národní knihovně v Paříži*

XI.2.9. Horní tok Maraňonu s jezerem Lauricocha a kartuše mapy S. Fritze z roku 1691

XI.2.10. Detaily z mapy S. Fritze z roku 1691; červeně vyznačené nebezpečné úseky a soutok Rio Negra a Amazonky s charakteristickým mísením vod obou řek.

XI.2.11. Mapa S. Fritze vydaná tiskem v Quitu roku 1707

XI.2.12. Mapa podle Fritze vydaná 1701

XI.2.13. Mapa podle Fritze vydaná 1703

XI.2.14. Mapa podle S. Fritze v *Léttre édifiantes* z roku 1717

XI.2.15. Mapa podle S. Fritze vydaná v *Der neue Weltbott* J. Stoeckleina 1727

XI.2.16. Charles Marie de La Condamine: *Carta del corso del Maragnone o sia del gran fiume dell'Amazzoni*

XI.2.17. Carlos Brentano – Nicolaus de la Torre, Jezuitská provincie Quito. Mapa z roku 1751 vydaná v Římě (NA Praha, JS III 419/4)

XI.3. Seznam fotografií

XI.3.1. Současný kostel v Jeberos (Peru, departament Loreto, provincie Alto Amazonas)

XI.3.2. Ciborium z kostela v Jeberos datovaný rokem 1692

XI.3.3. Vyřezávaný podstavec v kostele v Jeberos, pravděpodobně dílo S. Fritze

XI.3.4. Jeberos, bývalá jezuitská redukce (Peru, departament Loreto, provincie Alto Amazonas)

XI.3.5. Pamětní deska věnovaná S. Fritzovi umístěna na břehu jezera Lauricocha (Peru, departament Huánuco)

XI.3.6. Pamětní deska věnovaná S. Fritzovi umístěna na Krakonošově náměstí v Trutnově, odhalení desky v srpnu 2000

- XI.3.7. Sao Paulo de Olivenca – bývalá redukce založena S. Fritzem (Brazílie, stát Amazonas); dobový obrázek z roku 1867 publikovaný v Le Tour du Monde, Paris
- XI.3.8. Yurimaguas – město založené S. Fritzem r. 1713 (Departamento Loreto, province Alto Amazonas, v současnosti cca. 42 000 obyvatel)
- XI.3.9. La Laguna – někdejší sídlo superiorů v provincii Mainas (Peru, departament Loreto, Alto Amazonas)
- XI.3.10. Terénní práce autorky v Peru, Ekvádoru, Kolumbii, Brazílii; ilustrační foto